

СЪДИЙСКИ ВЕСТНИК

Издание на Съюза на съдиите в България

статии

коментари

новини

преглед на съдебната практика

кн. 2/2012 г.

СЪЮЗ НА СЪДИИТЕ В БЪЛГАРИЯ

СЪДИЙСКИ ВЕСТНИК

Издание на Съюза на съдиите в България

СЪДИЙСКИ ВЕСТНИКЪ

Органъ на Сдружението на българските сждии

периодично издание

година I, книжка 2

април – юни 2012 г.

СТАТИИ

КОМЕНТАРИ

НОВИНИ

преглед на съдебната практика

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Иван ГЕОРГИЕВ – младши съдия в Окръжния съд – Видин

Васил ПЕТРОВ – младши съдия в Софийския градски съд

СЪТРУДНИЦИ

Димитър МИХАЙЛОВ – адвокат от Софийската адвокатска колегия

Боряна МИТКОВА – юрист

<p>От следващия брой на „Съдийски вестник“ (кн. 3/2012 г.) към Редакционната колегия ще се присъединят съдиите от Върховния касационен съд Емануела БАЛЕВСКА и Елена АВДЕВА</p>

В списанието се приемат за публикуване материали с практическа и теоретическа насоченост. Авторът трябва да посочи трите си имена, телефон и e-mail за връзка.

Адрес на редакцията: гр. София 1040, бул. „Витоша“ № 2, Партерен етаж, съвещателна зала № 4; **e-mail:** bg.judges@gmail.com

СЪДЪРЖАНИЕ

НОВИНИ

Становище на Съюза на съдиите в България по въпросите на натовареността, атестирането и повишаването на съдиите 5

Становище на Съюза на съдиите в България по въпросите на управлението на бюджета на съдебната власт и възнагражденията на съдиите 18

АНАЛИЗИ

Реформният експеримент: поглед към човека в съдебната власт - социологическо и социално психологическо изследване на *Фондацията за развитие на правосъдието* 24

СТАТИИ

Pro patria semper – *Кристиан Таков* 65

Павловият иск - исторически и сравнителноправен анализ – *Деяна Марчева* 70

За конституционното правомощие на Висшия съдебен съвет да назначава и повишава съдиите, прокурорите и следователите и допустимите законови ограничения на същото – *Васил Петров* 85

Относно размера на възнагражденията на съдиите, прокурорите и следователите – *Иван Георгиев* 90

Правни и етични аспекти на ограничението „максимална възраст“ на жената при асистирана репродукция – *Стоян Ставру* 95

Размисли относно структурата на нормата от особената част на наказателния закон – *Христофор Манчев* 108

ПРЕГЛЕД НА СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА

Въпросът за фамилното име при развод. Анализ и преглед на задължителната съдебна практика на ВКС по новия Семейен кодекс (чл. 53 СК) – *Даниела Симеонова-Коруджиева* 123

Практиката на Върховния административен съд по Закона за съдебната власт 126

СЪДЕБНА ЕТИКА, БЕЗПРИСТРАСТНОСТ НА СЪДИЯТА, КОНФЛИКТ НА ИНТЕРЕСИ

Практика на върховните съдилища по допустимостта на колективните и масовите отводи на съдии 135

АРХИВ

Наказателният съдия – *Никола Саранов* 141

ПРЕДСТАВЯМЕ

Професионалният правен сайт www.challengingthelaw.com 155

ДИСКУСИИ

Дискусии 159

TABLE OF CONTENTS

REPORTS

Statement by the Bulgarian Judges Association on the Matters of Work-load, Attestation and Promotion of Judges 5

Statement by the Bulgarian Judges Association on the Matter of the Management of the Budget of the Judicial Branch and the Remuneration of the Judges 18

ANALYSES

The Reformative Experiment: a View to the Person in the Judicial System – a Sociological and Socio-Psychological Study by the *Justice Development Foundation* 24

ARTICLES

Pro patria semper – *Christian Takoff* 65

Actio Pauliana - Historical and Comparative Analysis – *Deyana Marcheva* 70

On the Constitutional Competence of the Supreme Judicial Council to Appoint and Promote Judges, Prosecutors and Examining Magistrates and the Admissible Legislative Limitations on Said Competence – *Vassil Petrov* 85

On the Amount of Remuneration of Judges, Prosecutors and Examining Magistrates – *Ivan Georgiev* 90

Legal and Ethical Aspects of the “Maximum Age” Limitation for Women Undergoing Assisted Reproduction – *Stoyan Stavru* 95

Reflections on the Structure of the Norm in the Special Part of the Criminal Law – *Hristofor Manchev* 108

JUDICIAL REVIEW

The Question of the Family Name after Divorce. Analysis and Overview of the Mandatory Judicial Practice of the Supreme Court of Cassation on the New Family Code (Art. 53 of the Family Code) – *Daniela Simeonova-Korudjieva* 123

The Practice of the Supreme Administrative Court on the Judiciary System Act 126

JUDICIAL ETHICS. IMPARTIALITY OF THE JUDGE, CONFLICT OF INTEREST

Judicial Practice of The Supreme Courts on The Admissibility of Collective and Mass Self-Withdrawals of Judges 135

ARCHIVE

The Criminal Judge – *Nikola Saranov* 141

WE PRESENT

The Professional Legal Website www.challengingthelaw.com 155

DISCUSSIONS

Discussions 159

НОВИНИ

СТАНОВИЩЕ НА СЪЮЗА НА СЪДИИТЕ В БЪЛГАРИЯ ПО ВЪПРОСИТЕ НА НАТОВАРЕНОСТТА, АТЕСТИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА СЪДИИТЕ

До: г-жа Диана Ковачева,
министър на
правосъдието

копие: Висшия съдебен
съвет

УВАЖАЕМА ГОСПОЖО КОВАЧЕВА,

В рамките на механизма за сътрудничество и проверка на напредъка на България в постигането на специфични цели в областите на съдебната реформа и борбата срещу корупцията и организираната престъпност, създаден с решение 2006/929/ЕО на Европейската комисия от 13 декември 2006 г. (Комисията), в поредица от доклади през последните пет години се откриха настоятелни препоръки в две ключови области на съдебната реформа – модела на функциониране на ВСС и системата за оценка и назначения на съдиите. Известно е, че в момента е в ход законодателна процедура относно внесения от МС проект за изменение и допълнение на ЗСВ в частта за номиниране и избор на членове на ВСС. По въпросите, които се отнасят до модела, конституирането и функционирането на ВСС, вече сме изразили нашето становище, включително и с последното писмо до Комисията по правни въпроси на 41 НС и до народните представители от 3.05.2012 г.

Въпреки че липсва официално разгласяване и публичност, разбрахме, че в Министерството на правосъдието е създадена работна група, която обсъжда разработването на обширен проект за изменение в ЗСВ по въпросите, свързани с натовареността, атестирането и повишаването на съдиите, прокурорите и следователите. Считаме за наше професионално задължение да изразим принципна позиция по поставените теми, тъй като те са от изключително значение както за съдийската общност, така и за гражданите и за основното им човешко

право на справедлив процес, осъществяван от добре подготвени и почтени съдии.

Съдиите отдавна са осъзнали необходимостта от създаване на обективен и справедлив регламент за назначаване и повишаване в системата, тъй като през годините е натрупан достатъчно негативен опит, който трябва да бъде преосмислен и да доведе до радикална и реална промяна. Показателни в това отношение са резултатите от оповестеното през месец май изследване на Фондация за развитие на правосъдието, озаглавено: „Реформният експеримент – поглед към човека в съдебната власт“. Изводите от изследването са недвусмислени: „Политиките и практиките за кариерно израстване и свързаните с тях процедури по атестация и конкурсен подбор срещат **категорично и масово неодобрение и недоверие** и са **най-мащабно коментираният проблем в отговорите на отворения въпрос. Магистратите намират статуквото за компрометирано, а очакванията за промяна очертават необходимост от цялостна реформа.** Действащата система се оценява като неясна, манипулируема, несъобразена с и нестимулираща формално установените ценности на компетентността, професионалната етика и честното съревнование, т.е. произволна и уязвима на влияние на нерегламентирани зависимости.“

В междинния доклад на Комисията до Европейския парламент и Съвета относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка от 8.02.2012 г. се отбелязва: „Назначаването и повишаването в длъжност на компетентни магистрати, съблюдаващи етичните норми, е важна част от съдебната реформа. От миналото лято насам редица назначения на висши магистрати, осъществени от Висшия съдебен съвет и парламента, повдигнаха множество въпроси по отношение на тяхната обективност, прозрачност и състоятелността на оценката на достойнствата и етичното поведение на кандидатите. Бяха изразени опасения и по отношение на процедурите за атестиране. **В бъдеще при атестирането и повишаването в длъжност е необходимо да се демонстрира способността на системата да отразява правилно разликите в професионалните постижения и да отчита в пълна степен спазването на етичните норми.**“

1. В процеса на изготвяне на новите правила за атестиране и повишаване на съдиите, прокурорите и следователите следва да се имат предвид относимите основополагащи международни стандарти и принципи положения:

Основните принципи на ООН гласят (параграф 13): “Повишаването на съдиите, където съществува такава система, следва да бъде въз основа на обективни фактори, по-специално способност, почтеност и опит”.

Препоръка № R (12) 2010 на Комитета на министрите в т. 44 указва: “Решенията относно кариерата и подбора на съдиите трябва да се основават на обективни критерии, предварително създадени със закон или от компетентните органи. Тези решения трябва да бъдат основани на обективни критерии и подборът и кариерата на съдиите следва да бъдат основани на достойнствата, с оглед на квалификацията, почтеността, способностите и ефикасността”. Поради това считаме, че е формирано общо разбиране, че назначаването трябва да се извършва “по достойнство” въз основа на “обективни критерии”.

В становище № 1 на Консултативния съвет на европейските съдии (КСЕС) се посочва, че предвиждането на обективни стандарти способства за изключване на риска от фаворитизъм, консерватизъм или назначаване по приятелска линия (или “клонирание”), което е налице, ако назначенията се правят по неструктуриран начин или въз основа на лични препоръки.

В т. 5 от Магна харта на съдиите, приета на 17 ноември 2010 г. от КСЕС, е установено, че една от основните гаранции за независимост на съдебната система се състои в това решенията по подбора, номинирането и кариерното развитие на съдиите да се основават на обективни критерии и да се вземат от органа, който отговаря за гарантиране на независимостта.

2. Създаването на нов модел за атестиране и повишаване на съдиите изисква познаване на нормативното развитие на проблема, както и осмисляне на грешките и негативния опит от миналото.

2.1. До 2005 г. в ЗСВ не съществуваше изискване за провеждане на процедура за повишаване на съдиите, нито система за атестиране и оценка на съдийската работа. При оценката и повишаването на съдиите решаваща роля имаха председателите на съдилищата. Основният недостатък на тази система се състоеше в това, че председателите не разполагаха с необходимата легитимност, за да направляват по убедителен за общността и гражданите начин кадровото развитие на съдиите.

През 2006 г. след изменение в ЗСВ се премина към другата крайност. Въведе се „тотално“ конкурсно начало при повишаване на съдиите, като на конкурсите имаха право да се явят както съдии, така и

външни на системата юристи. Характерното за тази система за повишаване беше, че конкурсът представляваше не оценка за съдийската работа на кандидатите, а изпитване по конспект, което изцяло игнорираше оценка на проявените качества и умения в работата на съдията. С пълно основание професионалната общност и външните наблюдатели определиха тази система за повишаване като неподходяща и дори опасна, защото тя изцяло пренебрегваше принципите за кариерното израстване на съдията, сред които централно място заема изискването за обективна оценка на качеството на дейността му до момента.

С настоящия ЗСВ през 2007 г. се въведе система за атестиране на съдиите, при която решаваща роля имаха т. нар. помощни атестационни комисии към отделните съдилища, както и система за повишаване, базираща се на т. нар. конкурс по атестации. Характерното за тази система на оценяване беше, че се извършваше практически от помощните атестационни комисии, които формализираха своята дейност, и така се достигна до известния факт, че почти всички атестирани съдии получиха отлични оценки. При наличие на масови отлични оценки дейността на ВСС по повишаване на съдии, лишена от обективна основа, се отличаваше с произволност и неяснота.

2.2. След промените в ЗСВ от 2011 г. системата за атестиране на съдии принципно не се измени – бяха направени известни подобрения в основанията и показателите за оценяване, но при запазване на органите за атестиране и в голяма степен – на формалния характер на оценяването. Въведе се конкурс за повишаване и преместване на съдии, прокурори и следователи, който се провежда чрез събеседване.

Съществените недъзи на актуалната система за кариерно развитие са предопределени от структурата и състава на органите за атестиране. Липсата на разделение на ВСС за съдии и за прокурори и следователи лишава върховния кадрови орган на системата от необходимата компетентност и легитимност за ефективно осъществяване на правомощията.

Несъвършенствата на действащата система за повишаване се наблюдаваха най-отчетливо по време на обявения още лятото на миналата година конкурс за повишаване и преместване на съдии и прокурори. Конкурсната процедура, стартирала през месец юни 2011 г., се забави повече от две години, тъй като ВСС не изпълняваше основното си конституционно задължение по чл. 130, ал. 6, т. 1 от Конституцията за

назначаване и повишаване на съдиите и прокурорите. Фактическият мораториум в назначенията доведе до подмяна на законоустановените принципи за кариерното развитие на съдиите, както и до сериозни затруднения в кадровото обезпечение на отделните съдилища. По същество командироването на съдии, извършвано немотивирано от административните ръководители, замени системата за повишаване, установена в закона.

Очевидно е, че подмяната на системата за повишаване с командироване от административните ръководители пряко и из основи засяга независимостта на съда. Във вътрешен системен аспект се създаде напрежение в магистратската общност, защото едни магистрати биваха предпочетени пред други, без на вторите да бъде осигурена възможност да участват в прозрачна процедура, която да съпостави професионалните им качества с тези на командированите.

Приетите от ВСС правила за провеждане на конкурсните процедури доведоха до съмнения сред професионалната общност, че отговарят на изискванията за обективност и справедливост и че ще гарантират качествен подбор по показаните от кандидатите в досегашната им съдийска практика качества.

Един от сериозните недостатъци на модела за повишаване сега се състои в това, че с изключение на върховните съдилища свободните за заемане съдийски места не се обявиха по вид материя – наказателни, граждански и търговски. Това доведе до неприемливи резултати, които обезцениха професионалния опит на съдиите и квалификацията им, като дългогодишни съдии по наказателни дела трябваше да започнат да гледат за първи път граждански дела в окръжен съд, включително да бъдат втора инстанция по такива дела и обратно.

Известно е, че във всеки окръжен и апелативен съд съществуват отделения, в които се разглеждат обособени по материя видове дела, като при възникнала необходимост административният ръководител обявява пред ВСС по реда на чл. 188 ЗСВ свободната длъжност от съответното отделение на съда.

Поради това предлагаме в закона изрично да бъде предвидено, че конкурсът за повишаване следва да се проведе именно за така освободената съдийска длъжност за попълване състава на съответното отделение.

Изискването за обявяване на свободните длъжности по материя е гаранция за това, че конкурсната процедура ще се проведе справедливо и разумно. Така се създават условия за

предвидимост на процеса и за равнопоставеност на отделните участници в процедурата за повишаване. Не на последно място, това е и предпоставка за повишаване на качеството на правосъдието.

Друг недостатък на действащата система за повишаване е начинът на провеждане на т. нар. събеседване. Според новата редакция на чл. 192, ал. 1 ЗСВ, конкурсната комисия провежда конкурса чрез събеседване с кандидатите по практически въпроси, свързани с прилагането на законите.

При повишаването на съдиите от решаващо значение е оценката на качеството на досегашната им дейност и тъкмо тя трябва да бъде в основата на кариерното им развитие. Добрите управленски практики за развитие на кадрите в съдебната система изискват да се предвиди, че събеседването ще има за предмет обсъждане основно на резултатите от последната атестация на съответния кандидат. Основното, което трябва да извърши конкурсната комисия, е да прецени качествата на отделните кандидати с оглед изискванията за свободната длъжност (по материя), за която те кандидатстват.

Това налага в ЗСВ да бъдат създадени изрични гаранции, че събеседването няма да се превърне в изпит по съответната материя, защото така се измества изцяло фокусът на процедурата – проверка на съдийските качества на кандидатите. Досегашният регламент постигаше съвсем различен ефект – в месеците от обявяването на конкурса съдиите се готвеха за теоретичен изпит, което крие опасност от negliжиране на същинската работа по разглеждане на делата.

3. Според чл. 189, ал. 3 ЗСВ преместването е преминаване на равна по степен длъжност в орган на съдебната власт. Според сега действащите текстове на закона решението на ВСС за преместване се основава на резултатите от проведен конкурс, който се провежда по същите правила, като и конкурсът за повишаване в длъжност.

При последната конкурсна процедура за преместване ВСС не създаде обективен и справедлив регламент, поради което резултатите бяха неубедителни и критично приети от професионалната общност.

Същественото в случая е, че при преместването кандидатите също следва да се оценяват и сравняват по обективен критерий (резултатите от последната атестация) и той трябва да бъде заложен в ЗСВ. В допълнение обаче, с оглед спецификата на процедурата, за

да се постигне справедливост, се изисква включване на специален критерий, свързан с преценка на необходимостта от преместване (т.е. на личните, на субективните причини, които водят до тази мотивация). Защото при равни резултати от атестирането анализът на субективните причини от личен, семеен или здравословен характер ще има важно значение за крайния резултат.

Към настоящия момент процедурата за преместване остава напълно неизяснена, без да е отграничена от конкурса за повишаване. Ето защо предлагаме при предстоящите изменения на ЗСВ да се обсъди създаване на изричен регламент на основанията и процедурата за преместване на съдии, прокурори и следователи.

4. Ако искаме да променим сегашното положение на атестиране, при което има очевиден риск от ендогамия, тъй като данните се събират на местно равнище, ние предлагаме като база за повишаване да бъде създадена централизирана система за непрекъсната оценка от страна на ВСС на изпълнението на професионалните задължения за магистратите, регламентирана в ЗСВ.

Централизираната система включва създаване на база данни за дейността на всеки един магистрат, която да се обновява непрекъснато. Комисията по предложенията и атестирането (една за съдии и друга за прокурори и следователи) следва да се превърне в централен орган по оценяването, която да събира информация за нуждите в отделните звена на съдебната система, както и надежда информация за работата на всеки един съдия и прокурор. Централизираната система за оценяване и провеждане на конкурси е особено наложителна в страни като България, които нямат трайно установени устои на съдебна независимост.

Преимущества на системата за централизирано оценяване и атестиране подробно са разгледани в два последователни проекта по ФАР, с участието на ВСС и испански и немски експерти. Така според препоръките в заключителния доклад по проект ВГ/04-ІВ-ЈН/04 към ВСС трябва да се създаде централен орган по атестирането. В момента се провежда нов туининг проект по ФАР ВГ -07-ІВ-ЈН-07, който има за предмет усъвършенстване на функционирането на ВСС. Според окончателния доклад на проекта по дейност 27 за материята на атестирането "единственият начин да се осигури унифицирано прилагане на критериите за атестиране за всички органи на съдебната власт в страната е създаването и функционирането на централен орган по атестирането към ВСС. Този орган трябва да бъде постоянен, което ще

допринесе и за укрепване на капацитета на ВСС. Членовете на този централен, постоянен орган трябва да бъдат обучени и опитни магистрати.”

В становищата на ССБ до Министерството на правосъдието (януари-април 2012 г.) във връзка с необходимите промени в ЗСВ ние предложихме създаване на отделни комисии по предложенията и атестирането към ВСС за съдии и за прокурори и следователи. Важното е в дейността на тези постоянни атестационни комисии да бъде заложен принципът на централизирано атестиране. Така критериите ще бъдат прилагани еднозначно и дейността по атестиране ще бъде ясна и предсказуема.

Съставът на тези комисии би следвало да бъде формиран от съдии (съответно прокурори и следователи в комисията за прокурорите и следователите) от окръжно, апелативно и върховно ниво.

В закона трябва да се предвидят изисквания за кандидатите – положителна последна атестация, ранг минимум апелативен съдия, мотивация и високи професионални и морални качества. С оглед укрепване на мотивацията на атестиращите съдии и необходимостта от по-кратък период на откъсване от работа внимателно следва да бъде преценен срокът на ротирание на съдиите. Командироване за срок до една година е балансираното решение.

Номинирането на съдии за членове на Комисията следва да бъде извършено от Общо събрание на всички съдии (същият орган, който предложихме да избира и членове на ВСС от съдийската квота). Така ще има по-голяма легитимност на номинацията, ще се укрепят статутът на самото Общо събрание, ще се предпазят номинираните от местни влияния. Разумно е да се предвиди най-малко едномесечен срок за предложения на кандидати на съответния сайт, които да бъдат обявени наред с номинираните съдии за членове на ВСС.

Обемът и критериите за оценка на качествата и мотивацията на предложените атестиращи съдии изискват изготвяне на подробен профил на всеки кандидат, за да се постигне яснота, прозрачност и предсказуемост на избора.

В тази насока е добре законодателно да се акцентира върху задължението на ВСС за попълване и регулярно актуализиране на **кадровото дело** на всеки съдия (чл. 30, ал. 1, т. 11 и чл. 30а ЗСВ), а не само при възникване на конкретен повод (периодично атестиране, повишаване и пр.). Това задължение трябва да е обвързано със задължение на съответните административни ръководители да изпращат и попълват

кадровото досие с всичко, което касае професионалната дейност и интегритет на съдията, вкл. обществена дейност, участия в дейности извън пряката му работа, патронаж на млади съдии, становища, публикации, лекции, оценки на общността или обществени реакции и пр.

Определянето на **броя на членовете на атестационните комисии (съдии и прокурори)** към момента е затруднено, защото липсва анализ на броя и вида на процедурите по атестиране за даден период от време. Числеността на членовете на комисиите за атестиране към съвета следва да бъде определен не произволно, а след анализ на броя атестации за период от 6 месеца – 1 година и приемане на справедлив индекс за натовареността на атестиращите магистрати.

В закона трябва да бъде определен минимален състав, напр. от 10 членове, който при необходимост да може да бъде разширяван с разпоредба в Правилника по чл. 30, ал. 4 ЗСВ, като се предвиди, че Общото събрание на съдиите номинира поне двадесет атестиращи съдии, които да бъдат предложени на ВСС. Така ще се гарантира, че при необходимост или други обективни пречки, ще има готовност за бързо попълване със съдии на органа по атестиране.

Предлагаме в чл. 37 ЗСВ да се регламентира, че Комисията по атестиране се създава към съответната Колегия на ВСС, за да се гарантира на практика разделянето на дейността по атестиране (сегашната ал. 4).

Важно е да се предвиди също, че Комисията ползва достатъчна и компетентна администрация, вкл. от юристи. Една от причините за забавянето на конкурсните процедури досега беше недостатъчно ефективното използване на помощните звена на ВСС.

Необходимо е в закона да се уреди статутът на атестиращите съдии. При актуалната ситуация помощните атестационни комисии се състоят от магистрати, за които дейността по атестиране се явява свръхнатоварване, допълнителна дейност, която се пренебрегва и подценява, поради което и оценяването се формализира. **Затова предлагаме в комисията по атестиране съдиите да се командироваат от ВСС за кратък срок до 1 година, със запазване на магистратския си статут и възнаграждение.** Може да се помисли и за други разумни бонуси (материални и нематериални), с които да се стимулира участието в тази отговорна дейност.

С така предложената система и органи за оценка (атестиране) на съдиите и прокурорите се създават гаранции за избягване на най-

големия недостатък на досега съществуващите системи за оценка, а именно формализиране на подхода.

След създаването и функционирането на тази ефективна система за атестиране на съдиите, прокурорите и следователите отпадат всички фактически и юридически пречки системата за повишаване да бъде основана изцяло на оценката на дейността на кандидата като съдия, прокурор или следовател до момента на участието му в конкурса, която дълбочинно и в развитие проучва професионалните му качества, опит, потенциал за развитие, нравствен интегритет.

Изградена по този начин, системата за оценка и повишаване на съдиите, прокурорите и следователите ще бъде основана на обективните фактори, които според международните актове е необходимо да обуславят кариерното им развитие.

5. Приветстваме политическата воля за решаване на проблема с натовареността – реален проблем, който години наред поставя под въпрос както прокламирания от Конституцията на Република България ангажимент на държавата за обезпечаване на здравословни условия на труд, така и за достъпа до правосъдие. Съзнаваме, че задължение на държавата е да осигури правосъдие в разумен срок и отчитаме личната си отговорност да допринесем за този резултат. Същевременно обаче съществуват проблеми, стоящи извън сферата на контрол на отделния съдия. В тази насока Препоръка CM/Rec(2010)12 на Комитета на министрите до държавите-членки относно съдиите: независимост, ефективност и отговорности, държавите-членки на Съвета на Европа се задължават да приемат съответни мерки, за да се избегне и намали прекомерната натовареност на съдилищата.

Нуждата от принципна промяна в подхода при оценка натовареността на органите на съдебната власт еднозначно е отчетена и от Комисията по анализ и отчитане степента на натовареност на органите на съдебната власт към Висшия съдебен съвет (Комисията към ВСС). Подкрепяме усилията да бъдат положени основите на механизъм за обективен мониторинг на натовареността на органите на съдебната власт. Считаме, че това е необходима предпоставка, за да бъде осъществено и адекватно управление на ресурса в системата на основата на обективното проследяване на развитието на едно дело от неговото начало до приключването му с окончателен съдебен акт.

Въпреки че не разполагаме с властовите ресурси за управление процесите в съдебната власт, декларираме професионалната си съпричастност към начинанието, като заявяваме и готовността си да допринесем за преодоляване на проблема с натовареността. Проблемът отдавна стои на вниманието ни като съсловна организация, но едва след заседанието на Комисията към ВСС на 7.12.2011 г. и декларираната готовност за промяна на подхода за оценка натовареността, са налице предпоставките за предприемане на конкретни действия за намиране на подходящите решения.

Членове на ССБ от различни съдилища в страната и от всички нива на съдебната система обединиха усилията си за изработване на критерии за оценка на натовареността. В процеса на работа възникнаха множество въпроси, разрешаването на които предполага задълбочен анализ на ситуацията, и едва на тази основа да бъде изготвен работещ механизъм за наблюдение, качествена оценка на натовареността, анализ на управленските практики за преодоляването на проблема в рамките на отделния съдебен орган и като краен резултат да бъде създаден цялостен механизъм за управление на кадровия и материален ресурс в системата. Убедени сме, че са необходими и законодателни промени.

Макар и да не сме ангажирани в работните групи по изработване на нов законопроект за изменение и допълнение на ЗСВ, имаме опасения от прибързани решения.

Понастоящем не ни е известно да е изготвен необходимият анализ, нито да е налице ясно дефинирана концепция за управление на процесите на натовареност в съдебната система, която несъмнено се нуждае от законодателно утвърждаване след това.

От друга страна, даваме си сметка, че тенденцията на покачващо се натоварване при свръхнатоварените съдилища, според възприетата от Висшия съдебен съвет класификация, на практика лишава държавата от възможността да изпълни ангажимента си за обезпечаване на правосъдие в разумен срок. Затова предлагаме да бъдат съсредоточени усилията към разрешаване на проблема на свръхнатоварените съдилища.

Нуждата от сграда на Софийския районен съд е осъзната еднозначно както от Висшия съдебен съвет, така и от изпълнителната власт.

Считаме също така за удачно да бъдат взети спешни организационни мерки. Отчитайки значението на обективния анализ на съществуващото положение с потока на делата, техния вид и сложност, си даваме сметка, че задълбоченото му извършване изисква време, което

при преминатия предел на допустимо натоварване предпоставя задълбочаване на проблема и изхабяване на най-натоварените съдии.

Ето защо работната група при Съюза на съдиите в България реши да раздели процеса, като на първо място организира провеждане на механизъм за непосредствено и подробно наблюдение на необходимото време за осъществяване на ефективно правосъдие по всички видове производства и по отношение на всички съдилища.

Отделно от това в спешен порядък взехме решение да инициираме събиране на данни за времето, необходимо за разглеждане на отделните видове дела (ръководейки се от статистическите форми, изготвени от ВСС), чрез попълване на анкети от съдиите в избрани пилотни съдилища. В процес на разработване сме на електронен вариант на анкетата.

Убедени сме, че е необходим професионален дебат, с непосредственото участие на магистратите, които ще позволи съкращаване на обективно необходимото време за събиране на изходната информация и нейния анализ.

Процесът на управление е немислим без създадена организация на информационния поток и адекватно проучване и обобщение на информацията. Това неминуемо повдига въпроса за водената понастоящем статистика. Незаменимо средство за спестяване на време и кадрови ресурс се явяват електронните системи, които обаче са в състояние и реално да подпомогнат магистрата в процеса на същинската му дейност. По наше мнение възприетите понастоящем електронни системи не развиват този свой потенциал. **Затова предлагаме** сформирание на смесена работна група с участието на магистрати, специалисти по информационни технологии и по статистика с оглед анализиране на актуалното състояние и предлагане на конкретно работещо и технически обезпечено решение.

Необходимо е да се гарантира, че във всички съдилища се спазват еднакви правила за образуване и управление на отделните видове дела, защото еднаквостта е предпоставка, че събираната статистическа информация за натовареността на отделните съдилища е вярна, така че да служи за анализ и вземане на правилни управленски решения по адекватното щатно обезпечаване на всеки орган на съдебна власт.

Приемаме за удачно при качествения анализ на натовареността да бъде ползван международен опит, включително и чрез привличане на чуждестранни експерти. Известно ни е, че този подход е предприет от Висшия съдебен съвет, като се очаква да бъде реализиран през есента на тази година с норвежки експерти. От своя страна, и ние сме направили

постъпки за привличане на експертен опит и проучване на няколко различни системи за оценка на натовареността, тъй като сме убедени, че различни гледни точки биха били от полза при избора на конкретен модел за българската съдебна система.

УВАЖАЕМА ГОСПОЖО МИНИСТЪР,

Убедени сме, че широкото участие на съдиите в процеса на създаване на система за оценка на натовареността и на професионализма им, както и за правилата за повишаването им е от изключителна полза, защото именно съдиите имат памет за недостатъците на правилата досега, и тъкмо поради факта, че осъществяват правораздаването по делата, притежават мотивацията и професионалния капацитет да предложат конкретни работещи решения, съответстващи на добрите световни практики и международноправни стандарти.

Изразяваме готовността си да съдействаме в тази насока.

От името на Управителния съвет на Съюза на съдиите в България:
Мирослава Тодорова

**СТАНОВИЩЕ НА СЪЮЗА НА СЪДИИТЕ В БЪЛГАРИЯ
ПО ВЪПРОСИТЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА БЮДЖЕТА НА
СЪДЕБНАТА ВЛАСТ И ВЪЗНАГРАЖДЕНИЯТА НА СЪДИИТЕ**

До: Висшия съдебен съвет

УВАЖАЕМИ ЧЛЕНОВЕ НА ВИСШИЯ СЪДЕБЕН СЪВЕТ,

С решение на ВСС от 27.10.2011 г. по протокол № 34 бяха приети Правила за определяне и изплащане на средства за допълнителни трудови възнаграждения. Същевременно в момента протича процедура по планиране на бюджета на съдебната власт за 2013 година, в хода на която се откриха въпросите, свързани с управлението на бюджета на съдебната власт, финансирането и управлението на съдилищата.

Както се отбелязва в Становище № 2 (2001) на Консултативния съвет на европейските съдии (КСЕС) на вниманието на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно финансирането и управлението на съдилищата с оглед ефективността на съдебната власт и чл. 6 на ЕКПЧ, финансирането на съдилищата е пряко свързано с въпроса за независимостта на съдиите с оглед на това, че определя условията, при които съдът изпълнява своите функции. От друга страна, всеки съдия има право на справедливо и достойно възнаграждение за положения от него труд, което се явява важна гаранция за индивидуалната независимост на съдията.

В т. 54 от Препоръка CM/Rec(2010)12 на Комитета на министрите до държавите-членки относно съдиите: независимост, ефективност и отговорности, се отбелязва, че държавите – членки следва да въведат специално насочени към съдиите правни предписания, които да представляват гаранция срещу намаляване на възнаграждението им. Системи, при които основното възнаграждение на съдиите се обвързва с резултатите от работата им, следва да се избягват, тъй като те могат да създадат трудности по отношение на независимостта на съдиите (т. 55 от същата Препоръка)

Според видния конституционалист Александър Хамилтън “наред с постоянното назначение (несменяемостта), нищо не може да допринесе повече за независимостта на съдиите от една утвърдена разпоредба за тяхната издръжка. Не можем да се надяваме да видим реализирано пълното отделяне на съдебната от законодателната власт при система,

която прави финансовите средства на първата зависими от случайните подаяния на втората.”

Доброто управление на бюджета на съдебната власт е съществена гаранция на съдебната независимост. В процеса на управление на бюджета на съдебната система и на отделните съдилища се наблюдават повтарящи се недостатъци, които трябва да бъдат открити с оглед бъдещото им отстраняване:

1. Съгласно чл. 218, ал. 2 Закона за съдебната власт (ЗСВ) основното месечно възнаграждение за най-ниската съдийска, прокурорска и следователска длъжност се определя в размер на удвоената средномесечна заплата на заетите лица в бюджетната сфера съгласно данните на Националния статистически институт, а според ал. 3 на същата норма възнагражденията за останалите длъжности в органите на съдебната власт се определят от Висшия съдебен съвет.

Това означава, че по силата на закона ВСС има задължение да осигури съответствие на възнаграждението на съдиите с критерия, посочен в чл. 218, ал. 2 ЗСВ. Изискванията на правовата държава налагат на ВСС като безусловен императив съблюдаването на този минимален стандарт, защото съдиите не бива да бъдат третирани различно от държавните служители при определяне на тяхното възнаграждение.

Повече от една година ВСС отказва да изпълни задължението, което му е възложено от посочения текст на чл. 218 ЗСВ. Недопустимо е органът, който управлява съдебната власт, да проявява правен nihilism, като съзнателно и грубо не изпълнява повелите на закона. По този начин се засягат пряко интересите на всички съдии, прокурори и следователи. Освен това се създава необичаен прецедент, тъй като ВСС, който е призван за защита на независимостта на съдебната власт, сам уврежда финансовата независимост на съдилищата. В правовата държава няма разумно и легитимно обяснение, което да мотивира ВСС да не изпълни закона.

По този въпрос Върховният административен съд взе отношение с *Определение № 3967 от 20.03.2012 г. по адм. д. № 1750/2012 г., 5-членен състав*, където се приема, че **„[п]ри определяне на минималния и максималния размер на основното месечно възнаграждение на магистратите ВСС действа в условията на обвързана компетентност – разпоредбата на чл. 218, ал. 1 и 2 ЗСВ пряко диктува действията на ВСС и административният орган не разполага с възможност за преценка дали да вземе решение за определяне размера на**

съответните възнаграждения, кога да вземе това решение и по какъв начин”.

Тук следва да се подчертае и причината за гласуването на т.нар. „мораториум” – липсата на пари в бюджета. Това не е основателна причина, да не говорим, че се нарушава принципът за разделение на властите, доколкото съдебната власт е поставена в зависимост от изпълнителната. Следва да се открие и последицата – липсата на решение *de facto* означава намаление на заплатите. Съгласно законодателните традиции у нас – от Закона за устройството на съдилищата¹ (1899 г.) – до сега действащия Закон за съдебната власт (2007 г.), а също и според цитираната т. 54 от Препоръка CM/Rec(2010)12 намаляването на заплатите е било и е възможно само и единствено като дисциплинарно наказание за извършено дисциплинарно нарушение. Тъй като ефектът е един и същ – намалява се възнаграждението на съдията, то и последиците са едни и същи – създава се положение на несправедлива недооцененост и зависимост.

Поради това настояваме ВСС да изпълни своите задължения по чл. 218 ЗСВ, като периодично актуализира възнагражденията на съдиите, прокурорите и следователите.

2. Неизпълнението от ВСС на задължението по чл. 218 ЗСВ поставя принципния въпрос за доброто и прозрачно управление на бюджета на съдебната власт. Според чл. 365-367 ЗСВ, ВСС организира изпълнението на бюджета на съдебната власт, организира изграждането и осигурява функционирането на система за финансово управление и контрол в органите на съдебната власт и вътрешния одит при усвояването и администрирането на бюджетните ресурси.

ВСС следва да дава по-голяма публичност при решаването на важните за съдебната система бюджетни въпроси. При планирането и изпълнението на бюджета трябва да се информира по най-прозрачен начин професионалната общност. Обявените в интернет страницата на съвета решения по бюджетните въпроси нямат особена информативна стойност, тъй като в голямата си част утвърждават промени по бюджетни сметки и препращат към приложения, които също не служат за постигане на яснота и прозрачност за доброто управление на бюджета на съдебната власт.

¹ Според ЗУС (1899) дисциплинарното наказание е било „лишение от право на повишение на заплатата”, а не намаляването ѝ. Намаляване се е допускало само в хипотезата на наложено дисциплинарно наказание „мъмрене”, като виновният е бил лишаван от заплата между 3 и 10 дни (еднократно).

Друг съществен проблем, който рефлектира върху бюджета на съдебната власт, е въпросът с незаетите щатове, както и с ежегодното разпределението на бюджетния остатък. Смятаме за недобра практика несвоевременното заемане на свободните щатни длъжности за съдии, прокурори и следователи с цел натрупване на бюджетен остатък от неусвоените средства от утвърдената бюджетна сметка на съответния орган на съдебната власт за заплати. Несвоевременното заемане на свободните длъжности води до неравномерно натоварване на съдиите и прокурорите в съответните съдилища и прокуратури, а същевременно може да е белег и на неправилно планиране от страна на ВСС на необходимите щатни съдийски и прокурорски длъжности в отделните звена на съдебната власт.

Този проблем илюстрира връзката между различните аспекти на доброто управление на съдебната система. Неправилното планиране на съдебните и прокурорски щатове, липсата на обективен критерий за определяне на натовареността на магистратите и на отделните звена в съдебната система пряко рефлектира върху правилното решаване на бюджетните въпроси на съдебната власт.

Ето защо настояваме за по-голяма публичност от страна на ВСС при планиране и отчитане изпълнението на бюджета на съдебната власт; публично обсъждане на приоритетите на съдебната система и адекватното им бюджетно отразяване; правилно и обективно обосновано планиране на необходимите съдийски и прокурорски щатове и своевременното им заемане.

3. Критично следва да се обсъдят и приетите от ВСС Правила за определяне и изплащане на средства за допълнителни трудови възнаграждения.

Както отбелязва американският конституционалист Хамилтън „властта над препитанието на човека е власт над неговата воля“. Затова и правилата за възнаграждение на магистратите винаги следва да бъдат такива, че да не поставят под съмнение или заплаха тяхната независимост или пък да подценяват значимата им позиция и отговорност в обществото.

Съдиите и прокурорите имат право на справедливо и достойно възнаграждение за положения от тях труд. Възнаграждението на магистратите трябва да е стабилно установено и да се актуализира редовно по реда на чл. 218 ЗСВ.

Неприемливо е заплащането на съдиите и прокурорите да е поставено в зависимост от волята и субективната преценка на административния ръководител, както предвижда чл. 6 от Правилата. В приетите от ВСС правила е заложена опасност от произвол, тъй като липсват обективни критерии, по които административният ръководител ще преценява конкретния принос на всеки магистрат за резултатите, отчетени в съответния орган на съдебната власт. Недопустимо е съдиите и прокурорите да получават допълнително материално стимулиране за постигнати високи резултати по конкретни задачи. В това отношение следва да се има предвид, че критериите посочени в чл. 9, ал. 2 от Правилата, са общи и неотносими към работата на съдиите и прокурорите. Така например изцяло неясно е какво се има предвид под действия на съдии и прокурори при рискови и извънредни условия, както урежда чл. 9, ал. 2, т. 4 от Правилата.

Основното ни възражение против уредбата на допълнителните трудови възнаграждения, е, че така формулирани, правилата създават сериозни заплахи пред индивидуалната независимост на съдиите. Дейността на съдиите следва да е подчинена само на закона. По никакъв начин, под заплаха от финансови санкции или стимули, не следва да се поставя в зависимост резултата от работата на съдията. В този смисъл е изричното предписание на т. 55 от Препоръка CM/Rec(2010)12 на Комитета на министрите до държавите-членки относно съдиите: независимост, ефективност и отговорности.

Съвсем друга тема, е че дейността на съдиите следва да бъде периодично оценявана за целите на атестирането, но извън дисциплинарите санкции съдията не следва да бъде заплашен от финансови санкции, заради резултатите от своята работа.

Възможно е да се обсъжда и регламентация в закона или нормативен акт, приет от ВСС, присъждане на всички съдии, без дисциплинарно наказаните, на Коледни или Великденски премии, под формата на подобряване на социалния статус на съдиите. По подобен начин е уредено в ЗСВ правото на съдиите и прокурорите по чл. 221 ЗСВ да получат всяка година средства за тога или облекло в размер две средномесечни заплати на заетите лица в бюджетната сфера. Част от този особен статут на съдиите са специалните правила в ЗСВ, свързани с общественото и здравното осигуряване, отпуските, особените правила във връзка с пенсионирането.

Надяваме се, че предложените от нас идеи и критични бележки ще бъдат приети конструктивно и ще се превърнат в основа за полезни

дебати с оглед бъдещото подобряване и усъвършенстване на организацията на съдебната власт.

От името на Управителния съвет на Съюза на съдиите в България:
Мирослава Тодорова

АНАЛИЗИ

РЕФОРМЕНИЯТ ЕКСПЕРИМЕНТ: ПОГЛЕД КЪМ ЧОВЕКА В СЪДЕБНАТА ВЛАСТ

Социологическо и социално психологическо изследване на преживяванията за независимост на българските съдии и прокурори и ефектите на съдебната реформа върху груповата идентичност на техните професионални общности

Изследване на Фондацията за развитие на правосъдието¹

Екип, изготвил изследването:

Петя Попова, координатор

Веселин Райков, Иво Емануилов, Снежана Тодорова (техническо обработване на данните)

Десислава Михайлова (аналитично обработване на данните и социологичен анализ)

Петя Попова (психологичен анализ)

д-р Ива Пушкарова (правен анализ и консултация на интерпретативните анализи)

д-р Стоян Ставру (консултация на интерпретативните анализи)

доц. Владимир Велинов, дм, Георги Кирилов (консултанти)

1. МЕТОДОЛОГИЯ

Първичен анализ: Респондентите са групирани според гилдията (съдии : прокурори), според нивото на системата, в което работят, и според ранга, който имат. Групите се сравняват по вътрешна структура на мненията и по тенденциите, които се наблюдават при преминаване на магистратите от една група в друга при кариерното им израстване. Тенденциите се сравняват за различните нива на системата и за различните групи магистрати, обусловени от ранга им. Отделно се наблюдава влиянието на променливата „стаж“.

¹ Фондацията за развитие на правосъдието е аналитичен център за правни и значими за правото хуманитарни изследвания, учреден на 11.05.2011 г., който развива практическо и теоретично знание в подкрепа на общественозначими политики в сферите на правосъдието и правното образование.

Редакцията колегия изразява своята благодарност към екипа, изготвил изследването, за предоставянето му за публикуване в „Съдийски вестник“.

Полът е изключен от анализа, тъй като не влияе съществено на резултатите, свързани с професионалното поведение и преживявания на магистратите. Анализът е гарантиран срещу изкривяване на резултата поради влиянието на пола, тъй като в извадката половете са представени почти по равно (48:52%).

Профилиране на магистратурата: респондентите се групират според въпросите, които са им зададени, и според отговорите, които са им дали. След това се извършва профилиране на гилдиите, като се извеждат зависимости между различните отговори и степента им на представителност за всяка от групите от първичния анализ.

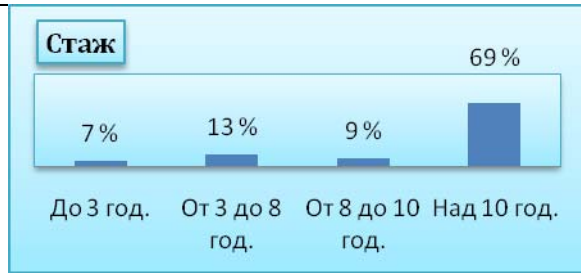
Интерпретативен анализ: тълкуване на резултатите в контекста на отговорите на отворения въпрос и с приобщаване на контролни резултати от анализа на допълнителни външни източници (социологически изследвания, доклади на ЕК, медийни публикации, резултати от дълбочинни интервюта с отделни магистрати, становища на професионалните сдружения на съдиите и прокурорите и др.). Този анализ включва диагностика на ефектите от реформата, структурен анализ на групови идентичности с очертаване на дългосрочни процеси и актуално динамично състояние на професионалните общности и извеждане на прогнози за развитието на процесите.

Консултиране на крайните резултати с магистрати, юристи извън системата и други професионалисти, които са професионално ангажирани с правосъдието.

2. ПРОФИЛ НА РЕСПОНДЕНТИТЕ

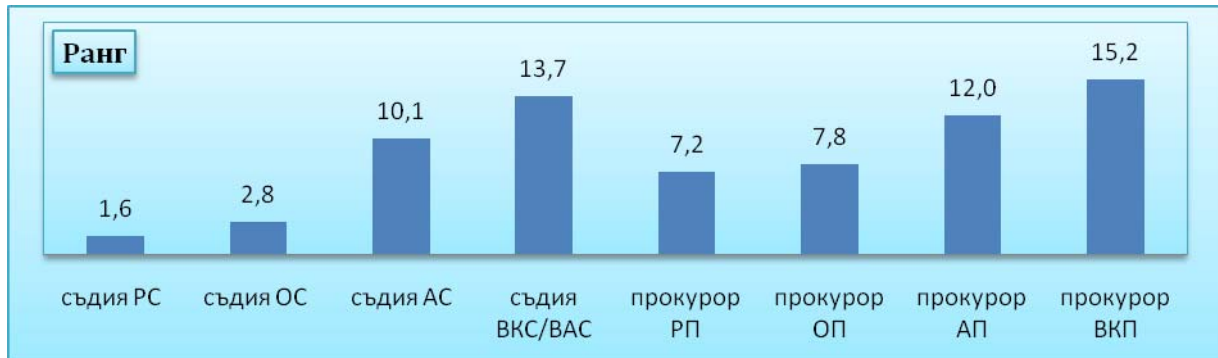
Съдии и прокурори (978) от всички звена на системата, като най-висока представителност за звеното е постигната в следните градове: София, Пловдив, Бургас, В. Търново, Варна, Кюстендил, Габрово, Монтана, Враца, Видин, Стара Загора, Благоевград, Смолян, Ивайловград, Ардино, Казанлък, Карлово, Асеновград, Ямбол, Пирдоп, Перник, Гоце Делчев, Шумен, Велинград, Ловеч, Хасково, Харманли, Елхово, Раднево, Първомай, Тополовград, Самоков, Мездра, Нови Пазар, Сандански, Исперих, Плевен, Горна Оряховица, Петрич,

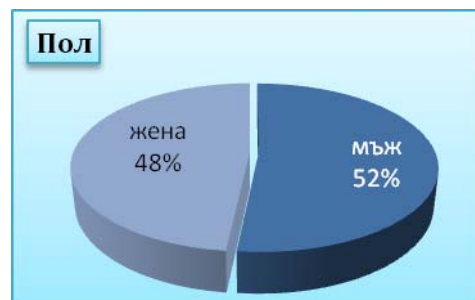
Панагюрище, Димитровград, Кърджали, Чирпан, Сливница, Своге, Козлодуй, Белоградчик, Разград, Оряхово, Девин.

Мнозинство от 60% от респондентите са прокурори, като в тази гилдия представителността на резултатите надвишава тази за съдиите.

Близо 2/3 от респондентите са с дълъг стаж в системата (над 10 години). Това определя относително по-висок дял на магистратите с по-висок ранг. В рамките на всяко от нивата на системата представителството е средно 34 %.

При формиране на представителната извадка е търсено равенство между двата пола.

На отворения въпрос какво биха променили в съдебната власт са отговорили общо 63.4 % от респондентите, като 16.2 % са привърженици на статуквото и не биха променили нищо в него, а 47.2 % изразяват неудовлетвореност. Това е близо половината от анкетираните.

ПРОФИЛИРАНЕ НА СЪДИИТЕ И ПРОКУРОРИТЕ

„Човек не може да запази индивидуалността в света, единственото, което може да спаси, е себе си.“

(отговор на отворения въпрос „Какво бихте променили?“)

1. ПРЕЖИВЯВАНЕ ЗА НЕЗАВИСИМОСТ

Груповото разбиране за независимостта на съдиите и прокурорите е разединено, противоречиво, повлияно от множество стереотипи и отразява криза на идентичността в професионалните общности на съдебната власт.

Най-значимият извод от изследването е, че независимостта се интерпретира като външно гарантирана ценност, чието отстояване не

е в контрола на отделния съдия или прокурор. За голямото мнозинство от над 80 % от респондентите независимостта се осигурява и зависи от външни за личността на магистрата фактори и субекти.

Преобладава разбирането, че тя е

отсъствие на външно влияние (60 %), т.е. съдията или прокурорът е независим, защото върху него не се влияе, а не защото той е вътрешно устойчив на влияние. Систематичният анализ с данните от оценката на рисковете за корупционен натиск (вж. по-долу Глава 6) очертава относително висок риск от индивидуална уязвимост на корупционен натиск, срещу който магистратите от тази група се чувстват незащитени от системата. Това усещане се родее с и лесно прераства в очакване за покровителство от външен авторитет в рамките на патерналистичен модел и в отказ от лична активност и лично решение. Тази уязвимост се осъзнава, което е основен фактор за разпознаване на натиска и за изграждане на вътрешни бариери срещу него.

Относително значителен дял магистрати вярва, че **независимостта зависи от инициативата на правителството** и следва да бъде осигурена от него в качеството ѝ на обществена ценност, гарантирана на съдебната власт от изпълнителната (15.4 %). Сред тях няма съдии от върховните съдилища.

Дял от 6.2 % считат, че независимостта се гарантира от **високо заплащане**. Тази група е съставена от съдии, които работят в районните и върховните съдилища, и прокурори, работещи в районните прокуратури.

В описаните три групи, но главно във вторите две, се наблюдава отказ от поемане на лична отговорност за отстояване на професионална независимост. В тези групи като цяло отсъства преживяване за професионална идентичност. Магистратите в тях нямат ясен професионален профил и участват като малцинства в многобройни други групи, формирани въз основа на други нагласи, които често застават на противоположни позиции.

От тези групи е формиран делът на онези 4.5 % съдии и прокурори, които не се чувстват независими. Тяхното отношение е изцяло отрицателно към кадровата политика на ВСС (100 %), което ясно показва зависимостта между преживяването за независимост и професионалното признание и подкрепа на средата. Само в тази група недоверието в случайното разпределение на делата е 100 % (във всички други доверието преобладава). Основна характеристика на тази относително малка, но консолидирана група, е **гневът** към статуквото. Принадлежащите към нея съдии и прокурори се преживяват като жертви на статуквото и считат, че то им пречи да се развиват, включително чрез натиск да правят професионални компромиси. Твърдението „не се чувствам независим“ в тази група не означава, че магистратите признават обективна зависимост. То е **пасивно-агресивен израз на отхвърляне на статуквото**.

Заслужава внимание делът от 4.7 % от магистратите, които свързват независимостта си с **общественото доверие** в системата. В тази група съществува **пряка заявка за институционална и обществена подкрепа при отстояване на независимостта**, но тази група също преживява криза на идентичността. Тя е склонна да упражни върху магистратите, които я образуват, групов натиск за самоидентифициране с външно създаден имидж, за който магистратите знаят, че не е автентичен. Това противоречие е основен момент в преживяването за накърнена независимост.

Тази група е съставена изключително от съдии с рангове на апелативни и върховни съдии, които работят в районен съд. Тя се формира под влияние на относителното отваряне на системата и все още плахото проговаряне на магистратите, което се разви приблизително

след приемане на правилата за професионална етика от гилдиите през 2003 г. Положителният опит от публичността кара магистратите от тази група да разчитат на прозрачността като гаранция за независимост. Те разчитат тя да разбие неверни отрицателни обществени вярвания за системата и да осигури обществено доверие като бариера пред влияния. Сред основните вярвания в тази група е, че образоването на обществото в технологиите на правораздаването, е основно средство за гарантиране на прозрачност. Тази група включва говорещи магистрати, склонни да обясняват своите професионални решения и да дават публични оценки за проблемите в системата. Рискът при тези стратегии за прозрачност е, че тя може да внуши у обществото впечатление за притворство, ако системата не я подкрепи с гледка на ясна професионална идентичност.

Едва 15.4 % от всички съдии и прокурори идентифицират независимостта си с **лично вътрешно преживяване и състояние на духа**. Тази група изповядва оптимистични възгледи за реформата и участва почти цялата в дела от 47.2 % от респондентите, които съдържателно отговарят на отворения въпрос „Какво бихте променили?“. Нейна основна характеристика е критичност и прагматизъм в оценката за системата, както и търсеца изява претенция за включване в реформения процес. В тази група няма младши магистрати и прокурори, работещи в районните и апелативните прокуратури, чийто ранг съвпада с нивото на заеманата длъжност. В групата преобладават магистрати с ранг на върховни съдии и прокурори.

Независимостта се разбира като **овластяване** от незначителен процент районни прокурори с ранг ВКП и районни съдии, неповишавани в ранг и с ранг ВКС.

Структурата на възприятията за независимост като цяло се

възпроизвежда в групите на съдиите и прокурорите. Въпреки това в групата на съдиите по-често, отколкото при прокурорите независимостта се свързва с обществения престиж и с упражняване на власт.

Профилирането на всяка от гилдиите поотделно очертава сходни тенденции във възгледите за независимостта и при проследяване на динамиката им спрямо кариерното израстване.

При **съдиите** разбирането за независимостта като състояние на духа събира най-голям дял сред районните съдии, които не са повишавани в ранг (45 %). При всички останали преобладава разбирането, че независимостта е отсъствие на външно влияние, като относителният дял се увеличава с преминаването към по-горен ранг (съответно 45 % и 66 %). Очевидно растежът в системата е свързан с придобиване на опит в отстояване на автономност срещу опити за външно влияние. В групата на върховните по ранг съдии, които не работят във върховните съдилища, това мнение спада почти до процента, който има в групата на районните съдии (37.5 %). За сметка на това се увеличава дялът на върховните по ранг съдии (които работят в по-ниските етажи на системата), според които независимостта е ценност, гарантирана от правителството (23 %), както и дялът на онези от тях, според които тя е състояние на духа (20.5 %).

Динамиката на възприятията очертава предположението, че **външният натиск е до голяма степен съсредоточен върху окръжното ниво на системата на съдилищата.** В опита си да се справи с него групата на съдиите развива два типа защитни механизми. Единият затвърждава убеждението, че контролът по отстояване на независимостта е извън магистрата (посочването на правителството като нейн гарант е трансформация на преживяването, че от него идва най-сериозният натиск), а другият, обратно – стабилизира представата за собствен контрол на съдията върху независимостта му.

Сред съдиите, работещи във върховните съдилища, възгледите са разделени поравно между независимостта като високо заплащане и независимостта като състояние на духа. При сравнение със структурата на мненията в групата на върховните по ранг съдии излиза, че **възгледът за личен контрол върху независимостта е по-устойчив.** Следва да се има предвид, че групата на съдиите от върховните съдилища формира отговорите си на основата не само на индивидуалния опит, но и на впечатленията от функционирането на цялата система и в някаква степен отговаря от името и на по-ниските съдебни инстанции. Високият процент върховни съдии, според които независимостта зависи от

възнаграждението на съдията, е отражение на оценката, че системата не „възнаграждава“ адекватно независимия магистрат. Високата представителност на коментираното мнение е **обобщена изява на претенция за признание, която в различна степен излъчват всички магистратски групи.**

СЪДИИ ранг	Високо заплащан е	Състоян ие на духа	Липса на външно влияние	Овластя- ване	Общес твпрес тиж	Обществ. ценност, га-рантирана на съдебната власт от правителств.
РС		45 %	36 %	6 %		13 %
ОС	24 %	14 %	45 %			17 %
АС	5 %	13 %	66 %		2%	14%
ВКС/В АС	12 %	20.5 %	37.5 %	2%	5%	23 %
ДЛЪЖН ОСТ						
РС	10 %	22 %	39 %	3%	6 %	20 %
ОС		21 %	54 %			25 %
АС		12 9%	71 %			17 %
ВКС/В АС	50 %	50 %				

При **прокурорите** интерпретацията на независимостта като неповлияност от вън консолидира по-големи мнозинства, отколкото в структурата на съдиите – около 70 % за районното и окръжното ниво, 100 % за апелативното ниво и 60 % за върховното ниво. Динамиката е неструктурирана и дава основание за предположение, че прокуратурата се бори с друг вид външен натиск, срещу който прокурорите изпитват по-голяма нужда от външна защита, отколкото съдиите.

Някои противоречия в преживяването за независимост се открояват при съпоставка на горния анализ с декларацията на мнозинството

респонденти (78 %), че **професионалната им независимост зависи лично от тях.** Това убеждение е автентично само в малцинствената група на съдиите и прокурорите, според

които независимостта е състояние на духа.

При всички останали групи то следва да се разбира като преживяване за **институционална изоставеност**. Това е депресивен израз на несъгласие със статуквото, но механизмът не е основан на гняв, а на професионално изчерпване. Съдията и прокурорът се чувстват сами срещу рисковете от нерегламентирани влияния, без подкрепата на обществото и системата, нито на гилдията, към която принадлежат. Декларацията „независимостта ми зависи от мен самия“ отразява оценка, че професионалната среда всъщност не награжда порядъчността и не санкционира отказа от независимост по ясен, безусловен и последователен начин.

Тези групи понасят особено тежко неяснотата в кариерното израстване и в дисциплинарната политика на ВСС и абсурдите на управлението на натовареността. Практиките на статуквото ги дезориентират, а вероятно и плашат. В тези групи е разпространено вярването, че професионалната среда толерира безнравствени или „меки“ незаконни механизми, безразлична е към усилия за отстояване на легитимната нравственост и би реагирала най-много с вяла неприязън само при „твърди“ незаконни практики. Магистратите с този профил са склонни да считат, че санкцията за неморално или незаконно професионално поведение се реализира повече в междуличностните отношения с колегите.

Комплексният анализ на възгледите за независимостта като външно гарантирана ценност и като зависещо от самия магистрат духовно състояние очертава профил на **човек в ценностна изолация**, който не се чувства приет и зачитан от средата си. Неговите позиции са дефинирани от формална декларация в полза на легитимни ценности, но

често изказани по начин, който не конфронтира алтернативите. Магистратите, които споделят едновременно и двата възгледа, са двойствени в изразяването на оценка за системата. Критиката се

осъществява в защитен контекст при известна сигурност, че групата я подкрепя, като различните оценки за отделни елементи на системата не очертават единна позиция. Магистратите от тази група като цяло са **песимистично настроени**, не вярват в реформата, убедени са във възможността върху конкретни магистрати да бъде упражняван натиск (пряк 17 % и непряк 66 %) и са относително адаптирани към статуквото – изразяват доверие в случайното разпределение на делата (71 % от групата), оценяват като приемливо до позитивно управлението на съдебната система (73 %) и са в най-малка степен недоволни от системата за кадрово израстване (45 %).

Като цяло, **представите за независимост на институцията и за независимост на човека в институцията все още не са пълноценно интегрирани**. Независимостта на институцията възприема като относително отделна от тази на човека. Все още не е формирано общо групово убеждение, че външното влияние върху отделния съдия или прокурор е част от влиянието върху системата, но относително големи групи във всяка от гилдиите изразява прозрения в тази посока.

Задълбоченият дебат за независимостта в средите на съдиите и прокурорите тепърва предстои. От него, а не от структурна или функционална реформа, зависи в решаваща степен стабилизирането на професионалната идентичност на съдиите и прокурорите, която гарантира обществото срещу появата и развитието на зависимости в съдебната система.

2. ГРУПОВА ИДЕНТИЧНОСТ НА МАГИСТРАТСКИТЕ ПРОФЕСИИ

„Промяната не зависи от отделни хора.“

(отговор на отворения въпрос

„Какво бихте променили?“)

Съдиите и прокурорите по отделно се намират в процес на **търсене на професионалната идентичност на съответната гилдия**. В рамките на този процес и двете групи се стремят към **отделяне** една от друга, което се проявява при изследване на мнението за мястото на прокуратурата и структурата на ВСС ².

² За повече подробности, вж. Глава 4.

Мнозинството от 71.7 % от общия брой респонденти в полза на статуквото са формирани от 92 % от прокурорите и 35 % от съдиите. Мнозинството е подвеждащо крехко и

почива върху вътрешно напрежение между съда и държавното обвинение.

Съдиите са **по-радикални**. Тя нямат споделено виждане за мястото на прокуратурата, но повечето я предпочитат извън съдебната власт (общо 65 %). Това мнение е най-споделяно от върховните по ранг съдии, като във всички нива на системата на съдилищата то преобладава над мнението прокуратурата да остане в съдебната власт.

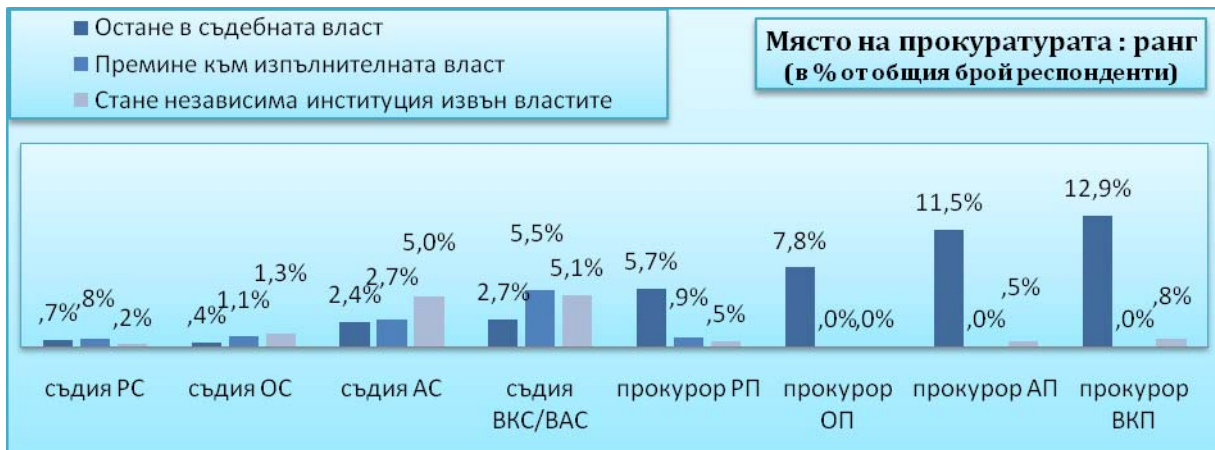
Прокурорите възприемат идеята за институционално отделяне

чрез обособяване на двуколегиен ВСС, но категорично се съпротивляват на напускането на съдебната власт. Очевидно за тях професионалната идентичност е

дълбоко свързана със статуса на магистрат и по-конкретно със стандарта на независимост. Поради това прокуратурата отхвърля идеята да бъде инкорпорирана в изпълнителната власт. Тя възприема такова решение като обезличаване, а политики в негово изпълнение – като насочени пряко срещу нея.

Втвърдяването на позицията на прокурорите в полза на институционалното статукво се дължи на **страх от поглъщане от правителството, а не толкова на желание за принадлежност към съдебната власт** – прокурорите биха приели институцията им да бъде изведена като самостоятелна структура извън властите, но не и да преминат към изпълнителната власт. В момента всеки опит да бъдат заставени да приемат такова решение би означавало ново и тежко вкрязване на системата, освен ако страховете им не бъдат опровергани.

Категоричността на позицията задължава всякакви опити за структурна реформа да се съобразят с нея, ако се осъзнава необходимостта прокуратурата да им сътрудничи.

При анализа е необходимо да се отчита и структурата на мненията на прокурорите **в рамките на групите, обусловени по ранг**. Изглежда, че сред районните прокурори страховете, свързани с възможно институционално напускане на съдебната власт, са най-слаби, а само едно ниво по-нагоре – окръжното по ранг – те са най-силни. При повишаване в окръжен ранг отслабва и вярата на прокурорите в наличието на съдебна реформа. Тези констатации създават интерес от бъдещо изследване на динамиката на кризисните процеси и външния натиск, който в най-голяма степен изглежда (също като при съдиите) е съсредоточен върху окръжното ниво, вероятно поради качеството му на първа инстанция за повечето дела с висок обществен интерес.

Кризата на идентичността поражда и **кризи на представителството и на лидерството** в професионалните общности на съдиите и прокурорите. Професионалните сдружения не се разпознават от гилдиите като двигатели на процесите на общностна консолидация, нито като гаранتي за правата и интересите на магистратите. Дял от 0% от съдиите и 0.1 % от прокурорите заявява, че получава от професионалното си сдружение защита на независимостта си, въпреки че повечето респонденти от съдиите и близо половината от прокурорите членуват в такова сдружение и то си поставя за приоритетна цел да отстоява независимостта им. Членството за тези магистрати по-скоро удовлетворява лични потребности от професионално общуване и от принадлежност към професионална общност, отколкото им носи осъзнавани от тях реални статусни ползи.

Актуалното състояние на магистратурата е **все по-активно търсене на групово самоопределение чрез поставяне на граници, но**

не бариери между двете магистратски гилдии. Все още процесът е неструктуриран и хаотичен. Ако той бъде разумно (почтено и демократично) управляван, той може да отключи вътрешни процеси на изграждане на идентичност и поява на автентични представители на професионалните интереси на магистратите. В противен случай носи рискове от допълнително изолване на гилдиите от обществото, капсулирането им една спрямо друга, засилване на ригидността на системата и резистентност към реформа.

3. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ

*„Нормалните и почтените хора
в системата намаляват.“
„Хората!“*

*(отговори на отворения въпрос
„Какво бихте променили?“)*

Системата не гарантира на съдиите и прокурорите спокойствие и подкрепа при изпълняване на служебните им задължения.

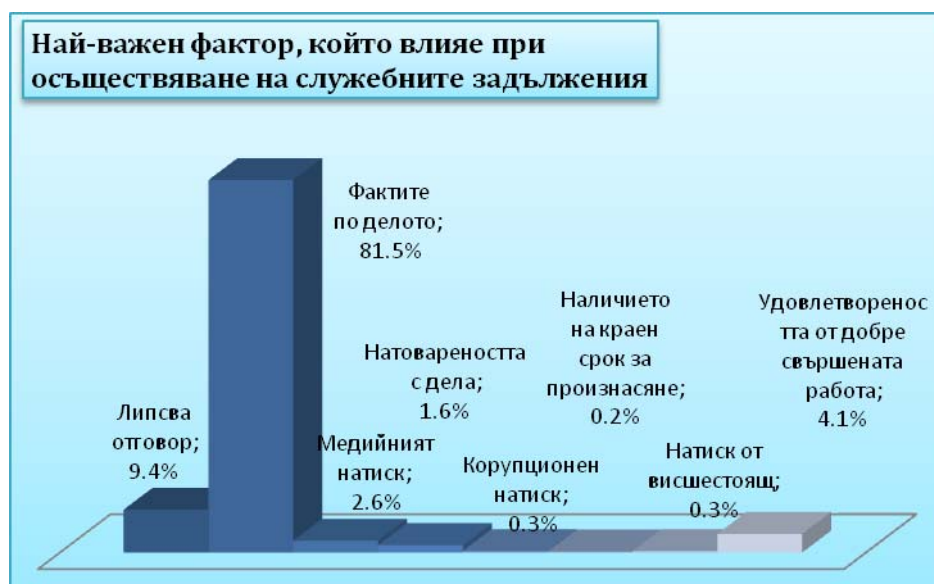
Стресът дефинира професионалните преживявания на почти всеки трети съдия или прокурор. Дял от 32.3 % от респондентите се определят като притискани, тревожни и атакувани или изолирани.

Относително високи са и нивата на умора (20 %). Систематичният анализ с отношението към натовареността и материалните условия на работа показват, че умората не се дължи на претоварване с професионални ангажименти. Съобразяването на резултатите от отговорите на отворените въпроси и оценката за различни аспекти на функционирането на системата показва, че тази умора е израз на

депресивност и изтощение от състояние на ценностни конфликти и дезориентация в ценностните стандарти на професията. Оттук и сригът в представата за собствената професионална компетентност, която е изведена като водещ признак на самоопределение от по-малко от 4 %.

При преценка на преживяванията на човека в системата от значение е **факторната среда**, която определя изпълнението на професионалните му задължения. Цялата магистратура ясно определя

професионалния фактор (фактите по делото) като определящ. Видовете натиск (корупционен, йерархичен и медиен) са водещи само за отделни магистрати.

При допускане, че всички фактори оказват влияние, магистратите ги подреждат в следната последователност по значение:

1. **Фактите по делото.** Този фактор консолидира мнозинствата във

всички магистратски групи, с изключение на съдиите, работещи във ВКС и ВАС. Само в тази група той е уравнивотел от конкуренцията на удовлетвореността (50 %).

2. **Удовлетвореността от добре свършената работа.** Този фактор е най-важен за група, съставена от съдии с апелативен или върховен ранг в районните

съдилища, съдии във върховните съдилища и районни прокурори с ранг на окръжни или върховни. В никоя друга група той не влияе определящо на дейността на магистрата.

3. Натовареност.

Този фактор е водещ за малка група съдии от районен и окръжен съд, които са с ранг на върховни съдии.

4. Медиен натиск, наличие на краен срок за произнасяне и натиск от висшестоящ. Последният фактор е важен за група, съставена от прокурори с апелативен ранг, които

работят в районните прокуратури. За същата група медийният натиск също е с по-голямо значение, отколкото за другите групи, но той влияе и на малък брой съдии с апелативен ранг.

5. Имуществения интерес по делото и корупционния натиск.

Тези два фактора са посочени от изолирани представители на различните магистратски групи, поради което е невъзможно да се изведе профил. Те не са определящи за дейността на група, определена по някой от признаците, с които изследването работи.

Проблемни области	Предложения на магистратите, отговорили на отворения въпрос „Какво бихте променили?“	
Обучение на магистрати	Осигуряване на постоянна квалификация; ежемесечно общо национално дистанционно обучение по различни теми с цел уеднаквяване на практики Скъсяване на срока на обучение в НИП до максимум 6 месеца; Задължително обучение преди назначаване	
Условия за работа	Материални условия Подобряване на материалната база и управлението на бюджета Увеличаване на заплащането и на размера на платения годишен отпуск и осигуряване на достъп до социални, рехабилитационни и профилактични програми, съобразени с натоварването и естеството на работа	Натовареност Ясни критерии за определяне индивидуалната натовареност и за отчитане на дейността на структурните звена и отделните магистрати

Обвързване на заплащането с количеството и качеството на свършената работа и нейното значение за държавата и обществото.
Осигуряване на спокойствие за пълноценното и компетентното прилагане на закона.
Заплащането да е адекватно, справедливо и достойно.

Развномерно разпределение и контрол върху натовареността
Премахване на безкрайните справки, анализи и доклади и другото излишно писане от разследващи полицаи и прокурори

МОДЕЛ НА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ

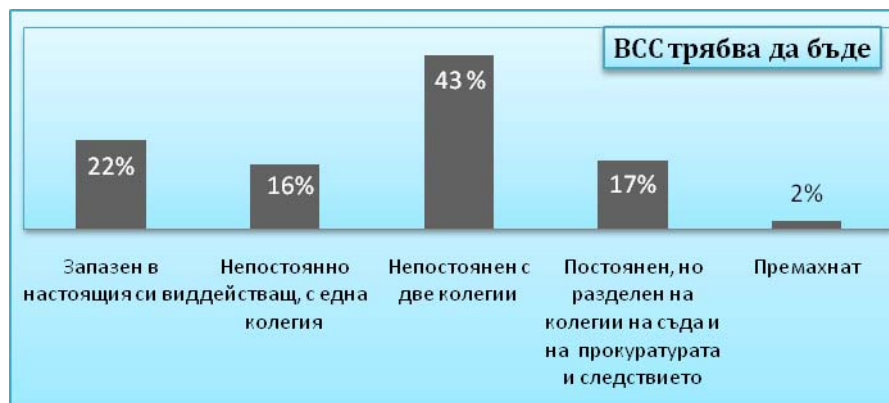
„Бих направила съдебната власт независима в истинския смисъл на думата, а не зависима от медийни публикации и политики на различни правителства“.

(отговор на отворения въпрос „Какво бихте променили?“)

1. ВИСШ СЪДЕБЕН СЪВЕТ: СТРУКТУРНИ ВЪПРОСИ

Българските съдии и прокурори като цяло **подкрепят модел на управление, който включва висш съдебен съвет**. Идеята ВСС да бъде

премахнат се възприема от малък брой (общо 2 % от респонденти-те) прокурори с върховен ранг, които работят в районните прокуратури, и

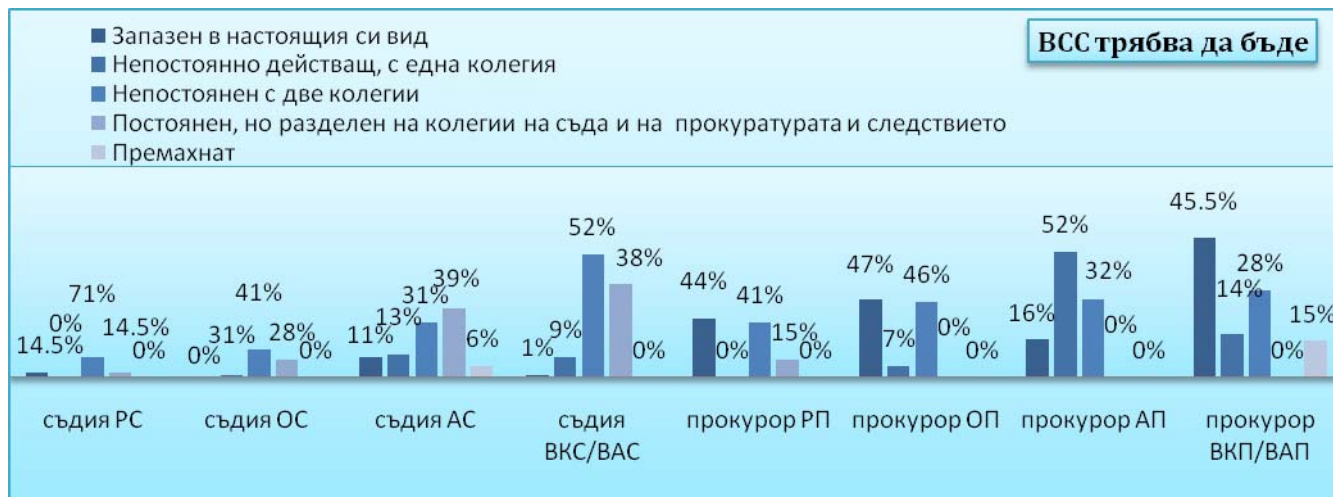

съдии с апелативен ранг, които работят в районните и окръжните съдилища. Сред тези магистрати е разпространено в най-голяма степен и разочарованието от системата за кадрово израстване.

Статуквото обаче не се ползва с доверие. Единствено сред прокурорите с върховен ранг привържениците му събират най-сериозен дял от близо половината (45.5 %), но тази група е силно разслоена (в нея

най-висок е и делът на радикалните противници на модела с ВСС – 15 % в сравнение с другите групи прокурори).

Мнозинството от магистратите са привърженици на някакъв вид реформа на ВСС, като най-реформаторски настроени са съдиите с

ранг на окръжни (сред тях изобщо липсват крайни мнения на пълно позитивиране или пълно отхвърляне на статуквото).

Предложението за **възстановяване на непостоянно действащия ВСС** среща подкрепата на районните съдии (70 %), съдиите с ранг на окръжни (72 %) и с ранг на върховни (61 %), както и на окръжните и апелативните по ранг прокурори (54 %; 84 %). В никоя група постоянно действащият ВСС не е фаворит на мнозинството, но относително високоскептични остават групите на съдиите с апелативен ранг (50 %) и на прокурорите с апелативен и с върховен ранг (48 % и 45.5 %). С потвърди предпочитания са районните съдии и апелативните по ранг прокурори (71 % и 52 %), които са солидарни в благосклонността към непостоянно действащия ВСС, но се разделят в мнението си за структурата му (двуколегиен и с една колегия).

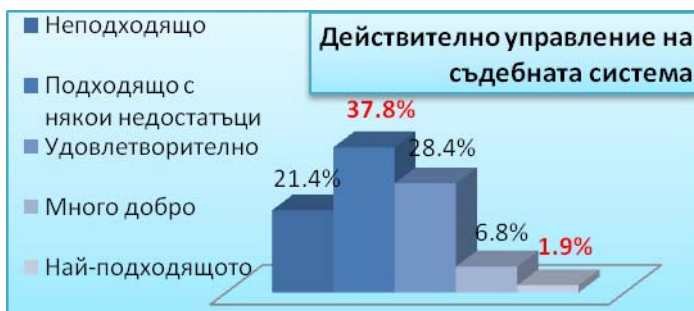
Предложението за **двуколегиен ВСС** изглежда се възприема от почти всички. То среща подкрепата на мнозинства, които са особено внушителни при съдиите: районни съдии и прокурори (85.5 % и 55 %), окръжни по ранг съдии (69 %), апелативни по ранг съдии и прокурори (70 % и 84 %) и върховни по ранг съдии (90 %). Относително голяма група привърженици се формира и при окръжните по ранг прокурори (46 %). Единствената група, сред която предложението не среща голяма подкрепа, е тази на върховните по ранг прокурори (28 %).

Непостоянният двуколегиен ВСС изглежда е **изборът на съдиите**. Той събира мнозинство сред районните и върховните по ранг съдии

(съответно 71 % и 52 %) и подкрепата на най-големите групи сред окръжните и апелативните по ранг (съответно 41% и 31%). Идеята среща относително повече приемане сред относително по-младите прокурори от по-ниските етажи на системата. Прокурорите като цяло не я отхвърлят, но не са убедени, че дава по-добро решение от настоящото – **за държавното обвинение непостоянният ВСС с две колегии би бил приемливата алтернатива на статуквото.**

2. УПРАВЛЕНИЕ НА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ: ФУНКЦИОНАЛНИ ВЪПРОСИ

Анализът на отговорите на отворения въпрос показва, че **съдиите и прокурорите не се вълнуват приоритетно и самоцелно от структурния модел на съдебната власт, а от конкретни елементи от неговото функциониране** в установените конституционни рамки. За тях разговор за абстрактни модели е непродуктивен и откъснат от

реалните им професионални потребности.

Мнозинство от 66 % от респондентите намира модела на управление на съдебната власт за приемлив по принцип, но подлежащ на усъвършенстване.

Нагласата в тази група е за еволюционен път на реформите, без шокови радикални промени.

Дял от 28.4 % изпитва в различна степен готовност да се приспособи към системата, като се примири с някои нейни недостатъци. Тази умереност обаче е привидна, а добронамереността към действащия модел – твърде крехка. **Магистратите, които са удовлетворени от модела или които го смятат за подходящ с някои недостатъци, не го считат за изчерпан като принципна конституционна рамка, но рязко се радикализират по конкретни въпроси на функционирането му.**

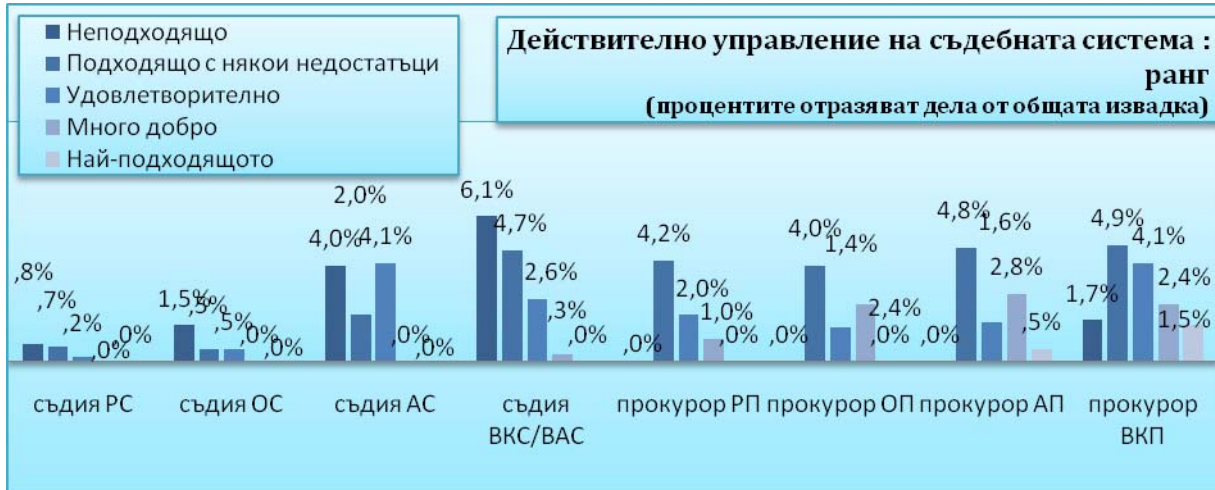
Консервативната нагласа, че системата е подходяща с някои недостатъци, се споделя основно от прокурори (70 %). С повишаването им в ранг тя се подкрепя от все по-малък процент от тях (58 % при районните, 51 % при окръжните по ранг, 50 % при апелативните по ранг и едва 34 % от върховните по ранг), но отливът е за сметка на увеличаване

на относителните дялове на прокурорите, които позитивират статуквото. В средните на държавното обвинение най-голяма е групата, която оценява модела като подходящ при лека тенденция групата да се уголемява с увеличаване на ранга. Това създава впечатление, че **прокурорите не преживяват управленската система като затрудняваща кариерното им израстване**. Единствено при повишаването в окръжен ранг настъпва известно разочарование, но то се компенсира при по-нататъшния растеж.

По-задълбоченият анализ разкрива някои особености. От особено значение са промените в нагласите, които настъпват след **повишаване в ранг на апелативен прокурор**. Групата, обусловена от този ранг, е силно разслоена. В нея за първи път се появява мнение, че действащата управленска система е възможно най-подходящата. По липсата на силно неодобрение към управлението, както и по сумарния дял на позитивно настроените към статуквото прокурори (считащи системата за удовлетворителна или за много добра), тя се доближава до подгрупата на прокурорите с ранг ВКП/ВАП. Изглежда, че при прокурорите с ранг на апелативен прокурор, сред които някои работят в по-ниските нива на системата и в някаква степен се подготвят за повишаване в длъжност на апелативно ниво, действат процеси, които правят групата преходна между районното и окръжното ниво от една страна и върха на системата от друга. В тази група опитът на респондентите в кадровото израстване е най-разнообразен. По-дълбинният анализ показва, че за малцинствена група прокурори (не повече от 10 %) кадровото израстване в длъжност към окръжно и после към апелативно ниво води до прогресивно одобрение към системата на управление. При останалите прокурори кадровото израстване не променя съществено груповите възгледи за системата.

Изводът се подкрепя от анализа на **мненията за системата на кадрово израстване**. И по този показател групата на апелативните по ранг прокурори е най-разслоена. Най-голям процент от 38 % намират системата за кадрово израстване за лоша. Относително еднакви са подгрупите, според които тя е много лоша и на средно ниво (22 %) и много добра (19 %). Точно 10 % я намират за добра. Това е единствената група прокурори, в която съществува мнение, че системата за кадрово израстване е отлична (4 % от групата и 1.5 % от всички прокурори).

Магистратите, които са най-позитивно настроените към действащия модел на управление, са прокурори с ранг на апелативни и особено на върховни прокурори. Само в тези две групи се появява мнение, че статуквото е най-подходящото за българските

условия. Въпреки това, във всяка от групите, обусловени от тези рангове, това мнение е малцинствено (10 % от прокурорите с ранг ВКП/ВАП, което представлява 1.5 % от респондентите, и 5 % от прокурорите с ранг АП, което представлява около половин процент от всички респонденти). Тази позитивна нагласа на поддържане на статуквото в тези групи се дължи на неангажиране на магистратите с полагане на усилия за адаптация към алтернатива, с наличие на вторични ползи, които действащата система им носи заедно с негативите и с липса на достатъчно субективни стимули за излизане от „зоната на комфорт“, в която тези магистрати имат изграден набор от поведения и репертоар за справяне.

Значителна група от близо 1/5 от съдиите и прокурорите отхвърлят изцяло модела. В нея категорично преобладава мнението, че съдебната реформа не се е състояла (74 %). Групата е **съставена основно от съдии**, от всички нива на системата, като единствените прокурори в нея са с ранг на върховни (12 % от групата на върховните по ранг прокурори). Половината от съдиите с това мнение са с ранг „ВКС/ВАС“. Изглежда, оценката за управленския модел на съдебната власт се влошава прогресивно с кариерния растеж и увеличаването на стажа на съдията. Структурата на радикално отрицателното мнение включва позицията на: 6% районни, 12 % окръжни по ранг, 32% апелативни по ранг и 50 % върховни ранг съдии. В цялата група на съдиите липсва положително мнение (с единствено изключение в групата на върховните по ранг съдии, където мнението „много добро“ се споделя от 2 %). Във всичките групи,

определени по ранг, крайното недоволство консолидира най-големи дялове - съответно 47 %, 60 %, 40 % и 45 %. Може да се предположи, че сред съдиите управленското статукво създава групови преживявания за труден карьерен растеж и ограничения пред професионалното развитие.

Привържениците на статуквото, които го оценяват като много добро и дори най-подходящото, са два пъти по-малко от силно недоволните – едва един от всеки десет. Мнението, че системата е много добра, формира най-голям дял сред прокурорите с ранг на окръжен прокурор (31%), но както при тях, така и при районните прокурори, неповишени в ранг, отсъстват крайни мнения.

Проблемни области	Предложения на магистратите, отговорили на отворения въпрос „Какво бихте променили?“
Управление на СВл ВСС	<p>Промени в устройството на съдебната власт да се правят след внимателен анализ на проблемите и след широко обсъждане в професионалните среди</p> <p>Функционална реформа: Осигуряване на прозрачност, принципност, строгост и последователност; подобряване на комуникацията с действащите магистрати; Въвеждане на екипен принцип; Повишаване на доверието; Намалване на правомощията и реален контрол над решенията.</p> <p>Структурна реформа: Непостоянно действащ ВСС; Създаване на две самостоятелни колегии за съда и прокуратурата; Намалване или премахване на парламентарната квота; участие само на представители на съд, прокуратура и следствие. Избор на членове след щателно проучване на кандидатите, съобразяване на техните професионални и морални качества; гарантиране на избор на достойни юристи с доказани професионални качества, авторитетни и честни, с необходимия опит. Осигуряване на териториално представителство чрез избор на членове от регионални общи събрания и на представителство на районните нива; Отстраняване на политическото влияние върху избора на членове; Изолирани предложения за премахване на ВСС и за премахване на квотата на следствието.</p>
Управление на звената	<p>Възможност успешните ръководители да запазят длъжността; създаване на пречки пред избор на управленски позиции на лица с лош имидж.</p> <p>Въвеждане на само един мандат от 2 г. за административни ръководители и ротационен принцип по старшинство; Анонимно конкурсно избиране на ръководителя; Избор от общото събрание на магистратите от съответното звено; Възрастова бариера от 60 години за избиране на административни ръководители</p>
Системата на съдилищата	<p>Един върховен съд; Намалване на броя на съдилищата и в частност на районните и на специализираните съдилища; редуциране на военните прокуратури и съдилища; Премахване на апелативното ниво; Създаване на отделения в съда на всички нива с цел по-тясно профилиране. Подобряване на разпределението на съдебните райони; Увеличаване на щата, за да се постигне бързина и качество на постановяваните актове.</p> <p>По-строги критерии при избор на лица за съдебни заседатели</p> <p>Намалване на бюрократичния апарат.</p>
Система на прокуратурата	<p>Децентрализация и премахване на субординацията; премахване на предпоставките за пряк контрол и намеса във вътрешното убеждение по конкретен казус от наблюдаващия прокурор, вкл. чрез задължителни указания; Премахване на контрола на съда върху прокуратурата</p> <p>Засилване на разследващата функция на прокуратурата или възстановяване на следствието; включване на органите на разследването в системата на прокуратурата като отделна обвинителна власт; изолирани мнения за заличаване на следствието и за премахване абсолютната власт на прокуратурата над следствието; премахване на спънки и ограничения пред разследващите; Създаване на специализирани отдели в прокуратурата на всички нива с цел по-тясно профилиране. Подобряване на сръчността в работата; Редуциране броя на апелативните прокурори или премахване на апелативното ниво; Силно редуциране на функциите на ВКП</p> <p>Засилване на взаимодействието с останалите правозащитни органи</p>

КАРИЕРНО РАЗВИТИЕ

„Утвърждаване на образа на добрия съдия като модел и критерий за развитие“
(отговор на отворения въпрос
„Какво бихте променили?“)

Процесът на кариерно развитие е решаващ за мотивацията,

ангажираността и продуктивността на професионална среда, както и за преживяванията за групова идентичност, тъй като е базисно свързан с груповите професионални ценности. За да води до удовлетвореност, кариерното развитие трябва да се преживява от съдиите и прокурорите като справедливо,

предвидимо и управляемо при реални ясни и общоприети критерии. Основен инструмент за управление е атестацията, която структурира и мотивира професионалното развитие и обезпечавя управлението на потенциала и човешкия капитал в съдебната система.

Над половината от българските съдии и прокурори **оценяват действащата система за кадрово израстване като лоша или много лоша** (51.5 %) и едва под 15 % като много добра или отлична.

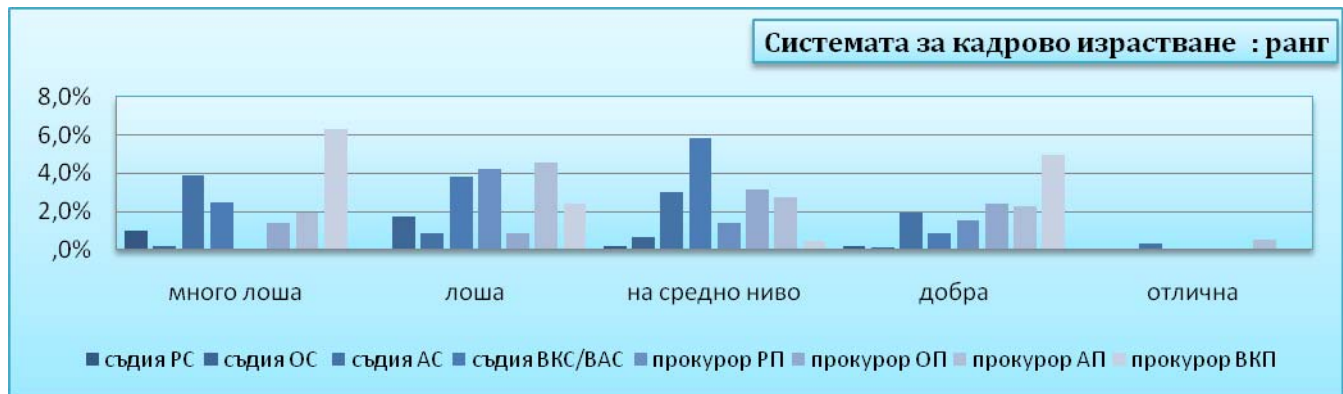
Във всяка от гилдиите тенденциите са различни при анализ на въздействието на кариерното израстване върху мнението за него. И в двете структурата на мненията е сходна: най-високата оценка заема незначителен дял (1 % от съдиите и 1.5 % от прокурорите), като се споделя от магистрати с апелативен ранг, които работят в районен съд (67 %), окръжен съд (33 %) и районна прокуратура.

Крайното отрицателно мнение преобладава сред апелативните по ранг съдии, които работят на по-ниско ниво (с дял 39 % от тях), и

върховните по ранг прокурори (36 % от тях). За сравнение, сред апелативните по ранг прокурори преобладава мнението, че системата е лоша (38%, съставляващи 30% от прокурорите), а сред върховните съдии – че е на средно ниво (44 %, съставляващи 35 % от съдиите). Именно вторите две групи магистрати формират най-големите групи в съответната гилдия.

При пряко оценяване на системата за кадрово израстване отговорите са повлияни от индивидуалното преживяване за нивото на признание, което системата е дала на респондента като отделен професионалист в нея. Разнородните оценки, които апелативни по ранг съдии от районните и окръжните съдилища дават, отразява нивото на лично удовлетворение и съхранено или обезсърчено очакване за

повишаване в длъжност. Именно разнородността е показател за **липса на единен стандарт на израстване, който да управлява очакванията за растеж чрез предвидимост.**

Крайни становища липсват сред районните прокурори, които не са повишавани в ранг. При тях преобладава мнението, че системата е лоша (60 %), а малцинството е раздвоено между „средна“ и „добра“ оценка (19 % и 21 %).

Респондентите, чийто ранг е по-висок от нивото, на което работят, декларират по-високи нива на неудовлетворение, отколкото онези, чийто ранг съвпада с длъжността. Това е показател, че **системата на повишаване в ранг има нужда от реформа, която да свърже ранга с повече видими и ценени от магистратите ползи.** Тенденцията е по-видима при съдиите.

Анализът на отговорите на отворения въпрос показва, че политиките и практиките за кариерно израстване и свързаните с тях процедури по атестация и конкурсен подбор срещат **категоричното и масово неодобрение и недоверие на магистратите.** Те намират

статуквото за компрометирано, а очакванията за промяна очертават необходимост от цялостна реформа. Действащата система се оценява като неясна, манипулируема, несъобразена с и нестимулираща формално установените ценности на компетентността, професионалната етика и честното съревнование, т.е. **произволна и уязвима на влияние на нерегламентирани зависимости**. Нейното функциониране изглежда мистериозно, поради което най-масови са препоръките за яснота и единност на стандарта и прости процедурни правила.

СЪДИИ	Системата за кадрово израстване е				
	много лоша	лоша	средно ниво	добра	отлична
РС	29 %	27 %	36 %	6 %	2 %
ОС	33 %	41 %	14 %	10 %	2 %
АС	12 %	17 %	49 %	22 %	
ВКС/ВАС	50 %		50 %		
ранг					
РС	71 %		14.5 %	14.5 %	
ОС	7 %	63 %	26 %	4 %	
АС	39 %	9 %	3 %	20 %	30 %
ВКС/ВАС	19 %	29 %	44 %	7 %	1 %

Тъй като кариерното израстване и атестационният процес са компрометирани, съдиите и прокурорите формират негативна нагласа към системата за развитие и или се отказват или търсят алтернативни начини за растеж. **Именно липсата на реципрочност между положените усилия, включително отстояване на професионални ценности като независимостта, и получените ползи, при неяснота, непрозрачност и несбъднати рационални очаквания водят до стагнация на професионалната изява, пасивно-агресивно поведение, блокиране на потенциал и липса на развитие и воля за промяна на цялата система.**

Данните от изследването показват, че спрямо съдиите и прокурорите действат следните фактори за професионална демотивация:

- игнориране или неподкрепяне на висока първоначална мотивация (определя динамиката при преминаване към районното и окръжното ниво на системата);

- отсъствие или нарушаване на психологическия договор при постъпване в системата (влие основно при влизане в районното и апелативното ниво);

- отсъствие на чувство за постижение и лично професионално израстване, което се проявява и като застой на длъжност при свръхквалификация за нея и длъжностни несъответствия (постоянно и интензивно действащ фактор, най-видим при повишаване в ранг без повишаване в длъжност);

- отсъствие на признание и дори на каквато и да е обратна връзка за постиженията и резултатите (постоянен фактор);

- отсъствие на изменение в статуса (фактор с много разрушително действие върху магистрати, на които не се предлага израстване, който се интензифицира например при дълги периоди между конкурсите и дълго командироване).

При магистратите със силна вътрешна мотивация (преживяващи независимостта като състояние на духа) демотиваторите действат по-бавно, но обуславят по-висок стрес, вътрешни противоречия, защитни механизми и професионално прегаряне. При останалите магистрати демотивацията стартира в момента, в който средата не предостави очакваната подкрепа. При демотивация или ниска мотивация ефективността спада от 80-90% на 30% и основната нагласа е за неангажирано минимистично изпълнение на функцията, което от вън се разпознава като ленивост, некомпетентност или корумпираност³.

³ Hersey and Blanchard, 1982 г.

Проблемни области	Предложения на магистратите, отговорили на отворения въпрос „Какво бихте променили?“		
<i>Кадрова политика</i>	<p>Конкурси Премахване на конкурсите окръжно апелативно ниво и запазване само за районно; Преместване повишаване конкурс: По-чести конкурси първоначално назначаване Подобряване методиката провеждане единни правила и критерии; Анонимност и централизираност Изцяло премахване на конкурсите / пълна обусловеност на кадровото израстване от конкурс</p>	<p>Атестация Кадруване, на основано и обективен анализ на работата; Утвърждаване на образа на добрия съдия като модел и критерий за развитие; Премахване на субективния (човешкия) фактор Ясни, конкретни и справедливи правила и честни и обективни процедури; Оценка и на психическата годност, интелект, грамотност</p>	<p>Кариерно израстване Методиката за повишаване в длъжност и прехвърляне на магистратите; ценз за отседналост Израстване по прости, точни и ясни кадрови правила с опростени и кратки процедури, които осигуряват растеж по същество. Въвеждане на стимули и гаранции за кадрово израстване на компетентни и доказани магистрати. Даване на път на млади, знаещи и морално чисти магистрати и запазване на кадрите, които могат; Критериите да са в посока на духовно развиване и компетентност и да са единни; Предвидимост на кадровото израстване от уменията и компетентността; Премахване на влиянието на политическите сили за кариерното израстване Прозрачност, обективност и справедливост при кариерно израстване, което да става по атестации Възможност за назначаване на младшите магистрати след втората година от стажа им. Едно събеседване да не е решаващо за кадровото решение Установяване на критерии за повишаване в ранг и длъжност, които не се свеждат до териториалния принцип; премахване на устните изпити за кандидатстване в по-горестоящ съд с отчитане на оценката от изпълнение на преките задължения на магистрата; лесно да се преминава от една длъжност в друга - съдия към прокурор, да се въведе ротация на 5 години Израстването да включва задължително преминаване праз всички нива на прокуратурата/съда.</p>
<i>Дисциплинарна практика</i>	<p>Големи наказания за голямо забавяне при изписването на дела и мотиви Прилагане на единни, а не двойни стандарти; промяна на дисциплинарните процедури и органите за дисциплинарно наказване</p>		
Обучение на магистрати	<p>Осигуряване на постоянна квалификация; ежемесечно общо национално дистанционно обучение по различни теми с цел уеднаквяване на практики Скъсяване на срока на обучение в НИП до максимум 6 месеца; Задължително обучение преди назначаване</p>		
Условия за работа	<p>Материални условия Подобряване на материалната база и управлението на бюджета Увеличаване на заплащането и на размера на платения годишен отпуск и осигуряване на достъп до социални, рехабилитационни и профилактични програми, съобразени с натоварването и естеството на работа Обвързване на заплащането с количеството и качеството на свършената работа и нейното значение за държавата и обществото. Осигуряване на спокойствие за пълноценното и компетентното прилагане на закона. Заплащането да е адекватно, справедливо и достойно.</p>	<p>Натовареност Ясни критерии за определяне индивидуалната натовареност и за отчитане на дейността на структурните звена и отделните магистрати Развномерно разпределение и контрол върху натовареността Премахване на безкрайните справки, анализи и доклади и другото излишно писане от разследващи полицаи и прокурори</p>	

ЗАВИСИМОСТИТЕ В СЪДЕБНАТА ВЛАСТ

*„Съдебната система е оплетена в силни зависимости, кадрите са най-важният проблем“
(отговор на отворения въпрос „Какво бихте променили?“)*

Независимостта на системата и на отделния магистрат се приема за, общо взето, гарантирана срещу влиянието на други институции, но не толкова срещу влияние на неинституционализирани фактори (корупция, медиен натиск, политическо влияние, пр.).

1. КОРУПЦИЯТА

В сравнение с предходни изследвания на нагласите на магистратите

се наблюдава качествено ново отношение към **корупцията в съдебната власт**. Според изследване на Алфа Рисърч, проведено по проект на Съюза на съдиите в България през есента на 2007 г. до пролетта на 2008 г., магистратите признават корупционни практики,

концентрирани по върховете на системата и засягащи малка част от колегите им⁴. В момента те излъчват послание за **масовост на корупционните практики**. Мнението, че системата е корумпирана се споделя от внушително мнозинство от над 70 % от респондентите, като резултатите са почти еднакви при съдиите и прокурорите.

От гледище на продължителността на работата в съдебната власт се открояват две граници, с които резултатите от изследването свързват по-сериозни промени на възгледите: около **третата-четвъртата** и след **десетата** година от стажа. При достигането им магистратите като група променят вярванията си за системата. Данните ориентират, че през първите три години е съхранена вярата в добродетелността на системата. Може обосновано да се предположи, че **младите магистрати**

⁴ Алфа Рисърч, Общественият образ на съдебната власт, септ.2007 г. – март 2008 г. (www.judgesbg.org/?m=7&id2=7).

позитивират формалните ценности на правосъдието и влизат в него с нагласи за почтено правораздаване. Убедеността, че системата практикува или че позволява да бъдат практикувани тези ценности е част от професионалната им мотивация. При младшите прокурори мнозинство от 100 % декларира вяра, че системата не допуска корупция (младшите съдии са разединени 50:50). Промяната настъпва приблизително след като магистратът влезе в районното ниво на системата, т.е. след като започне да издава самостоятелно актове.

Достигането на стаж от десет и повече години е свързано и с кариерен растеж, обогатяващ опыта на магистрата. Към десетата година на стажа вече е настъпила окончателната адаптация към професионалната среда (социалната психология я

отнася към седмата до деветата година) и девалвация на съществена част от мотивацията. Възможно обяснение е натрупването на професионален опит и рефлексии за системата да води до генерализация на твърдения за корупция.

Убеждението в наличието на корупция преобладава с убедителни мнозинства във всички нива на системата и на магистратските съсловия, като са по-високи при съдиите. Сред респондентите, които работят във върховните съдилища и апелативните прокуратури, това мнозинство достига 100 %.

През 2007-2008 г. е установено магистратите да реагират на корупцията пасивно и защитно, с преживяване за себе си като жертви на отрицателния обществен образ, който информацията за корупция създава на системата. Ясно е очертана вяла ригидна групова позиция на

безсилие и неангажираност, както и на абстрактно оценяване на корупцията само по косвеното ѝ въздействие върху почтения магистрат. Тогава е констатирано, че „самите магистрати нямат готовност

да инициират промяна⁵”.

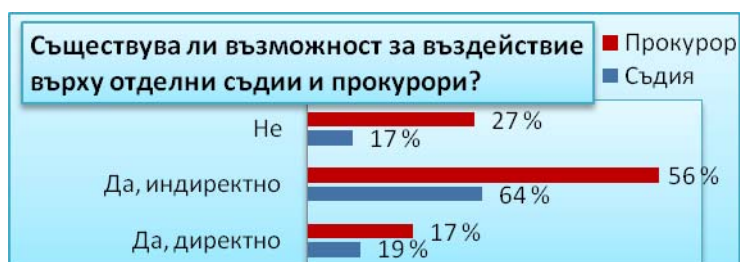
В момента изследването очертава повишени нива на нетърпимост и

започнал процес на консолидация на групова позиция на противопоставяне. **Корупцията се разпознава като пряко насочена срещу почтените магистрати и се изговаря като конкретни практики и вреди.** Въпреки това

усещането за нейната повсеместност е фактор, който пречи на груповата мобилизация, тъй като съдейства за недоверие между магистратите.

Ново е и преживяването за пряк корупционен натиск. Над 80 % считат, че е възможен нерегламентиран натиск върху отделни магистрати.

Пренебрежим е делът на тези, според които корупцията не се изразява в пряко или непряко въздействие върху конкретен човек, а в по-общии методи за манипулативно повлияване на елити, ангажирани с управлението на системата.

⁵ Пак там.

Голямото мнозинство чувства индивидуален натиск, което говори и

за вероятно огрубяване на самото въздействие.

Необходимо е да се подчертае, че непряк натиск е и узнаването за практикуване на влияние или опити за влияние върху колеги,

дори и магистратът да не ги търпи лично.

Мнението относно възможността за индивидуален натиск е с еднаква структура и при съдиите, и при прокурорите. Приблизително еднакъв дял и от двете групи допускат пряк натиск (17-19 %) ⁶, но сред прокурорите цели 27 % вярват в липсата на възможност за натиск.

2. НЕЗАВИСИМОСТ НА СИСТЕМАТА

По общо правило корупцията руши автономността на системата, срещу която е насочена. Поради това е от значение да се проследят връзките между оценките за корупционните рискове и потенциала за независимо функциониране на съдебната власт.

В автономността на съдебната власт вярват 52.2 % от респондентите. Това мнозинство обаче е **твърде крехко** на фона на 39.9 %, според които системата се намира под външен контрол.

⁶ Единствено сред съдиите има респонденти, които не отговарят на въпроса дали е възможно индивидуално въздействие (дял от 4 %, формиран основно от младши съдии).

Тези оценки привидно подкрепят високите нива на доверие в случайния принцип за разпределяне на

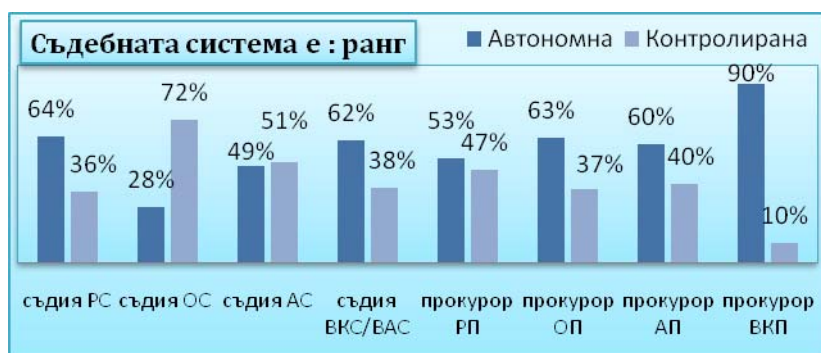

делата (средно над 74 % и 78 % при съдиите). Огромното мнозинство от тези респонденти преживяват независимостта като зависеща лично от тях (71 %). Доверието в случайното разпределение запазва високите си нива във всички етажи на магистратурата с изключение на районните прокурори, които не са повишавани в ранг (само при тях недоверието преобладава - 61 %). При окръжните по ранг респонденти и от двете професионални гилдии практически няма алтернативно мнение.

Динамиките на доверието в случайното разпределение и в автономността на системата обаче съществено се разминават, като очертават парадоксални тенденции. Във всички групи в прокуратурата убеждението за автономност

преобладава и расте с повишаване на магистрата в ранг и в длъжност. Доверието в случайното разпределение в най-ниското районно ниво е ниско (39 %), а след пиковото му покачване до 100 % в окръжното ниво

постоянно спада с повишаване в ранг и в длъжност, без все пак да престава да бъде споделяно от мнозинството.

Съдиите в относително по-малка степен преценяват системата като автономна, но повече вярват в случайното разпределение. При прехода от районно към окръжно ниво, също както и при прокурорите, настъпва преобръщане на мнението на съдиите, но в обратната посока. Делът на

съдиите, считащи системата за контролирана, нараства двойно с повишаването им в ранг „съдия в окръжен съд“ (от 36% на 72 %) и с 10 % при повишаване в длъжност в окръжен съд (от 45% на 55 %). Така окръжните по ранг и по длъжност съдии стават единствените магистратски групи, в които преобладава вярването, че съдебната система не е автономна. Констатацията се подкрепя от предположението, че тази група се бори с много силен външен натиск. Поради това категоричността на убеждението в случайния характер на разпределението именно на делата от обществен интерес, за които окръжният съд обичайно е първа инстанция, е парадоксална.

Възможността за **индивидуален натиск се разпознава като фактор за поставяне на системата под външен контрол.** В автономността на правосъдието убедено вярват магистрати, които не допускат, че върху тях или техен колега е възможно да се окаже каквото и да е въздействие. Повечето от тях са магистрати с малък стаж. Едва дял от 15 % от тях считат системата за контролирана, въпреки че не допускат индивидуално въздействие. Магистратите, които допускат възможността за непряко въздействие, но не допускат пряк натиск, също считат системата за автономна, макар и с чувствително по-малко мнозинство (55 %) спрямо онези, според които и непрекият натиск е фактор за външен контрол като цяло (45 %). Единствената група, в която преобладава мнението, че цялата система не функционира автономно, са магистрати, според които е възможен пряк натиск върху тях или техен колега.

Респондентите **свързват личната си професионална независимост и автономността на системата като цяло, въпреки че**

няма устойчиво групово убеждение за пряка и непосредствена зависимост.

Това прозрение още не е обхванало цялата магистратура и е ново за системата. То не се открива

в предходни изследвания, които акцентират върху примиренческата неангажираност на магистратите с недъзите на статуквото и върху

изповядване на самооправдателна идеология. Това ново мислене е мощен фактор за активизиране на магистратите като субекти на промяната, тъй като акцентира върху личната отговорност за състоянието на системата и личната инициатива за нейната реформа.

Проблемни области	Предложения на магистратите, отговорили на отворения въпрос „Какво бихте променили?“
Ценности основи на съдебната власт	Намаляване на корупцията; Изграждане на вътрешна система за противодействие на корупционен, медиен и обществен натиск; Премахване на външните опити за вмешателство и осигуряване на независимост (финансова и политическа) от изпълнителната власт; Компетентност и морал; Подобряване на обществения облик на системата, като информация за работата се предоставя по достъпен начин от съответните пресслужби. Създаване на независима и политически неангажирана организация на съдиите, която да ги обединява и изразява по достоверен начин интересите и проблемите им.

Получените резултати насочват към необходимостта да се проведе по-задълбочено проучване върху корупционните практики, което би подпомогнало анализа на разбирането за корупция и би очертало на явлениято, както и взаимовръзките между натрупания трудов стаж и засилването на усещането в системата за натиск и корупция.

ВЛИЯНИЕТО НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОМИСИЯ ВЪРХУ СЪДЕБНАТА РЕФОРМА

*„Мисленето и разбирането, че системата трябва да се реформира единствено, за да отговори на изискванията на ЕС.“
(отговор на отворения въпрос „Какво бихте променили?“)*

Съдиите и прокурорите са разединени в оценката си за ефекта, който докладите на ЕК за напредъка на България имат върху развитието на съдебната реформа.

Очертават се четири възгледа, споделяни от четири относително обособени групи. Двете по-големи от тях (дялове около 25 %) оценяват влиянието на докладите на ЕК съответно като стимулиращо и като дестабилизиращо, а по-

малките (дялове около 18 %) – съответно като полезно и като зависимо от докладите на правителството.

Относително най-голяма е групата на магистратите, според които периодичните доклади на ЕК са фактор за интензифициране на реформения процес, макар и да не оценяват положително съдържателното му въздействие. В тази група, която преобладава сред прокурорите с ранг ВКП (50 %) и заема дял от над 1/3 в магистратите с „окръжен“ ранг, докладите се възприемат не толкова като източник на решения, колкото като средство за поддържане на реформаторската мотивация.

Влиянието на ЕК не се усеща като реформиращо в основни звена на системата, заети от съдии и прокурори с по-дълъг стаж – такива с рангове в окръжното и апелативното ниво и върховни по ранг съдии. Това са магистрати, съсредоточени в трите инстанции, разглеждащи делата със сериозен обществен и частен интерес, които основно посрещат натиска на обществените очаквания към системата и трусовете на реформения процес. В тях всеки трети магистрат с ранг на апелативен прокурор и на апелативен или окръжен съдия и всеки пети с ранг на върховен съдия или окръжен прокурор е убеден, че докладите на ЕК вкривяват системата. Скептичността като цяло е най-ясно изразена сред върховните по ранг съдии. При тях най-малък процент (едва 10 %) намират докладите на ЕК за полезни в сравнение с другите звена, при които дялът е около 20 % (без прокурорите с ранг „ОП“).

В най-голяма степен въодушевени от влиянието на ЕК са окръжните по ранг прокурори, където одобрението достига цели 42 %. Заедно с окръжните по ранг съдии те формират дела от 4.1 % от общия брой респонденти, според които препоръките на ЕК са адекватни на потребностите на системата (дял съответно от 13 % и 8 % от прокурори и съдии с ранг „ОП“ и „ОС“). В никоя друга група такова мнение не е изразено.

Почти всеки пети магистрат счита, че препоръките на ЕК са обусловени от твърдения на правителството и възпроизвеждат негови внушения. Сред магистратите с дълъг стаж (апелативни и върховни по ранг) в това са убедени над 20 % до 30 %, като най-много са върховни по ранг съдии. Сред дългогодишните магистрати големи подгрупи оценяват влиянието на докладите и като дестабилизиращо.

Налице е **пряка връзка между оценките за ниска полезност на докладите, вкл. ефекти на засилване на кризата, и за зависимост от правителството.** Корелацията позволява извод, че в лицето на опитните

магистрати, които в голяма степен формират съдебната практика, системата не разпознава докладите като реформен инструмент, а като средство за непряк натиск на изпълнителната власт. Реакцията им следва да се интерпретира като **съпротива на опити за политически влияния, а не като възразяване срещу реформата по същество.**

Единствената група, която изцяло позитивира влиянието на ЕК, са младшите съдии – 100 % от тях намират докладите за полезни. За разлика от тях, младшите прокурори се разделят 1:2 в оценката си, че докладите внасят объркване и че стимулират реформата. Анализът на отговорите в различните нива на системата също очертава разнообразни реакции. Районното ниво е фрагментирано между четирите почти равностойни една спрямо друга подгрупи, почти еднакво разпределени при съдиите и прокурорите (22 % от районните прокурори и 19 % от районните съдии преценяват докладите като зависими от правителството, съответно 24 % и 26 % като дестабилизиращи, 27 % и 22% като структуриращи и 23 % и 15 % като полезни). Все пак, подгрупите „структуриращи“ и „полезни“ заедно очертават сериозен дял на позитивните оценки. Разликата между гилдиите се изразява в това, че цели 15 % от районните съдии не виждат ЕК да има влияние върху реформата срещу само 2% от районните прокурори.

В окръжното ниво на съдилищата мненията за повлияност на ЕК от българската изпълнителна власт и за дестабилизиращ ефект на докладите нарастват съответно до 32% (при 19 % от районните съдии) и 40 % (при 26 % от районните съдии). Почти изчезват онези съдии, които не виждат ефекти, и намаляват онези, които ги намират за стимулиращи. На същото ниво в прокуратурите остават само две мнения – докладите са зависими от правителството (19 %) и стимулиращи (81 % - при 22 % на районно ниво).

В апелативните нива се засилва позитивната реакция. В апелативните съдилища рязко се откроява предимството на усещане за стимулиращ ефект (43%) и рязък спад на мнението за дестабилизиращ ефект (15 %). В апелативните прокуратури отново се формира дял от 81% положително настроени прокурори, в което 78 % запазват възгледа за стимулиращ ефект, а останалите 32 % вече намират препоръките за полезни.

Във върховното ниво, в което се формира тълкувателната практика и се обобщава практиката на по-нискоинстанционните съдилища, съдиите са разделени наполовина между извода за стимулиращо и дестабилизиращо въздействие на ЕК. Върховните прокурори също са

разделени, но конкурентните мнения са за стимулиращо въздействие и за повлияност от правителството.

Може да бъде очертана груба тенденция, според която ниските нива на системата и по-младите магистрати не чувстват ЕК да има съществено влияние върху работата им. Окръжните нива се чувстват вкризени и изглежда чуват изискванията в докладите като насочени към тях. Апелативното ниво одобрява в докладите само насърчителния ефект.

Мнението на върховните магистрати е формирано от индивидуалния опит, така и от впечатленията за работата на по-ниските нива. Становищата в това ниво са информативни за основните реакции на системата.

Като цяло се очертава необходимост докладите на ЕК да бъдат доближени до магистратите, като съобразяват техните потребности и демонстрират чуваемост и отзивчивост към назоваваните от тях проблеми. Магистратурата не е убедена в полезността на препоръките, а ключови групи в нея допускат и политическа намеса в авторството им.

ИМА ЛИ СЪДЕБНА РЕФОРМА?

*„Всичко или почти всичко.”
„Нищо няма да се промени.”*

*(отговори на отворения въпрос
„Какво бихте променили?”)*

Българските магистрати нямат **единен отговор на въпроса** проведена ли е в България **съдебна реформа**. Оценките се разделят почти поравно. Превесът на положителната се крепи на разлика от едва 4.3 %, която е по-малка от дела на респондентите без мнение (основно младшите магистрати).

Въпросът за съдебната реформа е единственият, на който съдиите и прокурорите отговарят различно. Съдиите са малко по-категорични и считат, че реформа няма (62 %). Те са и по-радикални в критиките си към статуквото. Прокурорите са раздвоени, но преобладава мнение в полза на реформата (54 %).

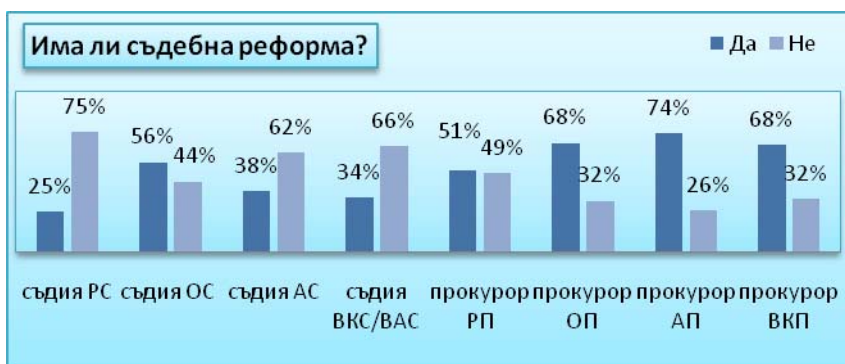
Възможно обяснение на различието е разликата в институционалните и професионални перспективи на двете групи, както

и в относително различните изходни точки и скорости на процесите на промяна при всяка от тях. През прехода прокуратурата преживява по-тежки и трайни кризи, които поради централизираността и единоначалието

на системата пораждаят относително по-дългосрочни последици от трусовете в системата на съдилищата. Вероятно поради това прокурорите чувстват промяна, макар и колеблива. Тези различия се отразяват и на съотношение между очакванията към реформата и нейните резултати. Съдиите са по-разочаровани, но и относително по-взискателни, докато при прокурорите самите очаквания към реформата са по-умерени.

В различните нива на системата повишаването в ранг и в длъжност влияе на оценката за

реформираността ѝ. При съдиите кариерният растеж,

общо взето, очертава тенденция на задълбочаване на недоверието. При прокурорите тенденцията е противоречива, като вероятно различни групи сред тях израстват кадрово по механизми, обуславящи противоречиви оценки за системата.

В групите на младшите съдии и младшите прокурори мненията са разделени във всяка почти по равно. В тези групи съсловната принадлежност не е определяща за груповата самоидентификация. Още на районно ниво обаче настъпва рязко разслоение, което разделя съдиите и прокурорите в мнението им за реформата – мнозинство от 63 % от районните съдии и малцинство от 42 % от районните прокурори, които не са повишавани в ранг, не смятат, че реформата е проведена. При сравнение с нагласите при младшите магистрати, сривът на доверието в реформата е драматичен, особено при съдиите. При повишаване на тези магистрати в окръжен ранг, но не и в длъжност, разочарованието се задълбочава (съответно 75 % и 49 %).

В окръжните нива се запазва тенденцията съдиите да са по-скептични от прокурорите (58 % към 39 %), но и при двете групи мнозинството губи от привържениците си. Преминаването към окръжно

ниво прави и двете групи малко по-оптимистични. От апелативните нива до върховното песимизмът на съдиите отново получава превес и във върховните съдилища категорично преобладава мнение, че реформа няма (100 % от работещите във върховните съдилища и 66% от върховните по ранг съдии).

При повишаването в ранг обнадеждава повечето (сред върховните по ранг прокурори, които работят на по-ниските нива, позитивното мнение се споделя от два пъти повече магистрати от негативното – 68%), но преместването им има обратния ефект и снижава процента на убедените в реформата почти до нивата на невярващите в нея. Аналогична е картината при повишаване във върховен ранг и преместване във върховното ниво на прокуратурата.

Въпреки по-скоро отрицателната оценка за системата, съдиите и прокурорите по-скоро харесват резултатите от своята работа. Преобладава

мнението, че то е **законосъобразно, по-скоро справедливо, отколкото несправедливо и по-скоро прозрачно, отколкото непрозрачно**. Поне една от тези оценки се споделя от общо 74.6 % от магистратите, но повечето я комбинират с критики. Сред тях ясно се откроява съмнението в **ефективността на правораздаването**. Привържениците на извод за неефективност надхвърля два пъти броя на привържениците на обратното становище. Това положение следва да се интерпретира в контекста на препоръките за стабилно законодателство, създавано от компетентен законодател и необременяващо процедурите с излишен формализъм (отговори на отворения въпрос). Магистратите отдават **неефективността на дейността си на качеството на законите, които прилагат**, като са убедени, че ги прилагат точно и адекватно.

Според повечето магистрати системата е достъпна за гражданите, които търсят правосъдие (близо 60%). Интересното е, че съдиите в голямата си част са избегнали отговора на този въпрос. В действителност, **вярването, че достъпът на гражданите до правосъдие е гарантиран, в системата се формира от прокурорите, но и сред тях то не се споделя в еднаква степен в различните нива**. Във всички нива на

прокуратурата мнението за достъпност на системата преобладава, като в районното, окръжното и апелативното ниво е почти 100 %. На обратното мнение в тези групи са малък процент прокурори с дълъг стаж и ранг на апелативни и върховни, работещи в районните прокуратури (8 %). При групиране по ранг едва сред апелативните прокурори се появява мнение за негарантиран граждански достъп (9 %), което в групата на върховните по ранг (вкл. работещите във ВКП и ВАП) достига близо 1/3.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

„Много неща , но нямам време да излагам концепция, която никой няма да прочете.“

(отговор на отворения въпрос „Какво бихте променили?“)

Като цяло, общите нива на неудовлетвореност от статуквото обуславят тежка криза в професионалните общности на съдиите и прокурорите. Тя не изглежда доловима за обществото, но генерира заплахи за легитимността на всички държавни институции. Кризата е скрита зад силен шум по повърхността на съдебната власт, който все още, но все по-трудно функционира като предпазен клапан за контролирано изпускане на напрежението. Това е шумът по форумите и медиите, престрелките между представители на съдебната власт и външни структури, които разпадат разговора на безформена съвкупност от сюжети с личен или привидно случаен характер и го отклоняват от разговора за бъдещето на съдебната власт. Българските съдии и

прокурори не са незаинтересовани от процесите, заявени пред обществото като предназначени да реформират системата. Магистратите ги считат за несъобразени с потребностите на системата от реформиране и вяло търсят да заявят включването си, което би могло да рестартират дебата.

Силното оръжие на магистратурата е словото. Съществуват нагласи за изговаряне на тайните на системата и на недоволството от тях. Магистратите отхвърлят външно наложените идентичности, които са основен фактор за държане на системата в зависимост, и търсят пространство, в което да бъдат чути.

Системата се намира в началото на реалното активизиране на магистратурата като фактор на реформата, който може да развие потенциал да се превърне в основен неин двигател.

Проблемни области	Предложения на магистратите, отговорили на отворения въпрос „Какво бихте променили?“
Ценностни основи на съдебната власт	Намаляване на корупцията; Изграждане на вътрешна система за противодействие на корупционен, медиен и обществен натиск; Премахване на външните опити за вмешателство и осигуряване на независимост (финансова и политическа) от изпълнителната власт; Компетентност и морал; Подобряване на обществения облик на системата, като информация за работата се предоставя по достъпен начин от съответните пресслужби. Създаване на независима и политически неангажирана организация на съдиите, която да ги обединява и изразява по достоверен начин интересите и проблемите им.
Качество на законите (претенция към законодателя)	Законови гаранции за независимост и ефективност, както и за защита на професионалните интереси на магистратите Недоволство от устройствения закон на съдебната власт, процесуалните и материалните наказателни закони. Препоръки за декриминализация и деформализиране на наказателния процес, както и за провеждане на ефективна наказателна политика, като законите се пишат от грамотни юристи с достатъчно опит и стаж в съдебната власт; Задължително три инстанционно производство; Реформа на служебното начало; Смяна на подсъдността с цел по-лесен достъп до правосъдието на ФЛ и ЮЛ; ускоряване на досъдебното и съдебното производство Констатация, че законите не улесняват правоприлагането и е необходима промяна в практикуването на законодателната

	<p>инициатива с цел изграждане на стабилно и непроменяемо законодателство. Ограничаване на непрекъснатата промяна на нормативните правила, водещи до постоянна несигурност, нестабилност и взаимопротиворечиви решения на законодателната власт; Констатация за липса на съответствие между право и действителност в дейността на законодателя.</p>
<p>Прилагане на законите <i>(саморефлексивни препоръки)</i></p>	<p>Най-тежки критики срещу противоречивата практика по сродни казуси, която води до отказ от правосъдие и компрометиращ триинстанционното обжалване; Препоръки за отстраняване на противоречива съдебна практика чрез ТР на ВКС и за контрол и анализ на актовете на съда и прокуратурата за еднакво прилагане на законите с цел уеднаквяване на практиката</p> <p>Изолирано предложение за въвеждане на прецедента като източник на наказателното право и правомощие на КС да утвърждава</p>

СТАТИИ

PRO PATRIA SEMPER

*Кристиан Таков**

На 24 юли бях предложен на Народното събрание от няколко неправителствени организации като една от алтернативните кандидатури за член на Висшия съдебен съвет.

В реакциите на приятели и познати видях повече загриженост, отколкото разбиране. За да обясня наведнъж, публикувам концепцията за работата ми като член на ВСС, която беше предоставена на Народното събрание. Сиреч, какво щях, ако да бях.

Концепция по чл. 19а, ал. 1 ЗСВ

на доц. д-р Кристиан Таков LL.M. за работата му като избран член на Висшия съдебен съвет

При работата ми като член на Висшия съдебен съвет (ВСС) ще се ръководя от няколко ценности:

- Равно третиране и недискриминиране на служителите на съдебната система;
- Възстановяване и последващо съхраняване на независимостта на всички съдии;
- Отпадане на недосегаемостта на наглите и премахване безконтролността на безотговорните.

Всички тези ценности могат да се обобщят под термина „честност“. Споменавам ги поотделно, тъй като този термин е твърде неясен, а в последните десетилетия изглежда и изпразнен от съдържание.

Всяка от посочените ценности в някаква степен противоречи на останалите изброени; това обаче е иманентен белег на всяка ценност – че тя е в извечен конфликт с други свои посестрими. Намирането на точния баланс в нужния момент е крайно високо предизвикателство, което обаче в конкретната ситуация обикновено е възможно. Заявявам, че ще се стремя към този баланс.

Външен за съдебната система човек съм и не познавам проблемите ѝ издълбоко. Тази моя *sancta simplicitas* обаче съзнавам, че освен недостатък, може да е и предимство. Незнанието често означава незнание

* доцент по гражданско, семейно и търговско право в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; член на Президиума на Арбитражния съд при БТПП.

и на заблудата и така може да облекчи пътя към истината. Професията ми на преподавател често ми е доказвала, че който има знанието, получава в задължителен комплект с него и предразсъдъка. Прекомерното познаване на дърветата често препречва зора ни към гората.

Конкретните инвалидизации на съдебната ни система, които познавам, и които смятам да атакувам, са:

- Нееднаквата натовареност на съдиите;
- Немислимата натовареност на съдиите в София;
- Формалността при атестирането им;
- Безпринципности при оценката им;
- Еднаквото заплащане за нееднакъв труд;
- Липса на критерии за оценяване;
- Неяснота на относителната тежест на всеки от критериите за оценяване;
- Едностранност и мъглявост на множество производства;
- Практиката на командироване на магистрати по неясни причини, за неясни срокове и срещу неясни насрещни престации.

Болестите на досегашния ВСС лесно могат да заразят и бъдещия. Здравословната хигиена, която може да осуети това, се състои според мен в

- Немислима за мнозина прозрачност, но не от естество, да осуетява разследвания на черни субекти до бели покривки;
- Използване на информационното богатство на гражданското общество – чуване на мнението на съдии, следователи и прокурори, а не само на техните административни ръководители;
- *Audiat et altera pars* – ВСС от гневно наказващ или странно благ орган трябва да стане управленец, чиито решения се възприемат от всички, защото всички са изслушани;
- Ясни и неудобно нееластични процедури при дисциплинарните производства срещу магистрати.

И най-сетне: избирането ми за член на ВСС би означавало драстична промяна на досегашното ми битие. Освен достатъчното плюсове, които тази позиция би ми дала, тя ми носи два много съществени минуса.

Първият минус е, че от индивидуалистичните висини на университетското преподаване ще трябва да премина в уморителното битие на колективен орган, с чието мнозинство понякога няма да хармонирам. А ако дисхармонията стане нетърпима? Житейският ми

опит и възрастта могат да ми спестят много от разочарованията, които дебнат младостта. Отдавна вече не съм екстремен привърженик на глуповатия и нетърпелив принцип „Всичко или нищо“. По-добре нещо. По-добре постепенно, нежели никак. Който засажда дърво, знае, че вероятно друг ще ползва сянката му. Аз знам това. Знаем още, че блатата, преди да се отводнят, трябва да се познаят. Хвърленият в блатото камък не го премахва, но може да е предвестник на изчезването му. Ако ли пък безнадеждността надделее над силите – няма да съм нито първият, ни последният, който напуска топло, но душевно място.

Вторият недостатък е, че преминаването ми от битието на преподавател и частно практикуващ юрист в това на високоплатен служител ще доведе до сериозно и трайно намаляване на досегашните ми доходи. Причината да го преглътна е една любов. Любовта към правото. Не към днешното му битие, а към дълбоката му и вечна същност. За любовите си плащаме. В случая цената е в пари и мисля, че е неустойимо ниска.

София, 23 юли 2012

Бележка на редколегиата:

Преди изборите за членове на ВСС от парламентарната квота, седем неправителствени организации¹ внесоха в Народното събрание гражданска листа от юристи, чиито кандидатури можеха да бъдат издигнати от народните представители. Списъкът включваше следните кандидати: Веселина Вълева (съдия в Апелативния специализиран наказателен съд); Галина Стоянова (заместник-апелативен прокурор в Апелативната прокуратура гр. София); Иван Ранчев (съдия в Наказателното отделение на Апелативния съд гр. Пловдив); Кристиан Таков (доцент по гражданско, семейно и търговско право в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; член на Президиума на Арбитражния съд при БТПП); Надя Пеловска-Дилкова (председател на Районния съд – гр. Враца); Юлиана Кацарова-Чорбаджиева (прокурор в Апелативната прокуратура гр. София).

Основните мотиви за предложението бяха да се направи възможно участието на граждански кандидати в надпреварата за формиране на парламентарната квота във ВСС. Сред целите на вносителите бе да помогнат и на Народното събрание, и на бъдещия ВСС, а и на

¹ Асоциация за Европейска интеграция и човешки права; Български адвокати за правата на човека; Институт за развитие на публичната среда; РискМонитор; Съюз на съдиите в България; Център за либерални стратегии; Център на НПО в Разград, Национална мрежа за гражданско наблюдение на съда.

обществото, както и да променят недемократичната традиция. Самото участие на кандидатите от нея в надпреварата представлява шанс за народните представители да направят избор по съвест и в името на обществения интерес и така да защитят доброто име на Народното събрание и ВСС. Друга цел бе утвърждаването на демократичната практика подкрепени от гражданското общество кандидати да се включват на свое основание в подобни избори. Идеята е парламентарната квота, макар и реформирана и в евентуален редуциран състав, да се изпълни с ново съдържание и да стане гражданска квота и действителен инструмент за гражданско участие в администрирането на съдебната власт.

Гражданската листа беше предложена едновременно на всички парламентарни групи в последния ден за внасяне на кандидатури, след като стана ясно, че никоя политическа сила няма да се обърне към гражданското общество в открит процес на комуникация и няма да обяви какви са нейните приоритети в съдебната реформа, съответно, какви са критериите, по които ще се спре на своите изборници.

Една единствена парламентарна група изобщо обсъди предложението и не го уважи. Един единствен народен представител внесе една от предложените кандидатури. Единственият аргумент, който беше даден за това, беше липсата на време за проучване на предложената листа.

Европейската комисия за демокрация чрез право (Венецианската комисия) нееднократно е имала повод да изложи мнение за провежданата съдебна реформа в България, като е отбелязвала, че у нас не съществуват гаранции, че кадровият орган на съдебната власт няма да бъде политизиран, а това уязвява независимостта на съдебната власт и формира зависимостта ѝ от политическата конюнктура.

В становище от 22-23 март 1999 г. (CDL-INF (99) 5) комисията е изразила изрично загрижеността си от политизирането на процеса на избиране на парламентарната квота на Висшия съдебен съвет. Този процес несъмнено включва и начина, по който се правят номинациите на кандидатите. В последващо становище на Венецианската комисия относно проектозакона за изменение на Закона за съдебната власт, прието от комисията на 5-6 юли 2002 г. (CDL-AD (2002) 15), е отбелязано, че би било желателно да се деполитизира съставът на Висшия съдебен съвет. Същите заключения и препоръки са потвърдени и в становища на комисията № 444/2007 и № 515/2009. В последния споменат акт се отбелязва, че системата за избор на членове на Висшия съдебен съвет от

квотата на парламента все така поражда риск от политизация и следва да бъде преразгледана.

Представяме концепцията на един от включените в гражданската листа юристи, като интересен и обективен поглед на един външен, но и много активен наблюдател на съдебната система. В същото време смятаме, че изложеното становище представлява важен ръководен принцип при работата и мотивацията на всеки юрист. Не на последно място, използваме възможността да представим концепцията на доц. д-р Кристиан Таков като покана за дискусия.

ПАВЛОВИЯТ ИСК – ИСТОРИЧЕСКИ И СРАВНИТЕЛНОПРАВЕН АНАЛИЗ

Деяна Марчева*

1. Увод

Известният още от римско време Павлов иск или “Actio Pauliana”¹ у нас се е утвърдил в теорията и практиката под названието “относителна недействителност”. Този институт обаче не е част от общия гражданскоправен институт на недействителността с двете ѝ класически форми – нищожност и унищожаемост, а се утвърждава със самостоятелно значение и роля. Затова и няма да намерим фактически състави на “относителната недействителност” сред общата правила за недействителността по чл. 26-35 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД). Систематично място на Павловия иск в общия граждански закон е съвсем друго - в глава VII “Обезпечение на вземанията”, чл. 135 ЗЗД.

Павловият иск се появява там, където възниква въпросът за защита на кредитора и неговите възможности за принудително изпълнение спрямо имуществото на длъжника. Така се очертава защитното предназначение и обезпечителната роля на института за правата и интересите на кредитора. Същевременно богатството от фактически състави на Павловия иск, разпръснати в различни закони², ни изправят пред редица въпроси за същността и еволюцията на института. Задачата на този анализ на actio Pauliana е да привлече исторически и сравнителноправни аргументи за неговото осмисляне и прилагане. Изходната точка на анализа е предположението, че Павловият иск установява един общ принцип за защита на кредиторите, залегнал във всички правни системи, независимо от терминологичните различия.

2. Actio Pauliana в римско право: *fraus u restitutio*

Макар че никой не поставя под съмнение римскоправния произход на actio Pauliana, неговата същност и основания като способ за защита на

* Доктор по право.

¹ Наименованието “actio Pauliana” отразява римскоправната традиция различните акции да носят името на създателите им. В правно-историческата литература обаче е спорен въпроса дали преторът Paul е историческо лице. Според някои изследвания, наименованието на акцията е въведено по-късно от глосаторите.

² Чл. 135 ЗЗД, чл. 646, чл. 647 и чл. 718, ал. 4 от Търговския закон, чл. 452, ал. 1 от Гражданския процесуален кодекс, чл. 206, ал. 2 и чл. 216 от Данъчно-осигурителния процесуален кодекс.

кредиторите далеч не са безспорни и кристално ясни. Източниците на римското право са фрагментарни и противоречиви, и предизвикват сериозни дискусии относно броя, идентичността и ефекта от инструментите за защита на кредиторите³. В някои случаи, отчасти чрез преторски едикт, отчасти чрез сенатски декрети, римското право дава защита като анулира правни актове и възстановява предишното положение на лицата, засегнати от тях⁴. Измамата (*fraus*) е била едно от основанията за предоставянето на защита чрез *actio Pauliana*⁵.

Съвременните автори⁶ приемат, че *actio Pauliana* възниква в резултат на Юстиниановата компилиране на две класически защитни средства за кредиторите:

- реституция поради измама (*in integrum restitution ob fraudem*); и
- отмяна на отчуждаване, което е извършено с цел увреждане на кредиторите (*interdictum fraudatorium*).

Както е представен в Юстиниановия сборник, Павловият иск се основава на два основни елемента: Първият елемент е вреда за кредитора в резултат на безвъзмездно отчуждаване на имущество на длъжника (*eventus damni*). Вторият елемент е намерение на длъжника да измами кредитора (*consilium fraudis*), което се свързва и със знанието на приобретателя за измамата (*scientia fraudis*)⁷. Знанието на приобретателя не било достатъчно, за да се признае на кредитора Павлов иск, тъй като е било необходимо да се установи, че кредиторите наистина са измамени⁸.

Тези принципни постановки на *actio Pauliana* се оказват доста устойчиви през вековете в континенталната правна система⁹. В

³ **Nicholas, B.** An Introduction to Roman Law, 1975, Clarendon press; **Stein, P.** Roman Law in European History, 2000, Cambridge Press 2000.

⁴ **Roby, H.J.** Roman Private law in the Times of Cicero and of the Antonines, 2000, Union, NJ: Lawbook Exchange (2 vols. Reprint of 1902 edition), p. 274.

⁵ На тази акция се позовава Цицерон, който е бил помолен от чичото на Атикус – Цесилий (Caecilius), за помощ по едно дело срещу Сатир (Satyrus), който получава имущество на Вариус (Varius), за да бъдат измамени кредиторите на Вариус.

⁶ **Vaquer, A.** From Revocation To Non-Opposability: Modern Developments Of The Paulian Action, - In: MacQueen H.L et al, ed. Regional private laws and codification in Europe, 2003, Cambridge University Press, 199-220. **Hans Atkins**, "Interdictum fraudatorium" et "restitutio in integrum ob fraudem", in *Syntelesia Vincenzo Arangio-Ruiz* vol.II (Naples, 1964), 145-6.

⁷ Там, където измамата се състояла в учредяване на зестра, независимо дали от съпругата или от бащата, или от външен човек, и съпругът, и съпругата носят отговорност по този иск, ако са знаели за измамата, и съпругата като надарена, ако не е знаела: невинният съпруг, обаче, не е отговорен, тъй като той не би взел съпруга без зестра (fr 25 §§ I,2).

⁸ **Roby, H.J.** Roman Private law in the Times of Cicero and of the Antonines, Цит.съч. p. 275.

⁹ И в днешните общи граждански закони, включително и българския ЗЗД (чл. 135), във фактическия състав на Павловия иск са разиграни хипотези, които включват идентични или

класическия римскоправен модел ефектът от успешното провеждане на акцията е най-общо **реституционен**, а именно всички извадени от длъжниковото имущество права трябва да бъдат върнати или възстановени обратно в него¹⁰. В резултат на реформите, осъществени от Юстиниан, реституционният ефект се простирал не само върху отчуждените права, но и върху плодовете от тях¹¹. Делото по Павловия иск имало “практически, а не наказателен характер”¹². С други думи, целта е била защита на кредиторите, а не наказание на длъжника.

Интересен е въпросът за това кой точно е бил оправомощен да предявява и поддържа *actio Pauliana* в римското право. Според повечето автори, това е било правно средство, което можел да упражнява само лицето, назначено да стопанисва или да държи имуществото на неплатежоспособен длъжник, т.нар. *curator bonorum*. Има и изследвания, според които наред с *curator bonorum*, и самите заинтересовани кредитори в срок от една година от узнаване на измамата можели да предявят Павловия иск¹³. Права върху тази акция имали само кредиторите, които разпродавали имуществото на неплатежоспособния длъжник. Ако неплатежоспособният длъжник е удовлетворил онези, които са били негови кредитори към момента на измания акт, последващите кредитори не можели да искат отмяна на отчуждителната сделка, освен ако на първите кредитори не е платено с пари, осигурено от вторите. Има и виждания, според които Павловият иск можел да се заведе срещу всеки,

близки до тях елементи. У нас изискването за *измама* се трансформира в изискване за *недобросъвестност* или знание за увреждането на кредитора.

¹⁰ **Butera, A.** De l'azione pauliana o revocatoria, 1934, Turin, p.22; **Talamanca, M.** Azione revocatoria (Diritto Romano). - In Enciclopedia del diritto, IV, Milano, 1959, 883-889. .

¹¹ **Kipp, T.** Impugnacion de los actos “in fraudem creditorium”, en Derecho romano y en el moderno Derecho aleman, con referencia al Derecho espanol, 1924, Revista de Derecho Privado, 1, p.9. **Roby, H.J.** Roman Private law in the Times of Cicero and of the Antonines, Цит.съч., p.275: “С акцията се цели пълна реституция както на собствеността, така и на акциите, така че всички те да бъдат в същото положение каквото е било преди измамния акт. Каквото и да е било част от вещта преди да бъде отчуждена, включително всички плодове от нея...трябва да бъде възстановено. Плодовете от земя или роби, напълно израснали в промеждутъчния период, не могат да бъдат част от имуществото на несъстоятелния и следователно не влизат в иска (акцията). Лихвата върху дългове, неправилно събрани или опростени, и лихвата естествено дължима върху добросъвестни дотовори се счита за възстановима, но не и друга лихва, която не е била предмет на стипулация. Всички необходими разноски трябва да бъдат платени на лицето, което защитава правата си (fr 10 §§19—23,25 §§4—6).”

Обратното становище по отношение на плодовете застъпва **Maierini, A.** Della revoca degli atti fraudolenti fatti dal debitore in pegiudizio del creditori, 1874, Florence, p.30.

¹² **Roby, H.J.** Roman Private law in the Times of Cicero and of the Antonines, Цит.съч. p.275.

¹³ **D'Ors, X.** El interdicto fraudatorio en el derecho romano classico, Rome, 1974, p.25

който е сключвал измамни сделки с неплатежоспособен, при условие, че е знаел за измамата или поне за неплатежоспособността¹⁴.

На основата на детайлно проучване на казуистиката в изворите на римското право Henry John Roby изброява множество актове, които са считани за начини да се измамят кредиторите, и представляват основание за *actio Pauliana*: “например чрез дарение или продажба на несъответстваща цена, освобождаване на длъжник или на обезпечение, формално или чрез договор, плащане на задължение преди падежа, учредяване на залог за стар, необезпечен дълг, плащане на завет от наследник по закон, учредяване на плодopolзване или зестра, поемане на задължение, предпочитане на кредитор, нарочно неявяване пред съд, пропуск да иска плащане, с което се погасява иск, нарочно неползване на сервитут или плодове, изоставяне на вещь (*derelict*)”¹⁵. Същевременно “простото непридобиване или отказ да се направи нещо, което би подобрило имуществото (например приемане на наследство или завещание), или неизпълнение на условие за влизане в сила на стипулация не се считало за основание”¹⁶. Нито един от посочените актове не представлявал измама по смисъла на римското право, ако е бил извършен преди имуществото да е предоставено на кредиторите за управление.

Следователно, „измамата“ в римското право се свързва не толкова със създаване на погрешни представи у кредитора, въвеждането му в заблуждение, а с извършване на целенасочени действия, които да предотвратят удовлетворението на кредитора от имуществото на длъжника. Освен това, кредитор, който е знаел за неплатежоспособността на длъжника, и все пак е предявил своята акция преди имуществото му да се предостави на кредиторите, не действа измамно, а е само бдителен за своя собствен интерес¹⁷. Дори и след като имуществото на длъжника е предоставено на управление на кредиторите, добросъвестният купувач не попадал под ударите на закона. Разбирането е било, че при наличие на

¹⁴ Същевременно ответник по делото, независимо от знанието, е бил господарят или бащата, чийто роб или син е бил наясно с измамата, или който се е обогатил от това. Делото можело да се насочи и срещу надарен или подопечен, чийто попечител или настойник, е знаел; или срещу заветник, на който наследник по закон е платил завета от имуществото в несъстоятелност. **Roby, H.J.** *Roman Private law in the Times of Cicero and of the Antonines*, Цит.съч.

¹⁵ **Roby, H.J.** *Roman Private law in the Times of Cicero and of the Antonines*, Цит.съч. p. 274. Авторът се позовава на извори в *Дигестите*: D. xlii 8 fr i § 2—fr 5, fr 6 § 13, 10 §§ 12—14, fr 25 §§ i, 2.

¹⁶ Пак там (fr 6 pr, § 2; xxxvi i fr 69 § i).

¹⁷ Пак там (fr 6 §§ 6, 7, fr 24).

достатъчно основание преторът ще предостави специална акция срещу онзи, който не е знаел за измамата¹⁸.

През вековете се натрупват множество и противоречиви изследвания и становища за *actio Pauliana*¹⁹. Те са допълнително обременени с разнородните конюнктурни проявления на института в различните европейски държави. Това обяснява донякъде концептуалната несигурност относно същността, функциите и ефектите от Павловия иск.

3. Средновековие: обективация на Павловия иск и развитие на института на вписването.

През Средновековието Павловият иск запазва значението си като основен инструмент за защита на Кредиторите срещу измамно или безвъзмездно отчуждаване на Длъжниково имущество. За средновековните юристи през целия период от глосаторите до посткоментаторите няма никакви съмнения относно практическата полза от Павловия иск. Те твърдо поддържат отменителния характер и реституционния ефект на Павловия иск, и остават много близо до римскоправния първообраз на *actio Pauliana*²⁰. Същевременно обаче с бума на търговията през късното Средновековие на преден план излиза необходимостта от по-гъвкави и по-бързи инструменти за защита на кредиторите. Успешното провеждане на Павловия иск изисквал доказване на субективните елементи - измамното намерение на длъжника (*animus fraudandi*) и знанието на приобретателя за измамата (*scientia fraudis*). Оказва се, че във вида, в който съществува дотогава, Павловият иск изостава от динамиката на търговския оборот.

Ето защо в цяла Европа местните закони поставят началото на една **тенденция за обективация на защитата на кредиторите**. Постепенно елементът „измама“ е изоставен и фокусът във фактическия състав на Павловия иск се измества към наличието на имуществено увреждане на Кредиторите в резултат на отчуждителните действия на Длъжника. Започват да се изпробват различни методи за засилване позициите на кредиторите. Така в случаите, в които длъжници изчезват или се освобождават от своето имущество, някои местни германски закони обявяват отчуждителните действия на Длъжника за недействителни (Magdeburg, Bamberg, Lubeck). Целта е да се отвори възможност за

¹⁸ Пак там (fr 10 pr)

¹⁹ Резюме на тези несъответствия е направил **Butera, A.** De l'azione pauliana o revocatoria, Цит. съч.

²⁰ **Mortari, V.P.** L'azione revocatoria nella giurisprudenza medievale, Milano, 1962.

кредиторите да се насочат към имуществата, които са били на Длъжника, но които по-късно се намират в ръцете на трети лица. Тепърва обаче предстои да се стабилизира концепцията за какъв вид недействителност става дума и при какви условия за кредиторите се отключват възможности за принудително изпълнение спрямо отчуждено имущество на длъжника.

Независимо от това, че *actio Pauliana* не е пряко реципирана в Англия, през 1376 г. един закон на крал Едуард III въвежда серия от близки до нея клаузи за защита на търговците, около които по-късно изкрystalизира нормативна уредба на несъстоятелността²¹. Започват да се санкционират измамите с дарения и около това ядро от норми се разгръща института на Павловия иск в англо-саксонската правна система. Самото понятие “измама” (*fraud*) остава най-устойчиво в англо-саксонската уредба на института за защита на кредиторите.

Интересна е юридическата техника за защита срещу измамните дарения в закона на крал Едуард III от 1376 г., разработена по следния начин:

„тъй като различни хора наследяват различни недвижими и движими имущества, или заемат различни парични или търговски средства, дават своите движимости или недвижимости на приятели ... уредено и прието е, че ако такива дарения са направени тайно в ущърб на трета страна, то кредиторите ще имат право на принудително изпълнение спрямо движимото и недвижимо имущество, така сякаш такива дарения не са направени“.

Малко по-късно в същия дух законът на крал Ричард II от 1379 постановява, че *„принудително изпълнение ще бъде осъществено по същия начин, който би се приложил в случаите, в които не е имало прехвърляне на имуществени права, независимо че е извършено такова“*²².

Английският законодател не обявява измамното дарение за недействително, а изгражда защитата на кредиторите на съвсем друга плоскост. Ако в европейската континентална традиция акцентът пада върту това какви са отчуждителните действия на длъжника, в Англия акцентът е върху това как трябва да се осъществи принудителното изпълнение от страна на кредитора спрямо прехвърлените имуществени права на длъжника. И това е съвсем логично като имаме предвид

²¹ Levinthal, L. *The Early History of English Bankruptcy*, 1919, University of Pennsylvania Law Review 67(1);

Fletcher, I. *The Law of Insolvency*, 2nd edn, London, 1966, 6-10.

²² Levinthal, *The Early History of English Bankruptcy*, Цит. съч., 11-13.

особеностите на англо-саксонското право, което не разделя материалното притезание от процесуалното право на иск.

В правните системи на континентална Европа правото на кредитора на принудително изпълнение е обусловено от материалноправно фиксиране на статуса на сделката и, съответно, на имуществото. Затова и тук се **възражда и развива потенциала на института - “вписване на дарението”**²³, закотвен именно към материалноправното битие на сделките. В римското право даренията се вписвали в публичен регистър, за да се защитят самите дарители²⁴, да се осигури автентичност на дарението и интересите на фиска²⁵. Публичността на дарствените актове допринася и за защитата на Кредиторите, а също. Множеството функции на института на вписването се разгръщат още в късното средновековно право на Франция и Каталуния.

Във Франция през 1456 крал Луи XI нарежда даренията да се огласяват публично, за да се предотвратят измами с тях. В тази насока е и ордонансът на Франсис I от 1539 г, с което се създава задължение за вписване на всички дарения *inter vivos*, за да се осигури възможност на кредиторите да узнаят за тях²⁶. А в началото на осемнадесети век Луи XIV налага задължителното вписване на всички прехвърлителни сделки с недвижимости, обременителни или безвъзмездни актове²⁷. Логично идва въпросът какви правни последици предвижда френския законодател при неспазване на изискването за публичност на съответните категории сделки. Още с Ордонанса от 1539 г във френското право се утвърждава концепцията за нищожност на невписаните дарения, която се провежда и поддържа и в последващото законодателство. Стабилността на тази постановка е поставена под съмнение във френската доктрина, в която се появяват мнения, че “юридически тази концепция е неточна”²⁸. Анри

²³ На англ. **Insinuation**, дефиниран в *Bouvier's Law Dictionary, Revised 6th Ed (1856)* като термин на континенталното право, който обозначава вписване на акт в публичните регистри – необходимо само за дарствените актове. (*Inst. 2, 7, 2; Poth. Traite des Donations, entre vifs, sect. 2, art. 3, Sec. 3; Encyclopedie; 8 Toull. n. 198*).

²⁴ **Zimmerman, R.** *The Law of Obligations (Roman Foundations of the Civilian Tradition)*, 1996, Oxford, 492-495.

²⁵ **Dawson, J.** *Gifts and Promises: Continental and American Law Compared*, 1980, New Haven and London, 23-24

²⁶ **Ricard, J.** *Traite des donations entre vifs et testamentaires, Vol. I*, 1683, Paris.

²⁷ За еволюцията на института на вписването в публичен регистър във Франция по време на 18 век - **Pothier, R.** *Costums des Duches, bailliages et prevote d'Orleans, et resort d'iceux'*, in *Oeuvres de Pothier, vol.VII*, 1833, Brussels, p.282.

²⁸ **Regnault, H.** *Les ordonnances civiles du Chancelier Daguesseau: les donations et l'ordonnance de 1731*, Paris, 1929, p.330.

Рено анализира проблематиката и установява противоречие между санкционирането на неписаното дарение с нищожност и разбирането, че то остава валидно между дарителя и надарения. В резултат на това определени трети лица могат да се противопоставят на неписаното дарение, а други - не. Оттук се стига до извода, че неписаното дарение е валидно, но за определени лица то остава непротивопоставимо доколкото трябва да бъдат защитени техни по-силни права²⁹.

В законите на Каталуния през 1384 г е включена презумпция за симулация на дарението в случаите, в които дарителят запазва владението върху прехвърлената собственост. Така се размества тежестта на доказване и се прехвърля върху дарителите да доказват липсата на измама, в противен случай техните отчуждителни актове се санкционират с нищожност³⁰. Това била първата стъпка за засилване позициите на кредиторите. Втората стъпка е осъществена в началото на XVI век, когато през 1503 г. е прието Постановлението *Per tolre fraud* на Фердинанд II, което поставя, основите на системата за защита на кредиторите в испанското право. С него се отстранява субективния елемент от фактическия състав на Павловия иск и се въвежда изискване за регистрация на даренията. Испанският закон не предвижда нищожност за неписаните дарения, и дори не налага директно пряка санкция за неспазването на изискванията за регистрация. Всъщност се установява, че неписаните общи дарения на голяма част от имуществото или даренията в размер по-голям от 500 флоринта, нямат сила пред кредиторите. Каталунската доктрина от шестнадесети и седемнадесети век³¹ разграничава ефекта на Римското вписване от този на Каталунската регистрация. Изведена е спецификата на каталунската **недействителност по отношение на кредиторите** като последица от неписването на даренията. Всъщност каталунското постановление *Per tolre fraud* извежда нова линия на развитие на Павловия иск. Като цел на института се утвърждава модерната концепция за неувреждане на Кредиторите.

Който не спазва формалностите на вписването, нарушава принципа за неувреждане на кредиторите. В такива случаи кредиторите добиват имунитет по отношение на нерегистрираната сделка на длъжника. Този

²⁹ Пак там.

³⁰ **Cancerius, J.** Variarum resolutionum iuris Caesaris, pontificii et municipalis Principatus Cathaloniae, 1635, Tournon, pars.1, cap.13, no.84.

³¹ **Cancerius, J.** Variarum resolutionum iuris Caesaris, pontificii et municipalis Principatus Cathaloniae, Цит.съч. **Fontanella, J.** Tractatus de practis nuptialibus sive capitulis matrimonialibus, 1684, Geneva.

ефект се материализира с постановка близка до тази в англо-саксонската система: за кредиторите положението е такова все едно прехвърлените имуществени права никога не са излизали от патримониума на длъжника. Така в каталунското право институтът на *actio Pauliana* е освободен от измамата като елемент във фактическия състав, за да се фокусира върху проблема за увреждането на кредиторите. И тук, както във Франция, в доктрината се появяват съмнения дали въобще към сделките, атакувани с Павлов иск, е относима концепцията за валидност или действителност. По-новите изследвания поставят ударение върху понятието “сила”, “ефективност”, и разглеждат сделките, предмет на Павловия иск, като сделки, които “нямат сила по отношение на кредиторите” или “не могат да бъдат противопоставени на кредиторите”³².

4. Павловият иск от Просвещението до наши дни.

Павловият иск намира ключово място и в Просвещенските граждански кодификации в Европа. Ковачите на модерните граждански кодекси запазват субективния елемент на увреждащото намерение във фактическия състав на института и същевременно утвърждават презумпцията за увреждащия характер на безвъзмездните прехвърлителни сделки³³. Това е в известна степен връщане към римскоправните основи на института, вместо продължаване на линията на обективация, очертана от Средновековието. Независимо от това безспорна остава защитната и обезпечителната роля на Павловия иск като в Новото време се разширява неговото практическо значение и приложение във всички нововъзникващи клонове на правото.

4.1. Франция и Испания – Павловият иск между отмяната и непротивопоставимостта.

Оскъдна е уредбата на Павловия във Френския граждански кодекс (ФГК). Според чл. 1167 от ФГК, кредиторите “биха могли също от свое

³² Ruiz, J. *Insiuacion, в Nueva Enciclopedia Juridica Seix*, vol.XII, 1977, Barcelona, 1977, p.856, 859-861; Gil, M. *Inoponibilidad de las donaciones en el derecho civil catalan (Una propuesta de interpretación del artículo 340.3 de la Compilacion de Catalunya)*, 1998, Revista Juridica de Catalunya 97(1), 41-82, p.47-49.

³³ Така например, чл. 643.2 от Испанския граждански кодекс презюмира измамността на всички дарения, направени от лица, които не поддържат имущество, достатъчно за покриването на техните дългове. На всяко безвъзмездно прехвърлително действие е вътрешно присъща вредата, доколкото води до загуба на елемент от активите на длъжника без насрещна престация, която да ги замени.

име да атакуват действията на своите длъжници, които са извършени в измама на техните права³⁴. В голяма степен е възпроизведена римскоправната концепция за отменителен иск с реституционен ефект (по отношение на прехвърлените имуществени права и плодовете от тях).

Скоро след приемането на текстовете на Наполеоновия кодекс, обаче, във френската доктрина започват спорове около последиците на Павловия иск. Една група автори защитават чисто отменителния характер на иска³⁵. Други автори се опират на принципа, че в отношенията между длъжника и третото лице атакуваният от кредитора договор запазва своята сила, и съответно постулират теорията за “относителна отмяна”³⁶. По тази линия се стига до разбирането, че ефектът от уважения Павлов иск се ограничава до възможността на кредитора да се насочи спрямо отчуждените имуществени права на длъжника, независимо от това, че те вече са част от имуществото на трето лице.

Френската доктрина през ХХ век премества фокуса на Павловия иск от измамата върху увреждането на кредитора и започват да го анализира през призмата на непротивопоставимостта³⁷. Концепцията за непротивопоставимост решава дилемата как увреждащото действие продължава да бъде действително и валидно между страните, а същевременно атакувано от кредитора. Все повече френски автори застъпват становището, че целта на Павловия иск е не толкова отмяната на увреждащото действие на длъжника, колкото възстановяването на вредите, причинени на кредитора с отчуждителните действия. Щом отчуждителното действие на длъжника произвежда вреда в правната сфера на кредитора, то не може да му бъде противопоставено и законът дава в ръцете на кредитора инструменти за защита. В центъра на френските доктринални дискусии се поставя въпроса до каква степен следва да бъдат компенсирани вредите на кредитора и как се конкурират правата на кредитора с правата на третото лице-приобретател на длъжниковото имущество.

³⁴ Тази позитивноправна формулировка се базира най-вече на доктриналното влияние на **Domat, J.** *Les Loix civiles dans leur ordre naturel*, 1777, Paris, book 2, title 10, тъй като **Pothier** отделя едва няколко реда на изследването на този иск - **Pothier, R.** *Traite des obligations*, n.153, In *Oeuvres de Pothier*, vol.I, 1829, Brussels.

³⁵ **Duranton, A.** *Cours de droit civil francais*, vol. VI, 4th edn, 1841, Brussels, n.574.

³⁶ **Demolombe, C.** *Traite des contrats ou de obligations conventionnelles*, 2nd edn, 1871, Paris, n.245-247.

³⁷ **Chazal, J.** *La accion pauliana en derecho frances*. In *Delaygua, J.* (ed.), *La proteccion del credito en Europa*, 2000, Barcelona, p. 73.

По аналогична линия се развива позитивноправното и теоретично битие на Павловия иск в Испания. Нормативно искът е уреден като отменителен и води до “обратно връщане” на собствеността³⁸. И тук, обаче, се появяват колебания в квалификацията на последиците от иска. Налага се допълнителното уточнение, че отмяната на длъжниковото разпореждане е “относителна, а не абсолютна” и има действие само до размера на вземането на увредения кредитор³⁹. Освен това силната каталунска традиция за обективация на института достига до Компиляцията на гражданското право на Каталуния, в сила от 1960 г. Последните години все повече испански автори приемат, че резултатът от успешно проведения Павлов иск е закрепването в правния мир на *относителна неефективност или непротивопоставимост* на дарението по отношение на кредитора⁴⁰.

4.2. Германия – Павловият иск между гражданския кодекс и несъстоятелността.

Анализът на немската правна система разкрива и една друга тенденция в модерното развитие на института – специализацията на Павловия иск в закона за несъстоятелността. Ранните граждански закони на Прусия не инкорпорират *actio Pauliana*, а тази материя се регулира в **несъстоятелността** – нормите „Относно оспорването на правните действия на длъжници във връзка с производството по несъстоятелност“⁴¹.

За да обозначи инструментът за защита на кредиторите срещу увреждащите ги отчуждителните действия на длъжника, немският законодател използва понятието “**оспорване**” (*Anfechtung*), но не изяснява докрай последиците от него. Въпреки, че се обединяват около разбирането за реституционния ефект на Павловия иск, немските автори стигат да различни концепции за института: от относителна недействителност (*relative Nichtigkeit*) до относителна материална

³⁸ Butera, A. De l'azione pauliana o revocatoria, Цит.съч, p.94.

³⁹ Maierini, A. Della revoca degli atti fraudolenti fatti dal debitore in pregiudizio del creditori, Цит.съч., p.45, p.217

⁴⁰ Albaladejo, M. Derecho civil, II, Derecho de obligaciones, Vol.I, 9th edn, 1994, Barcelona, 214, 228-9; Montes, A. La vie pauliana, 1997, Madrid, p. 183; Campos, J. El fraude de acreedores: la accion pauliana, 1998, Bologna.

⁴¹ Betreffend die Anfechtung von Rechtshandlungen eines Schuldners auBerhalb des Konkursverfahrens

неефективност (relative dingliche unwirksamkeit)⁴². Постепенно в немската доктрина изкрystalизира разбирането, че е особено важно имуществените права на длъжника да продължат да гарантират неговите задължения, където и да се намират. Това означава да се даде възможност на кредитора да насочи принудителното изпълнение към отчуждените имуществени права на длъжника.

От друга страна, Саксонският граждански кодекс детайлно урежда хипотези на Павлов иск и регламентира правото на Кредитора да оспорва даренията, направени от Длъжника, “доколкото е необходимо да се удовлетвори неговото вземане”. Нещо повече, недобросъвестността на приобретателя вече не е задължителен елемент от фактическия състав на Павловия иск, а се отразява само на обхвата на правните последици от него. Ако бъде открита и доказана недобросъвестност на приобретателя, за него възниква задължение в зависимост от вида на вещите – да възстанови непотребимите вещи или да възстанови на Кредитора равностойността на потребимите вещи. Ако обаче приобретателят е действал добросъвестно, неговата отговорност се ограничава до размера на неговото обогатяване.

В края на XX век в Германия се осъществява сериозна правна реформа и се приемат нови закони за несъстоятелността (Insolvenzordnung от 21 Април 1994) и за индивидуалното принудително изпълнение (AnfG от 1999). Остава разграничението между оспорването на увреждащите Кредитора сделки в производството по несъстоятелност и въвн от него. В рамките на индивидуалното изпълнително производство, за разлика от несъстоятелността, германският закон не обвързва правата на кредитора с реституционен ефект на Павловия иск. Тук целта на Кредитора не е да оспори действителността на прехвърлителната сделка, а да удовлетвори своето вземане⁴³. Ето защо се приема, че е достатъчно да даде възможност на Кредитора да насочи принудителното изпълнение

⁴² **Mohlenbrock, R.** Die Glaubigeranfechtung Im Deutschen Und Spanischen Recht: Eine Rechtsvergleichende Betrachtung Der Glaubigeranfechtung Innerhalb Und Ausserhalb Des Konkurses, 1996, P.Lang, Switzerland, 50-52.

⁴³ Подобна е логиката на развитие на Павловия иск и в **Австрийския закон**. Австрийският законодател дава на кредиторите правото на принудително изпълнение върху имуществени права, принадлежали на длъжника, независимо от това, че към момента на изпълнението собственост върху тях има трето лице – приобретател. Това трето лице може да заобиколи и иска като изпълни задължението на длъжника, което е в основата на ииска на Кредитора. Съдебната практика в Австрия също постановява, че дарението не е нито нищожно, нито унищожено, но приобретателят трябва да приеме принудително изпълнение спрямо своето имущество. **Mohr, F.** (ed), Die Konkurs-, Ausgleichs-, und Anfechtungsordnung, 8th edn, 1995, Vienna, p.739.

директно срещу съответните имуществени права, независимо че са излезли от патримониума на длъжника⁴⁴.

Концепцията на универсаното принудително изпълнение обаче не може да изключи принципа на реституцията, тъй като без нея няма как да се конституира масата на несъстоятелността. За нейното попълване и за справедливото удовлетворяване на кредиторите е необходимо определена категория отчуждени имуществени права на неплатежоспособния длъжник да бъдат реституирани. Немският закон за несъстоятелността урежда подробно хипотезите на сделките с имущество на длъжника, които могат да се атакуват от кредиторите на несъстоятелността като нищожни или като относително недействителни. Така германският законодател се стреми да проведе ясно разграничение в статута на сделките и последиците от тях като регламентира Павловия иск на една чисто прагматична основа. Целта е да се изведат правни решения на възловите въпроси за конкуренцията на права между кредиторите и третите лица – приобретатели на имоти на длъжника.

4.3. Common Law – защита на кредиторите на несъстоятелността

В англо-саксонската правна традиция фактически състави, които се доближават до Павловия иск, намират място в регламентацията на несъстоятелността и днес⁴⁵. Английският законодател ги обозначава като *“сделки, които мамят кредиторите”* (transactions defrauding creditors). По същество те в голяма степен се припокриват със *“сделките, сключени при занижена стойност”* (transactions at an undervalue), доколкото включват даренията, безвъзмездните договори или онези договори, при които възнаграждението е значително по-малко от стойността на облагата, и въобще – сделки, които намаляват активите на длъжника.

Основната разлика е в **измамното намерение**, което е налице, когато една сделка със занижена стойност има за *“доминантна цел”* да увреди кредиторите или да извади от периметъра на тяхното удовлетворяване определени имуществени права на длъжника⁴⁶. При доказването на измамната цел на сделките със занижена стойност английската съдебна практика изработва редица правила, свързани с разкриване на кореспонденцията и дори преодоляване тайната на правната консултация. Английският съд може да постанови разкриване на

⁴⁴ Zeuner, M. Die Anfechtung in der Insolvenz, 1999, Munich, p.242.

⁴⁵ Insolvency Act 1986 (Section 423)

⁴⁶ Chohan v. Saggar [1992] BCC 306; Pinewood Joinery v. Starlem Properties [1994] BCC 569

документи, които съдържат или доказват комуникациите между компанията и нейните юридически съветници⁴⁷. Английското право разграничава измамните сделки от сделките на занижена стойност по отношение на времето, в което кредиторите могат да предявят своите претенции. Измамна сделка може да се атакува и след приключване на производството по несъстоятелност.

Когато Съдът установи, че е налице измамна сделка по отношение на кредиторите, постановява “възстановяване на положението, което би било, ако сделката не беше осъществена” и защита на “жертвите” на измамната сделка. Не могат, обаче, да се засягат правата на добросъвестните трети лица по възмездни сделки. Така в Common law, за разлика от останалите европейски държави, в които Кредиторите са основната движеща сила за реализацията на Павловия иск, английският съд по несъстоятелността разполага с дискрецията да определи във всеки конкретния случай мерките за обезщетение на кредиторите – “жертва” на измамни сделки⁴⁸.

5. Заключение

Историческият и сравнителноправен анализ на actio Pauliana разкрива еволюцията на института няколко основни нива:

- еволюция във *фактическия състав* на Павловия иск – обективация на иска и промяна на акцента от измамата към увреждането на кредитора;
- еволюция в *концепцията* на института – от отмяната към непротивопоставимостта;
- еволюция в *последиците на иска* - от недействителност към неефективност.

В този контекст ключовият въпрос е какво е значението на това терминологично и концептуално превключване в съвременното развитие на института на Павловия иск. Следва ли да се придържаме към класическото разбиране у нас, че това е “отменителен иск”? Възможно ли е да поставим бъдещото развитие и изграждане на института на основата на “непротивопоставимостта”?

⁴⁷ Barclays Bank plc and Eustice [1995] 4 ALER 511 ; Arbuthnot Leasing International Ltd v Havelet Leasing Ltd (No 2) [1990] 6 BCC 636.

⁴⁸ **Grier, I., Floyd, R.** Personal Insolvency: A practical Guide, 2nd edn, 1993, London,137-139; **Stevens, R., Smith, L.** La accion Pauliana en derecho ingles', in Forner (ed.), La proteccion del credito en Europa, p. 95 (Spanish), p. 195 (English)

Независимо от това дали българските юристи ще приемем експлицитно теорията за непротивопоставимостта⁴⁹, развитието на Павловия иск у нас вече е белязано от нея. За прагматичното мислене е ясно, че независимо дали ще поставим под въпрос действителността на действията на длъжника, трябва да бъдат създадени механизми за запазване стойността на имуществените права, от които кредиторът може да се удовлетвори, за да се предотврати неговото увреждане.

⁴⁹ **Bastian, D.** Eassai d'une theorie generale de l'inoposabilite, 1929, Paris; **Santamaria, F.** Inefficacia e inopponibilita, 1939, Napoli; **Hubert Beer,** Die relative Unwirksamkeit, 1975, Berlin; **Sanchez, L.F.** Proteccion de tercero frente a la actuacion juridica ajena: la inoponibilidad, 1994, Madrid, 1994.

ЗА КОНСТИТУЦИОННОТО ПРАВОМОЩИЕ НА ВИШИЯ СЪДЕБЕН СЪВЕТ ДА НАЗНАЧАВА И ПОВИШАВА СЪДИИТЕ, ПРОКУРОРИТЕ И СЛЕДОВАТЕЛИТЕ И ДОПУСТИМИТЕ ЗАКОНОВИ ОГРАНИЧЕНИЯ НА СЪЩОТО

*Васил Петров**

Съвсем наскоро, бе прието поредното изменение на Закона за съдебната власт, с което бе извършена важна реформа на българския съдоустройствен закон, като бе предвиден вътрешноправен механизъм за имуществена компенсация на страните по дела за вредите, претърпени от тях при разглеждане на делото им в неразумен срок. Покрай тази реформа, а и покрай другите промени, бяха приети правила и за т.нар. „кариерни бонуси“ за членовете на Висшия съдебен съвет (ВСС) и на Инспектората към същия (ИВСС). Върху тези спорни норми бе наложено и президентско вето.

Предмет на настоящите кратки бележки, обаче, няма да бъде тази злободневна тема, а по-общият въпрос - за правомощието на ВСС да назначава и повишава съдиите, прокурорите и следователите.

Съгласно чл. 129, ал. 1 от Конституцията съдиите, прокурорите и следователите се назначават, повишават, понижават, преместват и освобождават от длъжност от Висшия съдебен съвет.

Актът, с който ВСС упражнява правомощието си по отношение възникването, изменението или прекратяването на правоотношението на съдията, прокурора или следователя, е индивидуален административен акт. Това е така, защото се касае за отношения на власт и подчинение, от една страна, а от друга, защото правомощието за назначаване на длъжностно лице с публична власт, винаги е упражняване на изпълнителна власт, респ. административна дейност.

Конституцията не урежда изисквания за лицата, които могат да бъдат назначени на длъжност съдия, прокурор или следовател. Следователно, важими са общите правила на публичното право – кандидатът за длъжност в органите на съдебната власт следва да бъде пълнолетно и дееспособно лице и, доколкото се касае за съдебна длъжност, да има висше юридическо образование (става дума за конституционен обичай). Други изисквания Конституцията не поставя. Обикновеният законодател, обаче, може да предвиди и по традиция

* Докторант по административно право и процес; младши съдия в Софийския градски съд.

въвежда такива – например, изискване за юридически стаж и липсата на осъждане.

Длъжността на съдия, прокурор и следовател, както всяка друга такава в държавния апарат, изисква освен преценката на тези общи, отнапред установени минимални обективни изисквания (възраст, дееспособност, образование, стаж и пр.) и преценката за други две обстоятелства – дали кандидатът има необходимите професионални качества за заемане на длъжността и дали има необходимите нравствени качества за заемането ѝ.

Преценката, за което е да е от тези две качества, е по необходимост преценка по целесъобразност. Това е така по отношение, първо, на въпроса за професионалните качества. Не съществува обективен критерий, по който да се прецени дали един юрист има определени изискуеми професионални качества, още повече – в случаите при повишаване и конкуренция между повече от един кандидат, в сравнение с друг юрист. В частност, не е такъв критерий и броят/процентът отменени от горестоящите инстанции съдебни актове. В най-добрия случай, многото отменени актове означава, че горестоящата съдебна инстанция има лоша преценка за труда на съдията, но тази преценка е просто мнението на горната съдебна инстанция (която също може да греши).

По тази причина, конституционният законодател не е оставил в ръцете на горните съдебни инстанции и в частност на двете върховни съдилища, кадрването в съдебната власт, а го е поверил в ръцете на ВСС.

Преценката на ВСС за професионалните качества на съдията, винаги е по целесъобразност и по естеството си е неатакуема по съдебен ред. Противното, би означавало органът, който упражнява съдебен контрол над актовете на ВСС – ВАС, да бъде фактически органът, който кадрува в системата, което би било противоконституционно и е недопустимо.

На още по-голямо основание, суверенна е преценката на ВСС и досежно нравствените качества на кандидата за място в орган на съдебната система или за повишение, доколкото понятието „нравствени качества“ е още по-неопределено от това на понятието за професионални качества.

Точно такава е схемата, установена от конституционния законодател. Във всички случаи, ВСС взема решения за назначаване и повишаване на съдии, прокурори и следователи при конституционно установена и гарантирана свобода на преценка.

Нещо повече, дори в единствено уредените случаи, при които по конституция, не ВСС, а друг държавен орган (президентът) назначава съдия или прокурор – назначаването на председателите на двете върховни съдилища и на главния прокурор с указ на президента, то и в този случай, органът в крайна сметка е обвързан от преценката на ВСС.

Именно по тази причина, са противоконституционни гласуваните норми с последното изменение на ЗСВ относно т.нар. „кариерни бонуси“ за членовете на ВСС и ИВСС, защото те обвързват органа, който по Конституция извършва назначенията и повишенията в органите на съдебната власт – ВСС, с конкретен резултат, със задължение за вземане на определено кадрово решение.

Но също така, противоконституционни са и отдавна съществуващите, и доколкото ми е известно неоспорвани, норми в Закона за съдебната власт, включително и в отменения такъв, по силата на които на определени съдии, прокурори и следователи, напуснали съдебната система поради определени причини, им се „пази мястото“. Т.нар. съгласно чл. 195, ал. 3 ЗСВ се „пази мястото“ на съдия, прокурор и следовател, който е напуснал съдебната система, за да стане народен представител, кмет, общински съветник, конституционен съдия, министър или заместник-министър.

Посочената норма, според мен, е противоконституционна. Тя препяства ВСС да упражни конституционно установеното му правомощие да прецени нравствените и професионалните качества на лицето, което веднъж напуснало съдебната система, желае да се завърне в нея, особено като се има предвид поведението на това лице, докато е било въвн от съдебната система. Подобно изключение не намира никаква конституционна опора.

В частност, за подобно правило, установено от обикновения законодател, за ограничаване правомощията на ВСС по назначаването и повишаването на съдиите, прокурорите и следователите, не е налице опора и в правилото на чл. 129, ал. 4 КРБ, понастоящем в ал. 5, приета през 2003 г., според което придобитата несменяемост се възстановява при следващо заемане на длъжността съдия, прокурор или следовател в случаите на освобождаване по ал. 3, т. 2 и 4 на чл. 129 КРБ, т.е. при подадена оставка или при фактическа невъзможност за упражняване на длъжността повече от година. Нормата действително е свързана с ограничаване правомощията на ВСС, но не по назначаването или по повишаването на съдии, прокурори или следователи, а по освобождаването им от длъжност. Целта ѝ е да ограничи правото на ВСС

за повторна преценка на качествата на съдията в един период на „изпитание“, в който именно по тази причина независимостта му е поставена под изпитание. Но нормата не гарантира на лицето, което веднъж е било съдия, прокурор или следовател и е придобило несменяемост, правото на повторно назначение, след като веднъж е излязло от системата, а само че *ако* бъде повторно назначено, ще си възвърне и несменяемостта.

Съобразно горното и в обобщение, противоконституционни са всякакви законови норми, които обвързват ВСС с конкретен кадрови резултат при упражняването на правомощията му да назначава или повишава съдии, прокурори или следователи.

В правомощията на обикновения законодател, е само установяването на процедури по упражняването на правомощията на ВСС, предвиждането на помощни органи със съвещателен характер, както и, разбира се, установяването на общи обективни изисквания за съответната длъжност (възраст, стаж и пр.).

В тази връзка, единствено като напълно конституционна, следва да бъде определена нормата на чл. 193, ал. 5 ЗСВ, ред. ДВ, бр. 1 от 2011 г., съгласно която ВСС с решение отказва назначаването на кандидат, за когото е установил, че не отговаря на изискванията по чл. 162 ЗСВ, т.е. че няма професионалните и нравствени качества да бъде повишен или преместен, въпреки обстоятелството, че комисията, провела конкурса, го е класирала на първо място. Нормата съобразява режима на ЗСВ с Конституцията, отменяйки предишния текст на чл. 193, ал. 3 ЗСВ, който като предвиждаше императивно, че ВСС е обвързан с поредността на класиранията в конкурса, ограничаваше противоконституционно прерогативите на съвета.

Напротив, противоконституционна е нормата на чл. 193, ал. 4 ЗСВ, ред. ДВ, бр. 1 от 2011 г., според която при приемането на кадровото си решение ВСС проверява дали класираният на първо място кандидат (т.е. само той) отговаря на изискванията за стаж по чл. 164 ЗСВ, както и дали притежава необходимите професионални и нравствени качества, и само ако последният не отговаря, тогава пристъпва към класиране на втория кандидат. ВСС може, но е и длъжен, да формира преценка за професионалните и нравствените качества на всички кандидати, участвали в конкурса, а не само относно първия. При това преценката следва да е съпоставителна – т.е. качествата на кандидатите следва да

бъдат поставени в относителна перспектива едни спрямо други¹. Дори и решаващият орган да прецени, че изцяло ще възприеме становището на помощния си орган (комисията по конкурса), това следва да бъде негова преценка, а не ограничение, наложено му от законова норма. Ето защо и в тази си част чл. 193 ЗСВ се явява противоконституционен.

Като завършек на настоящите кратки бележки, искам да посоча, че реформата на ЗСВ, по въпроса за уредбата на кариерното израстване на съдиите, прокурорите и следователите, следва да бъде, преди всичко, в посока на съобразяването на законовата уредба с повелите на Конституцията.

¹ Незаконосъобразен е изводът, застъпен в решение № Р. 9831-2012-VII о., ВАС, че „обстоятелството, че Комисията „Професионална етика и превенция на корупцията“ при ВСС, е извършила преценка за притежаваните нравствени качества и е изготвила становище само за първия кандидат, а не за първите трима, каквото е предписанието на чл. 192, ал. 4 ЗСВ, не съставлява съществено нарушение на административнопроизводствените правила. Кандидатът, за който е дадено становище, е назначен на конкурсната длъжност, а гласуване за жалбоподателката не е проведено. Допуснатото нарушение би било съществено само в хипотезата на отхвърляне на нейната кандидатура поради липса на подобно становище, каквато не е налице в конкретния случай.“

За да осъзнаем погрешността на това становище, следва да съобразим, че практиката на ВСС е да приема решение за запълване на вакантното място при повишаване с лицето, което е избрано, без да отказва назначаването на останалите кандидати, а вместо това, да приема решение за „прекръпяване на гласуването за останалите кандидати, участвали в конкурса, поради попълване на местата“. Обаче, независимо от словесната формулировка, се касае за едно-единствено решение – това, с което е повишен един от кандидатите, който е и адресат на благоприятстващия за него административен акт. Останалите кандидати са заинтересовани страни в производството по издаването на акта. Изискването за преценка на качествата на всички кандидати, включително и класираните на второ и следващо място, е изискване за законосъобразност на административния акт, с който е избран един от кандидатите. Че не са налице два или повече административни акта, а един, това е безспорно в теорията – вж. **Костов, М.** За правната същност на отказите на администрацията и за контрола върху тях. – Правна мисъл, 1975, № 6, 35-36. От чисто житейска гледна точка, следва същото. Дори и ВСС да не приемаше нарочно отделно решение за „прекръпяване на гласуването поради запълването на местата“, повече от очевидно е, че решението, с което е избран или повишен точно определен кандидат, означава, че е отказано избирането или повишаването на останалите кандидати. Останалото е софистика.

ОТНОСНО РАЗМЕРА НА ВЪЗНАГРАЖДЕНИЯТА НА СЪДИИТЕ, ПРОКУРОРИТЕ И СЛЕДОВАТЕЛИТЕ

*Иван Георгиев**

В навечерието на избора на нов Висш съдебен съвет (ВСС) е може би необходимо да засегна един въпрос, който винаги съм смятал, че има по-скоро техническо, отколкото правно измерение.

Да се говори за възнагражденията на магистратите и този въпрос да се поставя като проблем е меко казано притиснително. Отдавна демократичното общество е достигнало до разбирането, че възнаграждението на магистратите е основен елемент от независимостта на съдебната система. В чл. 3, § 1 от *Конституцията на Съединените Американски Щати* се посочва, че „[с]ъдиите както от Върховния съд, така и от по-долните инстанции [...] получават в установени срокове възнаграждение за работата си, което не може да бъде намалено, докато те заемат длъжността си”¹. Акцентът върху възнаграждението се е поставял многократно и от Консултативния съвет на европейските съдии, които приемат в своите становища, че съдиите следва да имат възнаграждение, което е гарантирано от закона, отговарящо на достойнството на тяхната професия и тежестта на отговорностите. Адекватното възнаграждение е защита от натиск, насочен към въздействие върху решенията на магистратите и по-общо – върху поведението им.

Според чл. 130, ал. 6, т. 4 от *Конституцията на Република България*² (КРБ) ВСС е органът, който приема проекта на бюджет на съдебната власт. Правомощие на ВСС е да определя размера на възнагражденията на съдиите, прокурорите и следователите – чл. 30, ал. 1, т. 8 от *Закона за съдебната власт*³ (ЗСВ). В тази връзка, чл. 218, ал. 2 ЗСВ казва, че „[о]сновното месечно възнаграждение за най-ниската съдийска, прокурорска и следователска длъжност се определя в размер на удвоената средномесечна заплата на зетите лица в бюджетната сфера съгласно данните на Националния статистически институт [(НСИ)]”.

* Докторант по гражданско и семейно право в Института за държавата и правото при Българската академия на науките; младши съдия в Окръжния съд – Видин.

¹ Свободен превод от оригинала: “The judges, both of the supreme and inferior courts, shall hold their offices during good behaviour, and shall, at stated times, receive for their services, a compensation, which shall not be diminished during their continuance in office”.

² Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г. с последващи изменения и допълнения.

³ Обн., ДВ, бр. 64 от 07.08.2007 г. с последващи изменения и допълнения.

Струва ми се, че след като законът говори за „данните“, то е ясно, че такава информация следва да се изготвя регулярно, а не да е предмет на специално изследване, обслужващо само една цел – определяне на съдийската заплата.

Разпоредбата на чл. 218, ал. 2 ЗСВ ясно сочи, че при определянето на основното месечно възнаграждение на най-ниската съдийска длъжност ВСС действа в условията на обвързана компетентност. Щом той бъде сезиран с данни за средномесечната заплата на заетите лица в бюджетната сфера – било от НСИ, било от председателя на Народното събрание, било дори от някой друг орган или лице – той е длъжен да се съобрази и да коригира основното месечно възнаграждение в съответствие с тези данни. В същия дух е и практиката на Върховния административен съд (ВАС), където се приема, че „... разпоредбата на чл. 218, ал. 1 и 2 ЗСВ пряко диктува действията на ВСС и административният орган не разполага с възможност за преценка дали да вземе решение за определяне размера на съответните възнаграждения, кога да вземе това решение и по какъв начин“ – *Определение № 3967 от 20.03.2012 г. по адм. д. № 1750/2012 г., 5-членен състав на ВАС.*

Изцяло в противовес на основните принципи на независимостта на съдебната система, както и при неизпълнение на произтичащите от закона задължения, на проведеното на 18.11.2010 г. заседание, ВСС, след като е бил сезиран с данни за размера на възнагражденията на народните представители от председателя на Народното събрание и с размера на средномесечната заплата за заетите лица в бюджетната сфера от НСИ) с Протокол № 43 ВСС констатира, че най-ниското основно месечно възнаграждение за съдийска длъжност, определено с Таблица № 1 от 01.04.2010 г. е с 44 лв. по-малко от законоустановеното. Въпреки това обаче ВСС не актуализира размера на основното месечно възнаграждение на младшите съдии и младшите прокурори. Мотивите за това са, че с решение от Протокол № 21 от 03.06.2010 г. ВСС е наложил „мораториум върху увеличение на заплатите в съдебната система“. Последното решение ще оставя без коментар.

И тъй като темата за значението на възнагражденията е била поставяна на обсъждане многократно – както на теоретично, така и на чисто професионално ниво, смятам, че по този основен въпрос няма спор или каквито и да било колебания, затова и тук няма да повтарям общоизвестни постановки, чието достижение е основно изискване за демократичност във всяка съвременна държава. Тук ще обърна внимание само на един технически детайл от иначе уредената в закона процедура за

актуализиране размера на заплатите на магистратите. Самó по себе си решението на ВСС да се наложи мораториум върху увеличението на заплатите на магистратите е чисто политически акт, който не заслужава обсъждане, още по-малко пък правен анализ. За съжаление, според мен, не се разбират нито значението, нито последиците от този акт.

С настоящите кратки бележки искам единствено да обърна внимание върху размера на възнагражденията на магистратите и начина за неговото определяне.

Заплатата на младшите съдии и младшите прокурори е единствената, която е определяема, съгласно заложената в закона формула. Чл. 218, ал. 2 ЗСВ сочи, че заплатата на младшите съдии е равна на удвоената средномесечна заплата на заетите лица в бюджетната сфера. Източник на данните е НСИ. Тогава какво означава „заетите лица в бюджетната сфера“? Кой са тези лица и какво е тяхното възнаграждение? Отговорът на този въпрос е особено важен, тъй като, както се посочи и по-горе, от този отговор зависи и какъв ще е размерът на заплатите на магистратите.

До настоящия момент, ВСС винаги е определял размера на възнагражденията на базата на средномесечната заплата на заетите лица в обществения сектор. Да, но „заетите лица в обществения сектор“ е понятие, което е различно от „заетите лица в бюджетната сфера“.

Изчерпателно посочени, данните на НСИ за 2010 г., 2011 г. и 2012 г. съдържат информация за следните икономически дейности:

- Селско, горско и рибно стопанство;
- Добивна промишленост;
- Преработваща промишленост;
- Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива;
- Доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване;
- Строителство;
- Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети;
- Транспорт, складиране и съобщения;
- Хотелиерство и ресторантьорство;
- Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения;
- Финансови и застрахователни дейности;
- Операции с недвижими имоти;
- Професионални дейности и научни изследвания;

- Административни и спомагателни дейности;
- Държавно управление;
- Образование;
- Хуманно здравеопазване и социална работа;
- Култура, спорт и развлечения;
- Други дейности.

Според данните на НСИ за състоянието на пазара на труда, информацията за размера на средната работна заплата се изготвя въз основа на *Класификацията на икономическите дейности*, утвърдена със *Заповед № РД-07-316 от 29.11.2007 г. за утвърждаване на Класификация на икономическите дейности*, издадена от председателя на *Националния статистически институт*⁴.

Според цитираната по-горе Заповед, единствените данни, които се събират и обработват от НСИ и касаят бюджетната сфера, са тези в графа „Държавно управление“.

В тази икономическа дейност влизат следните поддейности:

- Държавно управление с общ, икономически и социален характер;
- *Общофункционално управление на държавата на централно и местно равнище;*
 - Държавно управление в областта на здравеопазването, образованието и други социални дейности;
 - Държавно управление в областта на стопанската дейност;
 - Услуги на държавното управление за обществото като цяло;
 - Външни работи;
 - Отбрана;
 - Правосъдие;
 - Обществен ред и сигурност;
 - Пожарна безопасност и защита при бедствия;
 - Държавно обществено осигуряване.

Посоченото по-горе означава, че размерът на средномесечната заплата на „заетите лица в бюджетната сфера“ отговаря на данните за средномесечната заплата на заетите лица в икономическа дейност „Държавно управление“. За да проверя верността на изложената по-горе информация, поисках официална справка от НСИ за размера на „средната работна заплата в бюджетната сфера“. Отговорът, който получих⁵ препращаше към размера на средната работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в икономическа

⁴ Обн., ДВ, бр. 107 от 18.12.2007 г., в сила от 1.01.2008 г.

⁵ Писмо изх. № 01-293/19.09.2011 г.

дейност „Държавно управление“. От друга страна, разделителният критерий относно определянето на средната работна заплата в частния и обществения сектор, е правото на собственост, а не бюджетната сфера. В този смисъл, ВСС неизменно определя неправилно базата за изчисляване на заплата за най-ниската съдийска длъжност върху данните за размера на възнаграждението в обществения сектор, а като такава следва да се има предвид информацията за заплатите в сферата на държавното управление.

Впрочем, използването на подобна формула е напълно обяснимо. Стъпвайки върху принципа за разделение на властите – чл. 8 КРБ, законодателят напълно основателно е преценил, че на магистратите следва да се осигури независимост от представителите на изпълнителната власт. Тази независимост се постига чрез по-високото ниво на заплащане, чиито размер е два пъти този на представителите на изпълнителната власт (държавното управление).

Само за сведение ще посоча, че средната месечна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в сектор „Държавно управление“ през 2012 г., от м. януари до м. юни е както следва:

- януари – 805 лв.;
- февруари – 914 лв.;
- март – 855 лв.;
- април – 844 лв.;
- май – 898 лв.;
- юни – 849 лв.

Имайки предвид, че удвоената средномесечна заплата на заетите лица в сектор „Държавно управление“ за м. февруари 2012 г. е 1828 лв., а заплата на младшите съдии към същия момент е 1466 лв., трябва да се посочи, че възнаграждението на най-ниско платените магистрати е с 362 лв. (или с над 25%) по-малко от законоустановеното.

Актуализирането на заплатите на магистратите е финансов въпрос едва на последно място. Преди това стоят независимостта на цялата система, както и на отделния магистрат.

ПРАВНИ И ЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ОГРАНИЧЕНИЕТО „МАКСИМАЛНА ВЪЗРАСТ“ НА ЖЕНАТА ПРИ АСИСТИРАНА РЕПРОДУКЦИЯ

Стоян Ставру*

Предмет на настоящия коментар е желанието да се премахне горната фиксирана възрастова граница, след която жената не може да участва в процедура по асистирана репродукция с донорска яйцеклетка.

1. „51 години“ или „менопауза“ – къде е разликата?

Съгласно т. 8.3.7. от раздел VI „Методични указания за медицински дейности при извършване на асистирана репродукция“ на Медицински стандарт „Асистирана репродукция“, представляващ Приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 1 от Наредба № 28/20.06.2007 г. за дейности по асистирана репродукция (Наредба № 28/20.06.2007 г.):

поставяне на ембриони в маточната кухина (ембриотрансфер) не се предприема при жени над 51-годишна възраст с донорски яйцеклетки.

Два са основните *извода*, които могат да бъдат направени при тълкуването на посочената разпоредба:

- поставена е лесно установима във всеки конкретен случай *фиксирана и формално определена възрастова граница* за асистирана репродукция чрез ембриотрансфер с донорска яйцеклетка;

- забраната има предвид единствено за асистирана репродукция при използването на донорски¹ яйцеклетки, т. е. *забраната не се отнася до асистирана репродукция със собствени яйцеклетки*, включително такива, които са били криоконсервирани.

Съображенията, довели до въвеждането на посочената възрастова граница са свързани, веднъж, с *интересите на детето*, което би се родило в резултат на подобна асистирана репродукция – кой ще се грижи и кой ще отглежда това дете, след като родилата го жена е над определена възраст (детето се ражда с много по-голям риск да остане по-рано сирак в

* Доктор по гражданско и семейно право.

¹ В сравнително правен план за обосноваването на подобна ограничение вж. *Schenker, J.* Assisted reproduction practice in Europe: legal and ethical aspects. Human Reproduction Update, 1997, Vol. 3, № 2, p. 179 (<http://humupd.oxfordjournals.org/content/3/2/173.full.pdf>). Във Франция ограничението е свързано с достигането на менопауза, а във Великобритания се възприема „гъвкавия“ подход, при който всеки конкретен случай се разрешава индивидуално.

сравнение с този, съществуващ при другите лица²), и втори път, с естествената невъзможност³ на жената след тази възраст⁴ да зачене и да износи бременност – репродуктивните функции на жената са ограничени с оглед нейната възраст (и може би за това ограничение природата има съвсем основателна причина).

Предимството на действащото нормативно разрешение е, че то поставя ясна и лесно проверяема от лекарите граница, след която е недопустима асистирана репродукция чрез трансфер на ембрион, заченат с донорска яйцеклетка.

В действащата правна уредба обаче има един ключов *недостатък*. Прави впечатление, че забраната е въведена с медицински стандарт, а не с разпоредба на Наредба № 28/20.06.2007 г., нито с разпоредба на Закона за здравето. Поради това определянето на конкретната възрастова граница е от компетентността на Министъра на здравеопазването, който може да я променя или да я заменя с друг критерий. В изпълнение на тези негови правомощия е и проектът за изменение на Наредба № 28 от 2007г. за дейности по асистирана репродукция, публикуван на сайта на Министерството на здравеопазването на 07.05.2012 г.⁵ В цитирания проект се прави **предложение за промяна** на поставената възрастова граница по следния начин:

Параграф единствен. В т.8.3.7. от раздел VI на Приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 1. думите „над 51 годишна възраст“ се заменят със „след менопауза“.

2. Аргументите

Посоченото предложение се обосновава със следните аргументи (мотиви):

² Значително по-висок е и рискът от усложнения в бременността и увреждане на здравословното състояние на плода. Вж. подробно *Kimberly, L., A. Case*. Advanced Reproductive Age and Fertility. - SOGC clinical practice guideline, No. 269, November 2011, p. 1166 (http://www.sogc.org/guidelines/documents/gui269CPG1111E_000.pdf), както и посочената там литература.

³ За статистическо проучване, направено в този смисъл, вж. *A. Abbas, M. Eftekhar, F. Mohammadian, F. Yousefnejad*. Outcome of assisted reproductive technology in women aged 40 years and older – Iranian Journal of Reproductive Medicine 2011, Vol. 9, № 4. p. 281-284 ([http://www.ijrm.ir/library/upload/article/af_37353723\)%2090-8-3%20final.pdf](http://www.ijrm.ir/library/upload/article/af_37353723)%2090-8-3%20final.pdf)).

⁴ За значението на възрастта на жената за способността ѝ да зачене и износи бременност вж. подробно *Benshushan, A., J. Schenker* Age limitation in human reproduction: Is it justified? - Journal of Assisted Reproduction and Genetics, 1993, Vol. 10, № 5, p. 321-331.

⁵ Проектът може да бъде намерен на следния интернет адрес: <http://www.mh.government.bg/Articles.aspx?lang=bg-BG&pageid=393&categoryid=4764>: (последен достъп 22 май 2012г.).

а) постановеното *Решение № 2264 от 15.02.2011 г. на ВАС* по адм. д. № 12207/2010 г., VII о., докладчик съдията Йова Проданова, с което са отменени разпоредбите на т. 3.6.7, т. 3.8.5 и т. 3.10.7 от Раздел VI „Методични указания за медицински дейности при извършване на асистирана репродукция “ на Медицински стандарт "Асистирана Репродукция", представляващ Приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 1 на Наредба № 28 от 20.06.2007 г.

Между посочените отменени от ВАС разпоредби и изискването на т. 8.3.7. от раздел VI „Методични указания за медицински дейности при извършване на асистирана репродукция “ на Медицински стандарт „Асистирана репродукция“, представляващ Приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 1 от Наредба № 28/20.06.2007 г., обаче има съществена разлика. В двете разпоредби може да бъде открит различен смисъл и предназначение.

В т. 3.6.7., т. 3.8.5. и т. 3.10.7. критерият „напреднала репродуктивна възраст - жени навършили 45, респективно 43 и повече години“ е въведен като *контраиндикация срещу прилагането на определени методи за асистирана репродукция*. ВАС е посочил, че става въпрос за понятие, създадено от оспорения пред него подзаконов нормативен акт - Приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 1 на Наредба № 28 от 20.06.2007 г., което се отклонява от задължението на лекарите при оказването на медицинска помощ да прилагат единствено същински медицински критерии. Ето и част от самия текст на съдебното решение:

„Безспорно възрастта е елемент от статуса на едно лице, който е от значение за репродуктивната способност на жената. С възрастта репродуктивната способност намалява. Използването от наредбата понятие "напреднала репродуктивна възраст" съдържа в себе си оценка за тази намалена репродуктивна способност, но за да бъде въведено като контраиндикация за провеждане на асистирана репродукция състоянието на "напреднала репродуктивна възраст" следва да бъде обвързано със същински медицински критерии. Това следва от формулираната от закона рамка - условията за провеждане на асистирана репродукция да са подчинени на медицински стандарти, т. е. да са обосновани с оглед изискванията за качество на оказваната медицинска помощ и осигуряване на защита на правата на пациента /чл. 6, ал. 1 от Закона за лечебните заведения/. Установяването на медицински стандарт предполага предвиждането на медицински критерии за регулираната дейност. Методическите указания, дадени в Раздел VI, предвид своя

характер и предмет, не могат да въвеждат изисквания към медицинските дейности, извън определените медицински процедури.

Независимо от начина на формулиране на критерия като съчетание на оценъчния елемент "напреднала репродуктивна възраст" и абсолютно определения размер на възрастта - 43, респ. 45 години, той има за последица забрана за достъп до трите метода на асистирана репродукция на всички жени, навършили съответната възраст, без значение индивидуалния им здравен статус и потенциални възможности за провеждане на процедури по асистирана репродукция. Установяването на конкретната възраст от 43, респ. 45 години като достатъчен критерий за контраиндикация за достъп до асистирана репродукция представлява недопустимо формулирана в подзаконов акт фикция, след като не е обвързана с обективни медицински критерии, представляващи противопоказания за тази дейност. Изключването на възможността за конкретна преценка на състоянието на жената пациент и потенциалната възможност за провеждане на процедура по асистирана репродукция противоречи на разпоредбата на ал. 2 на чл. 130 от Закона за здравето, която изисква провеждане на медицински изследвания, гарантиращи здравето на потомството, като условие за извършването ѝ. Само персонално направената преценка с оглед изискванията на строго медицинските стандарти следва да обоснове отказ да се извърши асистирана репродукция. ...

Не могат да бъдат приети и доводите на ответната страна за създаване на спорните текстове като израз на функцията за закрила и опазване на здравето на гражданите, предвид случаите на нежелани реакции и противопоказания при прилагане на хормонална стимулация, с цел да не се допуска риск за живота и здравето на жени в напреднала репродуктивна възраст. ... Изискването на ал. 1 на чл. 130 от ЗЗ за получаване на информирано съгласие представлява гаранцията, че отделното лице ще вземе решение за провеждане на съответна процедура след получаване на необходимата информация (т. 15 от допълнителните разпоредби на Закона за здравето), включително рисковете, които тя крие за неговото здраве."

Посочените изводи на ВАС са свързани с начина, по който медицинските специалисти трябва да извършват преценката относно степента на намаляване на репродуктивната способност на жената – тя следва да се осъществява с оглед резултатите от конкретно осъществени медицински изследвания, а не единствено въз основа на критерия „възраст“. Струва ми се обаче, че тези изводи не са приложими *при*

определянето на горна възрастова граница за участие в асистирана репродукция с донорска яйцеклетка, тъй като естеството на това ограничение е съвсем различно. Подобно ограничение не се явява средство за предпазване на здравето на жената, а отразява същността и границите на асистираната репродукция като форма на медицинска помощ. Освен медицински, съображенията за въвеждането на такава граница (подобно на въвеждането на възрастова граница при дееспособността – 18 години) са и биоетични⁶ и социални⁷. Те са свързани със смисъла и съдържанието на социалното качество „майка“⁸ и с предвидените в обществото ни гаранции за интересите на децата. От изказаните от ВАС съображения може да бъде подкрепено това, че подобна горна възрастова граница трябва да бъде въведена не с приложение към Наредба № 28/20.06.2007 г., а със закон, например – в Закона за здравето. Подобна разпоредба би била дискриминационна точно толкова, колкото и изискването за навършване на пълнолетие за участие в процедура по асистирана репродукция.

б) фиксираният характер на критерият **не съобразява конкретното физиологично състояние на жената**: възможно е в конкретния случай тя все още да има свои собствени яйцеклетки и над посочената възраст.

Във всички случаи трябва да се има предвид, че над 51 години възможността за зачеване и износване на бременност със собствена яйцеклетка е *изключително малка*⁹.

Още повече, *забраната се отнася* единствено до трансфер на ембриони, заченати с донорска яйцеклетка. Извън нея остава ембриотрансферът със собствена яйцеклетка – тази възможност не е ограничена от наредбата за жената над 51 години, чийто организъм все още произвежда собствени яйцеклетки.

⁶ Вж. *Hamilton, M.* Ethical aspects of age limits for assisted reproduction. - Current Obstetrics & Gynaecology, 2002, Vol. 12, № 4, p. 235-236.

⁷ Вж. *Eisenberg, V., J. Schenker.* Pregnancy in the older woman: scientific and ethical aspects. - International Journal of Gynecology & Obstetrics, 1997, Vo. 56, № 2, p. 163–169 (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0020729296028123>).

⁸ Предлаганата възраст на бременната жена, при която се смята, че тя би могла да изпълни родителските си задължения и функции спрямо роденото от нея с помощта на асистирана репродукция дете, варира между 50 и 55. Вж. *Fasouliotis, S., J. Schenker* Social aspects in assisted reproduction. - Human Reproduction Update, Vol. 5, № 1, p. 31 (<http://humupd.oxfordjournals.org/content/5/1/26.full.pdf>).

⁹ Вж. *Broekmans F., M. Faddy, G Scheffer.* Antral follicle counts are related to age at natural fertility loss and age at menopause. Menopause 2004, vol. 11, № 6, p. 607 (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15545788>).

Има и още един важен фактор. Замяната на фиксирания критерий – максимална възраст, с индивидуален – дали жената е в менопауза, поставя въпроса *относно евентуална злоупотреба с констатирането* на това обстоятелство. И тъй като констатирането му ще се осъществява в избрано от жената лечебно заведение, а в Закона за здравето и в Наредба № 28/20.06.2007 г. не е уреден ред за осъществяване на контрол върху това удостоверяване, вратата остава широко отворена за евентуални злоупотреби, изразяващи се в издаването на неверни удостоверения. Тъй като пациентът и лечебното заведение, издаващо удостоверението и натоварено с извършването на асистираната репродукция, са заинтересувани от разрешаването на асистираната репродукция, те лесно биха могли да манипулират (разбира се – в известни рамки), изцяло експертния по своето естество медицински критерий – настъпване на менопауза при жената.

Замяната на един формален и лесно проверим от всеки критерий с относително определяем във всяка конкретна ситуация въз основа на експертни знания критерий предполага гласуването на сериозно доверие на лечебните заведения и безусловна вяра в тяхната професионална етика. Дали обаче можем да гарантираме това за всички лечебни заведения? Още повече – като се има предвид *изключителната новост*¹⁰ на *въпросите на асистираната репродукция* и сериозността на поставяните при извършването ѝ морални въпроси.

в) въвеждането на горна възрастова граница за асистирана репродукция е *форма на възрастова*¹¹ *дискриминация*.

Какво обаче представлява дискриминацията? Пряката дискриминацията се определя от чл. 4, ал. 2 от Закона за защита от дискриминацията като „всяко по-неблагоприятно третиране на лице на основата на признаците по ал. 1 (пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други

¹⁰ Като рождена дата на асистираната репродукция се посочва датата на зачеване на първото бебе „ин витро“ – Луиз Джой Браун. То е родено на 25 юли 1978 г. в Олдъм, Ланкашър.

¹¹ Отхвърлянето на тезата за полова дискриминация е свързано с обстоятелството, че менопаузата е специфично физиологическо състояние на женския организъм, което е установено по един категоричен начин от медицината. Значително по-неясни са моментът на настъпване и признаците на т. нар. андропауза. Вж. *Kidd S., B. Eskenazi, A. Wyrobek. Effects of male age on semen quality and fertility: a review of the literature. Fertility and Sterility, 2001, Vol. 75, No 2, p. 237* (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11172821>).

признаци, установени в закон или в международен договор), отколкото се третира, било е третирано или би било третирано друго лице *при сравними сходни обстоятелства* (курсив мой)“.

Ключовата част от дефиницията е наличието на „сравними сходни обстоятелства“. Именно тогава неблагоприятното третиране на лицето е „необосновано“ и „неоснователно“¹². Когато обаче са налице различни обстоятелства, *отчитането на това различие* е част от идеята за постигане на справедливост в правото. Така например различният биологичен пол се отчита в семейното право при определянето на двете форми на произход, като никой не възразява срещу съществуващия различен правен режим на майчинството и на бащинството (например срещу различните начини за установяването им). Правната уредба на майчинството и правната уредба на бащинството се различават, за да отразяват спецификата на биологичната връзка между детето и майката, съответно – между детето и бащата. Различието между двата института не само, че не е форма на дискриминация, но е и основно средство за постигане на подходяща и съответна на регулираното явление нормативна уредба. По същия начин уредбата на брака като съюз само между лица от различен пол, не представлява форма на дискриминация по отношение на лица от един и същ пол, които искат да бъдат „съпрузи“. Тъй като при еднополовите двойки въобще липсва възможност за репродукция – липсва естествен път, по който да се осъществят репродуктивните функции на лицата¹³, те не могат да се ползват от уредените от закона методи на асистирана репродукция. Посочените примери свидетелстват, че съществуват множество случаи на различно (нееднакво, включително неблагоприятно) третиране, без то да бъде форма на дискриминация. Разликата в уредбата е продиктувана от определени съображения, които са достатъчно основателни, за да бъдат отчетени при правната регулация на съответните обществени отношения.

Такива съображения са налице и при въвеждането на горна възрастова граница от 51 години при допускане на асистирана репродукция с донорска яйцеклетка. Определянето на максимална възраст в случая е свързано с *необходимостта* от полагане на грижи за роденото в резултат на асистираната репродукция дете, както и с необходимостта да се защити общественият интерес от утвърждаване на

¹² Вж. също *Илиева, М.* Практика на Върховния административен съд и Административен съд София – град по Закона за защита от дискриминация. С., 2009, с. 37-39.

¹³ Според чл. 129 33: „асистираната репродукция се прилага, когато състоянието на мъжа или жената не позволява осъществяване на репродуктивните им функции по естествен път“.

родителството като отговорност към децата, а не като право на родителите. Като допълнителен и второстепен аргумент следва да се възприема обстоятелството, че в статистически план след посочената възраст (51 години) са регистрирани изключително малък брой случаи на жени, чийто организъм произвежда свои собствени яйцеклетки и без методите на асистирания репродукция е износил успешна бременност.

Въвеждането на максимална възраст за допускане на асистирана репродукция с донорска яйцеклетка *се доближава* да няколко от случаите, в които Законът за защита от дискриминацията изрично допуска по-неблагоприятно третиране по признака „възраст“:

- определянето на максимална възраст за наемане на работа, което е свързано с необходимостта от обучение за заемане на съответната длъжност или с необходимостта от разумен срок за заемане на длъжността преди пенсиониране, при условие че това е обективно оправдано за постигане на законна цел и средствата за постигането ѝ не надвишават необходимото (чл. 7, ал. 1, т 6 от Закона за защита от дискриминацията);

- установяване на максимална възраст за получаване на кредит по Закона за кредитиране на студенти и докторанти (чл. 7, ал. 1, т 12 от Закона за защита от дискриминацията).

И в двата случая определянето на максимална възраст е необходимо с оглед изпълнението на определени задължения от страна на лицето, спрямо което се прилага различното третиране. Същите съображения са налице и в случаите на асистирана репродукция. Интересите на обществото във връзка с отглеждането и полагането на грижи за децата би следвало да се ползват с поне същата защита, с която се ползват тези на работодателите по чл. 7, ал. 1, т 6 от Закона за защита от дискриминацията и на кредиторите по чл. 7, ал. 1, т 12 от Закона за защита от дискриминацията.

Следва да се има предвид и аналогията с установената при допускането на асистирана репродукция *минимална възраст* на жената. Въз основа на конкретни съображения, преценени от законодателя като значими и релевантни, е въведена долна възрастова граница за участие в процедура по асистирана репродукция. Макар и естествената способност на женския биологичен организъм да произвежда яйцеклетки с потенциал за възпроизводство да възниква в една много по-ранна възраст, за участие в асистирана репродукция е необходимо навършването на

пълнолетие – 18 годишна възраст¹⁴. Никой не оспорва предназначението и смисъла на въведеното възрастово ограничение, още по-малко – използва за това аргументи, свързани с наличието на възрастова дискриминация спрямо непълнолетните жени¹⁵. Съображенията на подобно ограничение отново са свързани с общественият интерес от полагането на грижи за децата, каквито се предполага че по-трудно могат да бъдат осигурени от лица, ненавършили пълнолетие.

След определена от законите на природата възраст (медицинската статистика определя тази възраст на 51 години¹⁶) предлагането на асистирана репродукция *престава да бъде форма на лечение* и се превръща във високоплатена медицинска услуга. Разпоредбата на чл. 85 ЗЗ забранява дискриминацията по признак „възраст“ само при оказването на здравна помощ, но не и при предоставянето на медицински (репродуктивни) услуги. Навършването на възраст, след която жената не може да има свои деца, е *биологично предопределен и естествен процес*. Той не може да се разглежда като „заболяване“, което следва да бъде лекувано чрез методите на асистираната репродукция.

Не са налице и основанията по чл. 129 ЗЗ за извършване на асистирана репродукция – „състояние“ на мъжа или жената не позволява осъществяване на репродуктивните им функции по естествен път. Става въпрос за болестно състояние, а не за достигане на определена възраст. Възрастта не е състояние, а е резултат от естествено протичащия процес на развитие на човешкия организъм. Тъй като *репродуктивните функции на жената са изгубени по естествен път* (а не поради наличието на някакво патологично състояние на човешкия организъм), въобще не се стига до въпроса, който е предпоставка за осъществяване на асистирана репродукция по смисъла на чл. 129 ЗЗ – дали въпросните репродуктивни функции могат „да се осъществят по естествен път“. Става въпрос за способност, която е изгубена по естествен път (по „волята“ на природата). Това изгубване е свързано с нормалното възрастово различие между

¹⁴ Съгласието за участие в процедура по асистирана репродукция по чл. 130 ЗЗ се изразява само лично от лицата, желаещи да създадат потомство.

¹⁵ Следва да се има предвид и т. 5.1 от раздел IV на „Медицински дейности и биологично-лабораторни методи, прилагани при асистирана репродукция“ на Медицински стандарт „Асистирана репродукция“, представляващ Приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 1 от Наредба № 28/20.06.2007 г., която не разрешава вземането на гамети от непълнолетни лица или такива, поставени под запрещение, с изключение на случаи, в които са налице специфични медицински показания (близка възможна загуба на фертилност) и след разрешение, получено от Изпълнителната агенция по трансплантация.

¹⁶ Вж. *Kimberly, L., A. Case. Advanced Reproductive Age and Fertility. - SOGC clinical practice guideline, No. 269, November 2011, p. 1166.*

жените. Въпреки натиска на редица фармацевтични гиганти, медицината все още не се е предала и не е признала старостта и смъртта за заболявания. Те са естествена част от човешкия живот и са свързани с настъпването на определени биологични последици, сред които е и изгубването на биологичната възможност за възпроизводство. Става въпрос за естествена възрастова особеност на женския организъм, която е типична и нормална от биологична гледна точка, и следва да бъде съобразена при законодателната уредба на асистираната репродукция.

Допускането на асистирана репродукция извън случаите, в които се касае за заболяване, ни изважда от сферата на медицината и ни изпраща *в света на комерсиалното родителство*. Именно поради това въвеждането на ясна и лесно установима максимална възрастова граница е определящо за защитата на подобна основна ценност на нашето общество, каквато представлява родителството. Достигането на менопауза може да бъде допълнителен критерий, отчитащ индивидуалните особености на биологичния организъм на конкретната жена, но фиксираната максимална възраст трябва да остане като абсолютна горна граница. *De lege ferenda* изискването за максимална възраст не само, че не трябва да бъде отменяно в Медицинския стандарт „Асистирана репродукция“, но трябва да бъде включено като отделна точка в разпоредбата на чл. 7, ал. 1 от Закона за защита от дискриминация и да бъде изрично признато като допустимо от закона различно третиране на жени въз основа на признака „възраст“, което не представлява форма на дискриминация.

3. Виждал ли е някой протестиращи пред Министерския съвет човешки ембриони?

Не случайно най-сериозният аргумент за съществуването на възрастово ограничение при участието на една жена в процедура по асистирана репродукция с донорска яйцеклетка са *интересите на детето*. Правото на асистирана репродукция е част от правото на лечение, а не самостоятелно право на жената да има дете. Родителството е преди всичко отговорност и е свързано с полагането на грижа за детето. Въпросът, който се поставя при въвеждането на ограничение за максимална възраст, е: могат ли да се изпълнят родителските функции и отговорности от майка, чиято възраст е над 51 години към момента на прилагане на методите на асистираната репродукция и раждането на детето? И ще представлява ли евентуалното ограничаване

на приложимостта на асистираната репродукция в полза на детето - дискриминация спрямо майката?

От формално юридическа гледна точка се посочват най-малко две **възражения** срещу въвеждането на горна възрастова граница за асистираната репродукция „в интерес на детето“:

а) неродените деца не са правни субекти, поради което те нямат свои собствени права и интереси, които правото да съобразява и отчита, включително в случаите на асистирана репродукция.

Макар от гледна точка на формалната логика това твърдение да изглежда вярно, то не отговаря на смисъла и на предназначението на правната уредба на асистираната репродукция. С раждането на детето за правото ще възникне правен субект, който обаче в резултат на допуснато от правото (т. е. правомерно) поведение ще е поставен в „неравностойно положение“ – с оглед напредналата възраст на жената, която го е родила и която по закон ще бъде негов родител. Така опитът да се избегне неравнопоставеността между жените с оглед на тяхната възраст при допускане на асистирана репродукция ще доведе до поставяне в неравнопоставеност на родените от тях деца с оглед на грижите, които те могат да очакват от родителите си. Въпросът за допустимостта на асистираната репродукция след определена възраст трябва да се преценява с оглед на крайния ефект, до който ще доведе тя – раждането на дете със следващата от това необходимост да се полагат родителски грижи. Следва да се отчита не субективното желание на родителите, а техните обективни възможности предвид биологичните дадености и ограничения на човешкия организъм.

Макар и цел на асистираната репродукция, детето не е неин продукт.

Отчитането на евентуалните вреди (неравнопоставеност) за детето в случаите, когато зачеването му зависи от осъществяването на асистирана репродукция спрямо навършила определена възраст жена, трябва да бъде приоритет на всеки законодател, противопоставящ се на комерсиалното родителство и вярващ в неопенимата стойност на детето като естествен („природен“) дар за всеки родител;

б) актът, с който се създава едно дете, трудно може да бъде разглеждан като акт, който уврежда това дете – този акт винаги ползва детето.

Срещу тезата за живота като абсолютна полза се възразява чрез обосноваването на правото на всяко дете да се роди с „нормален

потенциал“ - с „поносим минимум възможност за развитие“¹⁷, със способността да се развива по един здравословен начин, свободно от сериозни увреждания, влияещи значително върху качеството на неговия живот. Смята се, че в този случай, *макар и да не е увредено (harmed), детето е „повредено“ (wronged)*¹⁸. Това не следва да бъде стимулирано от правото, а напротив трябва да бъде санкционирано от него. Правото на детето да се роди свободно от сериозни увреждания се накърнява само ако тези увреждания са резултат от виновното поведение на друго лице – родител, лекар, медицински специалист и пр. Когато увреждането е резултат от реализиран естествен (природен, биологичен, генетичен) риск, това не нарушава въпросното право.

Асистираното зачеване на дете със знанието, че неговата майка – жената, на която законът възлага основната отговорност за грижата на това дете, е на възраст, на която способността ѝ да полага родителски грижи по правило е ограничена, следва да бъде част от преценката при допускане на асистирана репродукция. Подобно ограничение няма място в случаите на естествено зачеване и раждане. Когато обаче медицинската наука замества природата, това обстоятелство следва да бъде съобразено. Отчитането му е част от етичната отговорност, свързана с прилагане на методите на съвременните репродуктивни технологии, и следва да бъде възприето от текущото законодателство.

Тъй като заченатите, включително съхраняваните при минус 120 градуса температура по Целзий предимплантационни зародиши, се намират в „напълно безпомощно състояние“, а в случаите на предстоящо зачеване с донорска яйцеклетка – дори все още не съществуват, те не могат да изразят и защитят собствените си, макар и от юридическа гледна точка – бъдещи интереси. Дори и да не търсим „собствени“ за заченатите човешки ембриони интереси, съществува обществен интерес, който изиска правна защита. При правната уредба на асистираната репродукция, включваща създаване и въздействие върху човешки ембриони, следва да бъде отчетен *общественият интерес от това да се раждат деца, които имат шанс да бъдат отгледани от биологичните си родители*. Именно този интерес налага наличието на ясна и категорично определена максимална възрастова граница, съображенията за която са

¹⁷ За различните критерии при определяне на това доколко животът си „заслужава“ да бъде създаден вж. *Pennings, G. Measuring the welfare of the child: in search of the appropriate evaluation principle. Human Reproduction, 1999, vol. 14, № 5, p. 1146–1150.*

¹⁸ За по-подобрното разграничение на двете понятия вж. *Strong C., J. Gingrich, W. Kutteh. Ethics of postmortem sperm retrieval. Ethics of sperm retrieval after death or persistent vegetative state. - Human Reproduction, Vol. 15, Issue 4, p. 739.*

не толкова биологични, колкото социални. Необходимостта от подобно ограничение е свързано с асистирания характер на репродукцията и с обстоятелството, че когато науката „създава деца въпреки природата“, тя трябва да подхожда с необходимата отговорност към последиците от така предоставените от нея възможности.

РАЗМИСЛИ ОТНОСНО СТРУКТУРАТА НА НОРМАТА ОТ ОСОБЕНАТА ЧАСТ НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ЗАКОН

Христофор Манчев*

„Наказателният закон създава **особено**
отношение на държавата към престъпника“

Н.С.Таганцев¹

I. Въводни бележки.

Спорът относно *структурата* на наказателноправната норма² от особената част на наказателния закон - дали се състои от два или три елемента, надхвърля повече от столетие.³ Полемиката засяга всеки един от структурните ѝ елементи – спори се върху самото им съществуване (онтологията), за мястото, ролята и значението им в структурата на наказателноправната норма, както и върху още ред съпътстващи въпроси⁴.

С настоящите „размисли“, искам да изложжа някои виждания, които да послужат като база за конструирането на адекватен теоретичен модел на структурата на наказателноправната норма. Не претендирам за цялостен анализ, а по-скоро да се постави ударението върху общите характеристики, с оглед на които да се изясни механизма на функциониране на наказателноправната норма и структурните и елементи. Като начало, и за по-голяма яснота, ще направя кратък преглед на *направленията*, в които се извършват традиционните научните търсения.

Сред авторите, които смятат, че структурата на наказателноправната норма е двуелементна, се открояват няколко различни визии. Някои от тях приемат, че нормата се състои, само от *диспозиция и санкция*. Виден представител на тази научна дестинация е руският учен Николай Степанович Таганцев. Според него: „Наказателният закон, в тесен смисъл, съдържа винаги две части: *описание* на посегателството, с което се **забранява** под страх от наказание –

* Юрист.

¹ Таганцев, Н. С. Руское уголовное право (лекции), Общая часть, том I, С.Пб 1902, с. 144.

² По-нататък само със съкращението **нп норма**. Нормите от общата част на наказателното право и от други клонове на правото ще бъдат изцяло изписвани.

³ Хронологията трудно се установява.

⁴ Такива като *действителна* юридическа същност, природа, начин на действие (modus operandi) и пр.

определителна част или диспозиция, и указание на самата отговорност – санкционна част. Наличието на тези две части е необходима принадлежност на всеки наказателен закон.”⁵ Това виждане споделят и някои български автори.⁶

Други изследователи, смятат че наказателноправната норма е изградена, само от *хипотеза и санкция*. Например, според Георги Бойчев : “Санкцията е предвидена в наказателноправната норма като безусловна правна последица веднага след нейната *първа част*, в която са посочени признаците на престъплението.”⁷ Акцентира се върху *особената* структура на наказателноправната норма⁸

Трета група автори, смятат че нормата притежава само *хипотеза и диспозиция*. В това направление има различни гледни точки. За едни от тях при прилагането на наказателноправната норма, настъпва своеобразна *субституция, респ. трансформация* на диспозицията в санкцията. Сред изявените представители на това научно виждане е Сергей Сергеевич Алексеев⁹. В българската наука подобно виждане се застъпва от П. Бояджиев. Той смята, че първата част на нормата, е *хипотетична* и в нея се посочва юридическия факт – **престъплението**¹⁰. Втората част е **диспозицията**, която предвижда наказателната отговорност (санкцията) и затова се нарича **санкция**. Това негово виждане доразвива едно по-рано изказано от него мнение: „т. нар. санкция винаги посочва *субективни права и субективни задължения* и с това **предписва** определено поведение.”¹¹

Естествено е че при използването на тази двueleментна обяснителна схема, изследователите са принудени да нихилират (ампутират), трансформират, пресемантизират и т.н. отделните структурни елементи на наказателноправната норма.

Авторите, които смятат, че структурата на нормата се състои от три елемента, също не са единодушни, а подходът им не е правнодогматичен.

⁵ Таганцев, Н. С. Руское уголовное право (лекции), Обща част, том I, С.Пб 1902, с. 151.

⁶ Долапчиев, Н. Наказателно право. (фототипно издание). С. 1994., с. 57; Ненов, Ив. Наказателно право. Обща част., 2 изд., 1972., с. 83, 88; Филчев, Н. Теоретични основи на наказателното законотворчество. С. изд. Сиела., 2004., с. 110.

⁷ Бойчев, Г. Санкцията в правната система на Народна Република България. С. 1972, с. 35.

⁸ Бойчев, Г. пак там., с. 35.

⁹ Алексеев, С. С. Обща теория права. Том 2, М.ЮЛ. 1982., с. 31.

¹⁰ Бояджиев, П. Структура на правната норма., сп. Правна мисъл, 1996/кн. 1, с. 18 и сл.

¹¹ Бояджиев, П. Правоотношенията в наказателното право. С. 1967. с. 132.

Традиционното виждане е, че диспозицията притежава *правно-социологическо* съдържание (правни забрани; правни повели).¹²

При така обосновалата се ституация, се налагат нови *активни търсения*, с оглед преодоляване на различията и достигане до еднозначно решаване.

II. Размисли върху някои нерешени методологически въпроси.

От това встъпление може да се премине към очертаване рамките на *подстъпа*, при разрешаване на възникналите в нашата наука теоретични **затруднения**. Обосновката на такъв подход се базира на положения, който ще изложи по-долу.

Ще изляза от безспорното изходно положение, че наказателноправната норма в цялост, както и всеки един от структурните ѝ елементи, лежат на някаква *философскоправна (идейно-концептуална)* основа¹³. Правната философия задава *отправните начала*, т.е. *целите* поставяни пред самата норма и пред всеки един от структурните ѝ елементи¹⁴. По такъв начин ѝ се придава *целови (социален) характер*. Например, предназначението ѝ да защитава обществените отношения, т.е. да бъде *охранителна*¹⁵ норма. Същевременно, следва да се има предвид, че това ѝ качество е нейната *обща институционална характеристика*¹⁶. Всеки структурен елемент, като част от цялото, носи в себе си тази обща институционална особеност.

При изграждането на конкретния структурен елемент¹⁷, е необходимо да се изхожда и от по-специфичната, *функционално специализирана*, идейно-концептуална основа, тъй като последната

¹² Михайлова, М. Теория на правото. С.Феней. 2002., с. 72.

¹³ Бойчев, Г. Юридическа отговорност. С. 1994., с. 48.

¹⁴ Същевременно *целите* придават освен насоченост, и *системен характер* на нормата.

¹⁵ Според някои дефиниции наказателноправната норма е **забранителна**. Положение, което не приемам, тъй като определението е *социологическо*. За видът на правната норма, при социологическата рефлексия, е важно нейното *предназначение(цел)*. Обратното, в юриспруденцията, разграничението на правните норми се осъществява основно върху *юридическото съдържание*, т.е. на статуираните в съответните диспозиции (и санкции) субективни права и субективни юридически задължения, респ. право/мошция.

¹⁶ Насочването на вниманието, към *институционалността* на частите на наказателноправната норма, ще способства за по-нататъшното обогатяване на правната теория. Боравя с понятия, които имат ясно определени *правни признаци*. Теоретичната мисъл трябва да търси и открива *качествената специфика* на съответното явление. Трябва да се внася съответното *правно съдържание* в установилите се в наказателноправната наука понятия. Бойчев, Г. Правният институционализъм. Методология на юриспруденцията. С. 2009.

¹⁷ Изграждането на правната норма спада към обширната проблематика на *институционализирането* на правните норми./Вж. Бойчев, Г. Правният институционализъм. Методология.... С. 2009. /

предопределя спецификата, т. е. профилната (функционалната) характеристика на съответния структурен елемент. В съответствие с това, основно методологическо положение, при изясняване проблематиката на структурата и нейните елементи, е необходимо да се има адекватна научна представа относно техните *идейно-философските* основи. Друго, не по-малко важно методологическо положение, се отнася до нормоустройствените принципи, върху които се стъпва при изграждането на наказателноправната норма¹⁸. Основните начала се въплътяват (институционализират¹⁹) в съответният структурен елемент не директно, а посредством *специфичен нормоустройствен (системоформиращ)* принцип. Той бива разглеждан като *свързващ елемент (мост)* между философскоправните идеи и съответната структурна част. В това си качество, този принцип, се явява *определител и условие* за изграждането, съществуването и функционирането на съответния структурен елемент, а и на самата система на нормата²⁰. Упорядъчната му функция гарантира *единната логическа основа* на съответната структурна част. Например, наказателноправната хипотеза се изгражда на принципа на *деянието*²¹. Санкцията - на друг принцип, за който ще стане дума по-нататък на съответното място.

Устройствените принципи позволяват структурните елементи да бъдат ясно отграничавани на предметно(същностно) ниво²². Те обвързват отделния елемент с определена *функция*, давайки възможността да бъде изяснена *функционалната* му характеристика. От тук, се открива възможност да се изведат *водещи, системообразуващи* понятия във фиксирането на елементите на наказателноправната норма в *нови понятийни характеристики*, да се постигне строго логично очертаване на

¹⁸ Правните принципи като *доктринална* категория, са с все още **нестабилен** научен статус. Гледищата за тяхната същност са поляризиращи – за едни автори, те са правни *идеи*, а за други – генерални правни *норми*. **Маринова, С.** Към понятието правен принцип. Икономически алтернативи. 2009/5, с.75-89.

¹⁹ **Бойчев, Г.** Правният институционализъм. Методология..... С. 2009.

²⁰ Познанието, на което и да е правно явление, трябва да излиза от положението, че това явление е само съставен компонент на система, която по правило, определя неговите свойства, особености, социално предназначение и характер на функциониране. **Кудрявцев, В. Н., Керимов, Д. А.** Право и государство (опыт философско-правового анализа). М. 1993. с.82.

²¹ **Филчев, Н.**, цит. съч., с. 78 и сл..

²² Идеята за място и ролята на принципите трябва да бъде *заложена в самата постановка* на въпроса за структурата на наказателноправната норма. Те представляват нейната най-важна, незаменима *субстанционална основа*. Принципът дефинира, всеки от елементите на нормата, с *атрибутивни* характеристики. Това е гаранция за вътрешната логическа зависимост между частите.

техните параметри.²³ Оперира се с понятия, които имат ясно определени *юридически признаци*. По такъв начин, се създава *ясна методологическа позиция*, която предполага необходимостта да се проучи *правното съдържанието* на съответната част.²⁴

Разкриването на своеобразието, същността и функциите на всеки елемент на наказателноправната норма, задължително трябва да минава през *идентифицирането* на съответния системно-формиращ принцип, върху който този елемент се изгражда - като отговор на изискването за *центриране* на неговото *съдържание*²⁵ около основната правно-философска *идея, тема, постулат*²⁶.

Тук е необходимо, да се дадат някои методологични бележки, относно анализа на *правното съдържание* на елементите на наказателноправната норма. Той следва да се извършва само в контекста на понятийната система на правната наука, т. е. не трябва да се излиза извън рамките на *догматичния подход*. В литературата се посочва, че: „Обективизацията на правните норми става по начало в строго *формализирани понятия*, а оценъчни понятия и съждения, се внасят в нея само допълнително, предвид практическата невъзможност да се създаде напълно *формализирана идеална абстракция* на образа на *предписваното поведение*“.²⁷ Това обстоятелство обуславя необходимостта от съчетаване на *догматичния подход* с *правноисторическия подход*. Едно от условията, за разбирането на правните явления, се състои в осветляването на начина на тяхното възникване²⁸.

²³ Разкриването на диалектиката на двете категории – правен принцип и наказателноправна норма е важен *гносеологически* въпрос, спадащ към предмета на общата теория на правото.

²⁴ От методологическа гледна точка, ясно личи, голямото значение на принципите за полагането на стабилни *научни основи* за преодоляването на ред затруднения при осмислянето на наказателноправната норма. Осъзнае ли се това положение, то ще се превърне във важно *градивно* начало на познанието и.

²⁵ Т.е. *статуираните* в нея права и задължения, респ. правомощия.

²⁶ По такъв начин в методологичен план е очертан предела на използване на понятието.

²⁷ **Матузов, Н. И.** Социалистическое право и коммунистическая мораль и их взаимодействия. Саратов. 1969. с. 47.

²⁸ В литературата се подчертава, че: „Понятията по своята природа предполагат наличието на изключително богат *исторически и научен контекст*.“ **Ташев, Р.** Теория на правната система . С. 2007, с. 135. Историческият подход дава *обективна основа* за изграждане на съответната концепция. Този подход има право на съществуване, защото изяснява спецификата на структурният елемент, а не му прави обща характеристика.

Мисля че, след направените методологически уточнения, мога да премина към изясняването на структурата на наказателноправната норма²⁹.

III. Размисли върху хипотезата на наказателноправната норма.

Критична линия. При прегледа на вижданията, относно строежа на наказателноправната норма посочих, че много изследователи са nihilistically настроени към възможността за съществуването на хипотезата като нейна структурна част. Основание за своята позиция, те намират в обстоятелството, че в първата част на наказателноправната норма се съдържа *забрана (запрет)* на общественотоопасното противоправно посегателството³⁰. По своето значение, това е фундаментален за правната наука *теоретичен проблем* - може ли правната норма изобщо и наказателноправната в частност, да съществуват и функционират без наличието на този основен структурен елемент? И, ако евентуално, при наказателноправната норма това е възможно, следва да се изясни какъв е този структурен „сурогат“, който може да „задейства“ втората, логически следваща структурна част, т.е. диспозицията.

Логиката на изследването задължава веднага да се направи *съпоставка* на тази, да я наречем за сега „*описателна част*“³¹ на наказателноправната норма, с традиционно утвърдилите се и достатъчно добре осветени в юриспруденцията класически понятия „*хипотеза*“ и „*диспозиция*“.

II. Идеино-концептуални основи. Като начало, ще се насочим към *философскоправните идеи*, върху които се основава класическата хипотеза. За анализ ще използвам някои древни законови текстове, тъй като при тях структурните елементи на наказателноправната норма са дадени (при

²⁹ Спазването на посочените методологически изисквания позволява построяване на теория за наказателноправната норма, която да притежава *дедуктивен характер*, т.е. от което ѝ положение да се тръгне, неминуемо, за да се стигне и обясни всяко друго спадащо към съответната теория положение.

³⁰ Таганцев, Н. С., цит. съч., с. 151; Долапчиев, Н. цит. съч., с. 57; Ненов, Ив., цит. съч., с. 83, 88.

³¹ Тук, искаме да вмъкнем забележката, че засега става въпрос не толкова за наименованието на тази част на нормата, а за *същността(природата)* на онова, което се обозначава с въпросните понятия – главното е обособяването на явлението и в по-общ план - може ли наказателноправната норма да съществува и функционира без такава част. А теоретичният еквивалент идва, едва след като сме идентифицирали същността на явлението; т.е. върху установените вече негови *институционални белези* ще се дешифрира понятието, което му съответства.

текстовото им обективизиране) по-релефно³². Така, в § 7 на Закона на Хамурапи, е посочено, че: „Ако човек купи от ръката на син на човек, или от ръката на роб на човек, без свидетели и договор (*хипотеза*), тоя човек е **крадец** (*диспозиция*), той трябва да бъде **убит** (*санкция*)”³³. Ще разгледам и следните библейски текстове: „**Ако някой удари** човек с нож и го убие, да се накаже със смърт. Ако пък го е ударил с камък, който може да го убие, и човека умре (*хипотеза*), той е **убиец** (*диспозиция*)³⁴: да се накаже със смърт (*санкция*)³⁵. И така, пред каква практическа (същевременно и философскоправна) дилема се е изправял древният законодател при изграждането на наказателноправната норма? Според мен, от фундаментално значение, е било подчертаването, че законите са за хората, а не например за животните. Наказват се **човешките деяния**: („Ако **човек (!)** купи от ръката на...”), а не „зоопроявите” или феномени от неживата природа³⁶. Освен това, е било необходимо да се изостави старото племенно правило: „Чужденецът е враг (описателен *императив*) – унищожи, прогони” (*диспозиция*)³⁷, тъй като размяната на блага изисква нови правила на взаимоотношения.

Идейно-концептуалните основи на диспозицията са други – в тази част, се се ситуират права и задължения, респективно правомощия. Правното ѝ съдържание се активизира, едва когато се породи предвиденият в хипотезата на наказателноправната норма юридически факт³⁸.

III. Нормоустройствен принцип. От посочените правноисторически примери, безпроблемно извеждам и съответния устройствен принцип на първата част на наказателноправната норма – този на **деянието**. И този принцип е *определящ* – без него нормата не може да породи своето действие. Следователно, първата ѝ част не може да не бъде изградена върху принципа на деянието. Разбира се, това положение не се оспорва и се възприема от всички. Споровете и конфузиите, обаче започват от твърдението, че анализираната структурна част, съдържа и **правна забрана**. А от това произлиза и изводът, че структурният елемент е построен още и върху *принципа* на **забрананата**³⁹. По такъв начин, при

³² Към съответните текстове ще приложим в курсив и в скоби съответната маркировка.

³³ *Хрестоматия* по истории древнего Востока, М., 1963 г., стр. 196.

³⁴ Видждането ни ще представим малко по-надолу.

³⁵ *Числа* 35: 16, 17.

³⁶ Принципът на *реалност* на правото.

³⁷ Необходимостта от размяната на блага става непреодолима.

³⁸ *Г. Бойчев*. Санкцията....., цит. съч., с. 28.

³⁹ При това често на последният се придава в известен смисъл и доминантно значение.

построяването на първата структурната част, се стъпва на една *изначална* предметна (съдържателна) *нееднородност (хибридност)*⁴⁰. Защото при която и да е от структурните части, ако се отдаде предпочитание на принципа на забраната, тя автоматично би трябвало да приеме статуса на диспозиция, макар че съдържанието и ще „набъбва“ с допълнителна проблематика.⁴¹ Очевидно е, че по такъв начин, се създава **парадоксално** за наказателноправната наука положение – с едно понятие се обозначават различни в предметно и функционално отношение части на нормата.⁴² По-лошото е, че не е изяснена самата *функционална* характеристика на въпросната структурна част. Ето защо, това задължава, да се вгледам повнимателно и в принципа на деянието. Поне, от гледна точка на създаването на наказателноправната хипотеза, нещо в случая не достига. Или по-скоро, акцентът следва да се постави върху положението, че престъплението е юридически *факт*. И от тук, да изведем принципа на *юридическия факт* (поне от функционална гледна точка), а едва след това, да акцентуваме върху принципа на деянието. Хипотезата, в своята онтология, по принцип е оценъчно *неутрална*. В нея се съдържа съвкупността от *признаците* (т.нар. *състав*) на някакъв социален или антисоциален факт. Качеството на въпросния факт – правомерен или общественоопасен и противоправен, е ирелевантно за *функционалната характеристика* на „описателната“ част на наказателноправната норма⁴³. Посредством хипотезата, законодателят слага началото (първата фаза) на

⁴⁰ Наказателноправната норма в своята *цялост*, се изгражда върху принципа на *забраната* и той определя общата ѝ *функционална* насоченост. В този смисъл, всяка нейна част носи общите признаци на явлението (наказателноправна норма), в резултат на което, то съществува като *единно* цяло. Но по-нататък, при изграждането на отделните ѝ части, трябва да се има предвид, че всяка от тях трябва да бъде изградена по начин, че да има *собствена* логика, *собствен* облик (физиономия), *собствена* функционална насоченост и правно съдържание. А това може да се постигне единствено, ако или при условие, че се стъпи на *друг принцип*, различен от *общия* принцип на забраната.

⁴¹ Употребата на думата „диспозиция“ в случая довежда до **отъждествяване** на различни части на наказателноправната норма. Ето два примера: “В наказателното право санкцията се явява диспозиция (разпореждане) на съда, доколкото тя установява неговите правомощия, права и задължения в посоченото отношение” **Недбайло, П. Е.** Вопросы структуры советских правовых норм в связи с постепенным перастванием их в правила коммунистического общежития. Сб. Право и коммунизм. М. 1965., с. 131. “Санкцията се явява, не само заплаха по отношение на възможния правонарушител, но и правило за поведение-*диспозиция* за съответните държавни органи, реализиращи тази заплаха при правонарушение” **Лейст, О. Э.** Санкции в советском праве. М. 1962, с. 186.

⁴² Има дори опасност да се “скарამе” с другите научни дисциплини (не само юридическите), които също използват понятието диспозиция в класическия му смисъл на правен закон./Вж. **Плахов В. Д.** Традиции и общество: опыт философско-социологического исследования. М., 1982., с. 77./

⁴³ **Гиргинов, А.** Неизбежна отбрана и крайна необходимост. С. 1995, с. 17-19.

институционализирането на определени социални или природни факти от действителността, превръщайки ги в *юридически факти*.⁴⁴ От гледна точка на строежа на правната норма, същата следва да притежава *специално предназначена част*, посредством която да *отрази* (а по-правилно да *създаде*) интересуващите законодателя факти от действителността, превръщайки ги в *юридически факти*.⁴⁵ Поради всичко изложено, логично е да се приеме, че без хипотеза, наказателноправната норма е невъзможно да бъде мислима. Същевременно, очевидно е, че по такъв начин, диспозицията има по отношение на хипотезата *тясно функционална природа* и в този аспект се открива *собствената ѝ същност, роля и значение*, като относително автономна структурна част.⁴⁶ Предвид изложеното, апелирам гледището, че наказателноправната хипотеза се изгражда и върху принципа на забрана, да бъде изоставено(!).

IV. *Правно съдържание*. Това различие по род (качествена определеност) задължава извършването на *пресемантизация* на една от представените структурни части. Въпросът е: „В каква посока да се тръгне?“. Ако имаме, дори малко предметно и функционално припокриване с класическата диспозиция, може все пак да се говори за „описателната част“ като за някаква **псевдо (квази) диспозиция**. Уви такова, дори частично твърдение, не се открива⁴⁷. Да се използва понятието „диспозиция“, в случая, означава същото, понятийно и семантично, да се претовари. Затова, според нас, ориентацията следва да бъде към означаване на разглежданата „описателна“ част на наказателноправната норма като (**наказателноправна**) *хипотеза*.

Накрая, да проверим дали думата „който“, с която започват много от текстовете на особената част на наказателния закон, може да

⁴⁴ Г.Бойчев посочва, че: “Правните норми институционализират по *специфичен начин* съществуващите обществени отношения и други явления. Това става, както е известно, като в тях се *отразяват* родовите и видовите им *белези*.” **Бойчев, Г.** Правният институционализъм., Съвременно право, 1997/4, с. 91.

⁴⁵ Г. Бойчев акцентира върху една особеност на материалното право: “Характерното за материалното право е, че *институционализира* съществуващи независимо от него обществени отношения и други явления, като ги *отразява* в себе си.”/**Бойчев, Г.** Правният институционализъм. Съвременно право., 1997/кн. 4, с.91.

⁴⁶ В методологически план - без ясното и определено обособяване на първата част на наказателноправната норма (*наказателноправната хипотеза*), обаче не могат да се разграничат правилно и логично и другите две части на правната норма - наказателноправната диспозиция и наказателноправната санкция.

⁴⁷ Необходимо е да се спазват двата основни принципа на понятийната система: а/аспектна чистота и б/ предметна определеност.

изпълнява функциите на наказателноправна *хипотеза*. А и *въобще*, какво всъщност е тя, каква е нейната *служебна роля*.⁴⁸

И най-обикновеното житейско тълкуване показва, че терминът “който” не отразява нито пряко, нито косвено престъплението. Същият, е интензионален (оперативен) термин, зад който не стои никакво понятие, а неговият статус отдавна е разгледан в критичен план⁴⁹. По тази причина, следва да бъде принципно изключен от проблематиката на наказателноправната хипотезата.⁵⁰

IV.Размисли върху диспозицията на наказателноправната норма

I.Критична линия. Историята на познанието на наказателноправната норма показва, че опити в търсене на такава нейна структурна част, която по своите *логически параметри и правно съдържание*, да е аналогична или близка по параметри с *класическата*⁵¹ диспозицията на всяка една регулативна правна норма или не, са правени или са били, в повечето случаи, напълно неуспешни. Вероятната причина за това, са евентуалните неясноти относно *действителната* ѝ *юридическа същност*, *правната ѝ природа* и начинът ѝ на действие (*modus operandi*). Не е потърсена *генетичната* връзка с диспозицията на някои древни наказателноправни институти. Това негативно положение, обяснява защо въпросите относно *идейно-концептуалните основи*, *респективно структуроформиращият принцип* на този част на наказателноправната норма, като изследователска традиция, все още не са намерили у нас нужното теоретично разбиране и подкрепа. Със следващите редове, ще представя виждането по отношение на философскоправната основа на наказателноправната диспозиция.

II.Идейно-концептуални основи. Неразработеността на темата ме принуждава да потърся помощ от правната история. Ще започна

⁴⁸ За да имаме възможност да разглеждаме думата “който”, като елемент на структурата на наказателноправната норма, е необходимо на дадения етап на анализа, а и по принцип, да се интерпретира като *самостоятелен елемент*, несводим към другите, т.е. в методологически смисъл да се избегне *редукцията*.

⁴⁹ Йеринг пита: „Wer ist diese “wer”? Sind beide Geschlechter gemeint/? Menschen jeslichen Alters? Der Kranke wie der Gesunde? Der Geistg Mortalle wie die Geisteskranke?(“Кой е този “който”?Двата члена ли се имат предвид? Хората от една и съща възраст ли се имат пред вид? Болният като здравият ли е? Мъртвият дух като душевно болен?) **Tohn**. Der Normenadresat. S. 3. in Jhering’s Jarbucher, Bd. S. 50. цит. по **Дуйчев, Г.** Адресати на правните норми. С. 1940, с. 35.

⁵⁰ По същите съображения, не следва да не се свързва и с проблематиката на наказателноправната санкция.

⁵¹ Прилагателното „класическа” въвеждам *условно (в работен порядък)*, без да внушавам идеи за битуването на някаква своеобразна диспозиция.

наблюденията си със следния библейски текст: „Който легне с жена, която е съпруга на неговия баща (и така) **позори** своя баща, да се накажат със смърт и двамата, **виновни са.**”⁵² Според закона за убийството на Нума Помпий „Si quis hominem liberum dolo scien morti duit **parricidas esto**”, т.е. „Този, който умишлено отнеме живота на свободен човек, е **убиец**”⁵³. Ще продължа по-нататък с един обичай от Туркестан: „Имаше случай, когато, предвид **порочното поведение** на тюркмена, родът му се *отказваше* от него. Такъв човек, ставаше като че ли *извън закона* и се скриваше в съседните страни”⁵⁴. Продължавам с правните обичаи на нашата възрожденска община: „Обредно колективно изгонване /”сюргун”/ на жени, се правело рядко, само ако жената е „**развалена, курва, сводница** или **магьосница.**”⁵⁵ Завършвам наблюденията си с един по-стар руски законов текст: „**Виновният** /в убийство на майка или законен баща/ се наказва с безсрочна каторга.”⁵⁶ Мога да предложа още дълъг списък с правноисторически примери, но представените са достатъчни, за да се очертаят целите, които се поставят пред тази структурна част: деецът трябва да бъде **сепариран, социално стигматизиран**⁵⁷) и **депривиран**. Или казано по-просто - при извършване на престъпление, той трябва да очаква, че ще бъде **отделен** (отлъчен от другите⁵⁸), **опозорен** (лишен от гражданска чест⁵⁹) и **обезправен** (лишен, напълно/частично, от основни човешки и граждански права).

III. *Нормоустройствен принцип.* Направеният, кратък правноисторически, екскурс ми позволява лесно да идентифицирам търсения нормоустройствен принцип – за нас, той е принципът на *променения* юридически статус на дееца, принципът на *загубата* на юридически качества⁶⁰. Логично е, да се приеме, че *правната промяна* е възможна при упражняването на някакво *публично потестативно (преобразуващо)* правомощие. За това ще спомена в следващия пасаж.

⁵² Левит 20:11.

⁵³ Mommsen, T. Romische Strafrecht. Leipzig, 1899, S. 64.

⁵⁴ Пален, К. К. Отчет по ревизии Туркменского края. С.Пб. 1909., с. 23., цит. по Хайтглиев, А. Туркменское обычное право. Ашхабад., с.97.

⁵⁵ Бобчев, С. С. Българско съдебно обичайно право. Сб. НУ, 33, 1917., с. 124.

⁵⁶ Таганцев, Н. С. Руское уголовное право (лекции), Общая част, том I, С.Пб 1902, с. 151.

⁵⁷ Социалната стигматизация е обособена като научно **направление** в социологията./Вж. Наумова. Ст. Социология на правото: теория и емпирика. В Сб. Философия, социология, обща теория. Избираеми правни дисциплини. Кн. I. С. Сиела. 1998., с. 125.

⁵⁸ Неговата *деинституционализация* върви по линията „свой” – „чужд”. Касае се за индивид, който е загубил подкрепата на общността.

⁵⁹ Морално-политически осъден.

⁶⁰ Милкова, Д. Обща теория на правото. С. 2003., с. 146.

IV. *Правно съдържание.* От римските юристи е останало разграничението на *правното* съдържание на наказателноправната норма на *jus dicere* - правото да се *осъди* и на *jus ponendi* - правото да се *наказва*⁶¹. Поради това, може да се приеме, че *jus dicere* се статуира в наказателноправната диспозиция, а *jus ponendi* е правното съдържание на наказателноправната санкция. За съжаление, въпросното деление и естеството на посочените права, както и въпросът за техният субект, изглежда не са предизвикали нужния академичен интерес. Наблюденията ми върху представените правноисторически примери, разкриват че *текстовата обективизация* на диспозицията предопределя и разкрива една много важна особеност. Още древните законодатели, са решили проблема чрез използване на силно *формализирани* понятия - *убиец, крадец* и най-вече библейското „*виновен*“⁶². Не оспорвам положението, че за виновен се счита това лице, което е извършило **ВИНОВНО** деяние⁶³, но тук поставям акцента върху *загубата* на *юридически качества* (*промяна* на *статуса* на деецът) при осъществяване на престъпление⁶⁴.

V. Размисли върху санкцията на наказателноправната норма.

I. *Критична линия.* Споровете относно същността, правното съдържание и функции на *санкцията* на наказателноправната норма, съществуват в юриспруденцията от дълго време, имайки остро полемичен характер⁶⁵. Ще се спра на някои аспекти, които обогатяват темата в дълбочина⁶⁶. Целият въпрос опира до това, как се характеризира

⁶¹ Долапчиев, Н. цит. съч., с.

⁶² Вече имаше възможност да се посочи, че: „Осмислянето на понятието-термин „виновен“ е възможно, на плоскостта на едно *съдебно упражняване*, на специфично публично потестативно (преобразуващо) *правомощие*. И тук, в порядък на дискусия, смятам, че промяната в правното *състояние/положение* - „виновен“, е резултатът на съдебното упражняване на *правомощието на държавата да третира деецът за виновен (престъпник)* от момента на извършването на престъплението до неговата реабилитация“. Манчев, Хр. Щрихи към наказателноправното понятие „виновен“. Общество и право 2011/4 , с. 103; Манчев, Хр. Осъждането/„обявяване извън закона“/ – исторически корени(генезис), развитие, значение;/in oppositio с „наказателната отговорност“/. В . Правен преглед, 2007/кн. 1, с. 304-337/.

⁶³ Ангелов, И. Виновността – някои теоретични предпоставки за изясняване на проблема. Общество и право. 2010/кн. 2, с. 69-83 и 2010/кн. 3, с. 39-51.

⁶⁴ Това позволява да се види/установи *генетическа връзка* в еволюцията на института от древността до наши дни - от обявяването на деецът за „вълк“ („нечовек“), през „обявяването извън защита на закона, стигайки до напълно утвърдилото се днес, *старозаветно* понятие „виновен“.

⁶⁵ Съвременното знание за нп санкция е крайно не еднородно, включващо различни концепции.

⁶⁶ Проблематиката на наказателноправната санкцията е изключително богата и не може да бъде вместена в една статия - обема и просто няма да издържи. Надявам се, в отделна статия,

наказателноправната санкция, какво *правно* съдържание се влага в понятието. Много автори приемат, че съдържанието ѝ има характер на *правна последица*.⁶⁷ Според мен, една такава, твърде обща характеристика, е недостатъчно точна и се подава на разнообразни и противоречиви тълкувания. Нека като начало, да обърнем внимание, колко малко говори понятието **правна последица**⁶⁸. Оказва се, че не дава никаква теоретична яснота по основни въпроси. Зад неговата концептуална **неопределеност** и операционална **неточност**, се крият в действителност различни правни явления⁶⁹. Твърди се, че това е **социологическо**, а не **юридическо** понятие, което само небулофицира (замъглява) оптиката по отношение на наказателноправната санкция. Последната не може да бъде оценявана с *произволни критерии*, а само с такива, които са свързани с основните и институционални белези. Ето защо, на първо място, нека да отстраним онова, което отвлича от пътя за разбиране истинската същност на наказателноправната санкция.

II. *Правно съдържание*. По-голяма яснота, по отношение на санкцията като феномен, може да бъде получен чрез изясняването на нейното *правно* съдържание. Един *правноисторически поглед* ще помогне за първоначална ориентация. Споменах вече, че в наказателноправната санкция е статуирано *jus puniendi* (правото на държавата да наложи наказание, да накаже престъпника)⁷⁰. Макар и странно, това обстоятелство, не е привлякло нужната юридическа рефлексия. Във връзка с това, следва да се спра на методологията. Нека поставя естествено възникващия въпрос: „Щом очевидно има безспорно идентифицирано *правно съдържание*, нужно ли е да се вмъкват каквито и да е социологически, аксиологически и прочие моменти при юридическия анализ на едно чисто правно явление, каквато е наказателноправната санкция?“ Не е ли това напълно достатъчно, от гледна точка на методологическата чистота, да се продължи по-нататък анализът *в дълбочина*, т.е. вниманието да бъде насочено към изясняване на

да споделя свои мисли (позиция) по нея, заедно с една по-разгърната аргументация с оглед нейната изключителна важност.

⁶⁷ Г.Бойчев посочва, че: „Най-дълбоката същност на съдържанието на санкцията е тази, че то има *характер на правна последица*“. Бойчев, Г. Санкцията..., цит. съч., с. 34.

⁶⁸ Само за момент да си представим, колко много и най-различни правни явления и правни резултати могат да се означат с понятието **правна последица**.

⁶⁹ Терминът „правна последица“ търпи критика по отношение на строга *предметна определеност*.

⁷⁰ Долапчиев, Н., цит. съч., с.

юридическото естество на това право, на неговото съдържание, начин на упражняване (преклузивни срокове) и пр., и пр.⁷¹

III. *Нормоустройствен принцип.* Постигнатото до сега от други автори, улеснява търсенето на нормоустройствения принцип, върху който е построена санкцията. В литературата, вече е посочено, че: „*материален носител на отрицателна оценка на държавата, както по отношение на деянието, така и спрямо дееца, се съдържа преди всичко в санкцията*”⁷². Споделям казаното, тъй като това позволява лесното идентифициране – това е принципът на *социално –политическата, моралната* и най-вече на *правната оценка*. А, от тук към юридическото естество (същност) на *jus puniendi*, пътя е пряк⁷³.

VI. Вместо заключение

Преди да завърша, нека посоча още един проблем, който все още не е *тематизиран* в българската правна наука. От изложеното, се оказва че сме изправени пред въпросите на *неподменяемостта* на правното съдържание на елементите на наказателноправната норма. А в по-общ план, тази особеност, спада към същностните характеристики на всички правни норми. Следователно, напълно логична е и *методологическата забрана* за смесването (субституирането) на логическите елементи на една част от структурата на наказателноправната норма с тези, които характеризират другите две части.⁷⁴

⁷¹ Това ни дава възможност да идентифицираме ядрото, около което се съсредоточава цялата научна проблематика на нп санкция. Активните научни търсения, свързани с проблематиката на *нп санкция* следва да гравитират около три *проблемни центъра*: а/изясняване(изграждане) на теоретични представи относно *институционалността* на тази част на нп норма. б/изясняване на нормативното(правното) и съдържание и в/ изясняване същността на наказанието.

⁷² Срв. *Гунева, М., Усс, Ал.* Отговорност и укоримост., сп. Държава и право. 1988/кн.6., с. 3-11.

⁷³ Обемът на статията ни принуждава да помолим уважаваната читателска общност да приеме и извинението ни, че не можем в случая да предложим по-разгърната аргументация. Това, надяваме се, ще успеем скоро да представим на друго място.

⁷⁴ В. Д. Плахов посочва, че: „Правните норми се отличават със *строгост, определеност* (и от гл. т. на строеж, и от гл. т. на съдържание) и във връзка с това с *особена статичност*. Изменението, на който и да е компонент на нп норма, е възможно само в извънредно тесни рамки, и излизането извън него по същество означава появата на *качествено нова* юридическа норма. Детерминацията е *номологическа*, т.е. *ограничение(забрана)* на *степените на свобода* на развитието на системата и системното състояние. *Плахов В. Д.* Традиции и общество: опит ..., цит. съч., с. 67. Виж. също *Ташев, Р.* Статична и динамична теория за правото. Съвременно право. 1992/9, с. 21-26.

Надявам се, че след предложените редове, в правните понятия – „хипотеза“, „диспозиция“ и „санкция“, все повече ще се внимава, при използването им, в тях да бъде вложен спекулативен смисъл.

* * *

Съзнавам, че със споделените „размисли“ не изчерпвам проблематиката на структурата (строежа) на наказателноправната норма, но, ако въпреки неизбежните **пропуски**, предложеният текст покаже на научната общественост, че над въпросната проблематиката е надвиснало *ново гносеологично (евристично) напрежение*, ще считам поставената с него изследователска задача за преизпълнена.

ПРЕГЛЕД НА СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА

ВЪПРОСЪТ ЗА ФАМИЛНОТО ИМЕ ПРИ РАЗВОД. АНАЛИЗ И ПРЕГЛЕД НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА НА ВКС ПО НОВИЯ СЕМЕЕН КОДЕКС (ЧЛ. 53 СК)

*Даниела Симеонова-Коруджиева**

Съгласно разпоредбата на чл. 53 от Семейния кодекс: *„след развода съпругът може да възстанови фамилното си име преди този брак“*. В практиката въпросът за фамилното име след прекратяване на брачната връзка се поставя за решаване сравнително често, което е свързано и с възникващите в тази насока противоречия. Настоящата статия ще се опита да развие и да отговори на въпроса какъв е смисълът на нормата на чл. 53 от СК?

По детайлното разглеждане на разпоредбата води до извода, че въпросът за „възстановяване“ на фамилното име след развода се поставя, ако при сключване на брака някой от съпрузите е приел фамилното име на другия или го е добавил към своето. Т.е. само този съпруг притежава правната възможност („може“) да промени или не името си с това, което е имал преди сключването на брака. Законът не дава възможност на другия съпруг да поиска това в бракоразводното производство, макар името да е „неговото“. Поначало, ако съпругът, който е приел новата брачна фамилия, не заяви желание за възстановяване на предбрачното си фамилно име, си запазва брачната фамилия. Друго лице не може да обосновава права върху чуждо име. При направеното подобно искане в съдебния процес, следва то да бъде оставено без разглеждане, като произтичащо от лице, което няма процесуална легитимация да прави това.

Няма правни способи, позволяващи да се иска промяна на името на **друг** човек. Това е абсолютно важно вече и в брачния процес и в този смисъл, нормата на чл. 53 от новия СК е недвусмислена. Съгласието или противопоставяне на съпруга - първоначален титуляр на фамилното име, вече е ирелевантно¹. Подобно искане следва да се определи като

* Младши адвокат към Софийската адвокатска колегия; докторант по програма „Културно наследство“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

¹ Вж. **Марков, М.** Прекратяване на брака, Коментар на новия семеен кодекс, С, 2009, с.

недопустимо, съгласно разпоредбата на чл. 53 СК. Новият Семейен кодекс дава тази правна възможност само на лицето, което е променило името си при сключването на брака (най-често в практиката това е съпругата). Единствено това лице има активната легитимация и правна възможност да промени фамилиното си име отпреди брака, но Само лицето, което е променило фамилиното си име след брака е легитимирано да иска да се „възстанови“ името от преди този брак и този въпрос е поставен и зависи изключително в зависимост от неговата воля изцяло. Като основно право на личността упражняването на правото на име и неговата промяна не би следвало било редно Принципно погледнато, бидейки и едно от основните права на личността, упражняването на правото на промяна на име не може да се поставя в зависимост от волята на друго, а релевантна трябва да е само волята на лицето, което променя или не името си. Следва да се подкрепи разбирането², че при липсата на изрично изявена воля за възстановяване на предбрачното фамилно име, се запазва приетото след брака фамилно име, като съдът трябва да се произнесе по този въпрос дължи произнасяне и служебно, съгласно нормата на чл. 326 ГПК.

Важно е да се подчертае обаче, че новата уредба относно фамилиното име в Семейния кодекс е в категорична противоположност спрямо нормите на стария СК, който в чл. 103 гласеше: *“(1) След развода съдът може да постанови съпругът да носи името на другия съпруг, ако последният е съгласен.(2) Ако единият съпруг е станал известен с името на другия, съдът може да реши той да продължи да носи същото име.(3) При изменение на обстоятелствата бившият съпруг може да поиска другият съпруг да престане да носи неговото име.* Тази уредба, отменена с влизане в сила на новия Семейен кодекс през 2009г., често обаче бива прилагана по инерция, като в бракоразводните производства все още се правят подобни искания, които обаче, както вече уточнихме са недопустими, съгласно актуалната законова разпоредба на СК и не следва да бъдат разглеждани. В този смисъл постановките в съдебната практика в тази посока следва да се разглеждат като изцяло загубили сила. (напр. Решение № 40 от 7.02.2008 г. на РС - Пловдив по бр. д. № 331/2007 г., 2-ри бр. състав, както и ППВС № 5/1978 г., т. 7 и др.).

При тълкуването и прегледа паралелно на новата разпоредба (по чл. 53 СК) и тази по отменения Семейен кодекс, е видно и категорично, че съгласието на съпруга-титутар за запазване на фамилиното му име от другия, е заменено от законодателя единствено с волеизявлението на

² Пак там, с. 189

съпруга, приел промяната, при прекратяването на брака да възстанови или не предбрачното си име. Новата правна норма не поставя въпроса за фамилното име в зависимост от волята на съпруга, чието фамилно име е прието или добавено при сключването на брака, каквато е старата уредба по отменения Семейен кодекс. С приемането на новия Семейен кодекс, този съпруг е загубил възможността и да иска промяна или преустановяване на използване на фамилното му име от другия. Няма правна възможност да се иска и промяна или преустановяване на използването на фамилно име при изменение на обстоятелствата от съпруга, чието име е взето след сключването на брака, каквато възможност старата уредба предвиждаше.

Важно е да се подчертае, че този въпрос, **вече е разрешен със задължителна съдебна практика на Върховния касационен съд** (Съгласно задължителните за правоприлагащите органи тълкувателни разяснения, дадени в т.4 от ТР №1/19.02.2010 г. по т.д. № 1/2009 г., ОСГТК, всяко решение на ВКС, постановено по реда на чл. 290 ГПК (нов) (след допускане на касационно обжалване) е задължително за съда.). С Определение № 172 от 15.02.2012 г. на ВКС по гр. д. № 1058/2011 г., IV г. о., ГК, докладчик съдията Стоил Сотиров, ВКС е приел за разглеждане, въпросът за тълкуване на правната норма на чл. 53 СК. С **Решение № 245/17.05.2012г.** по гр. д. № 1058/2011 г., ВКС е приел следната задължителна постановка: *“Новата правна норма не поставя въпросът за фамилното име в зависимост от волята на съпруга, чието фамилно име е прието при сключването на брака.*

Предвид изложеното, нормата на чл.53 СК следва да се тълкува и прилага в смисъл, че ако съпругът, приел новата брачна фамилия, не заяви желание за възстановяване на предбрачното си фамилно име, той запазва брачната си фамилия.”

ПРАКТИКАТА НА ВЪРХОВНИЯ АДМИНИСТРАТИВЕН СЪД ПО ЗАКОНА ЗА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ

*Решенията на ВСС по повишаване на съдии, прокурори и следователи
при проведен конкурс¹*

Р. 9831-2012-VII о., ВАС

Производство по чл. 132, ал. 2, т. 3 от Административнопроцесуалния кодекс (АПК), вр. с чл. 187, ал. 1, вр. с чл. 193, ал. 6 от Закона за съдебната власт (ЗСВ).

Образувано е по жалба на Г. А. М., от гр. София, срещу решение на Висшия съдебен съвет по протокол № 42 от заседанието, проведено на 15.12.2011 г., в частта му по точка № 3.1, с която след проведено тайно гласуване Б. Б. Ц. е повишен в длъжност „съдия“ във Върховния касационен съд - Гражданска колегия (ВКС-ГК).

В жалбата са изложени доводи за нищожност на оспореното решение, като постановено при съществено нарушение на административнопроизводствените правила и материалноправните разпоредби, както и в несъответствие с целта на ЗСВ (чл. 146, т. 3-5 АПК). Твърди се, че нарушенията на визираните в ЗСВ материалноправни предпоставки за неговото издаване са толкова съществени, че решението е прието при липса на законово основание и преследваната с издаването му цел не е постигната. Моли се решението да бъде прогласено за нищожно, евентуално - да бъде отменено като незаконосъобразно.

Ответникът Висшият съдебен съвет (ВСС) оспорва жалбата.

Заинтересованата страна Б. Б. Ц. застъпва становище за неоснователност на жалбата.

Участвалият в производството прокурор от Върховната административна прокуратура дава мотивирано заключение за неоснователност на жалбата.

Върховният административен съд, като обсъди данните по делото, намира жалбата за процесуално допустима, като подадена в законоустановения срок от лице с правен интерес. Разгледана по същество е неоснователна.

Видно от представената административна преписка, процедурата по приемане на оспореното решение на ВСС е протекла при спазване на реда и условията, установени в специалния закон и Наредба №

¹ Публикува се с незначителни съкращения. – бел. ред.

2/27.04.2011 г. за конкурсите и за избор на административни ръководители в органите на съдебната власт, издадена от ВСС на основание чл. 194в ЗСВ, обявена за протиконституционна с Решение № 10/15.11.2011 г. на Конституционния съд, публикувано в ДВ, бр. 93/25.11.2011 г., в сила от 29.11.2011 г.

С решение № 3.1 по протокол № 21/16.06.2011 г., публикувано в Държавен вестник, бр. 50/1.07.2011 г. ВСС е обявил свободните длъжности в органи на съдебната власт за съдии, прокурори и следователи, за първоначално назначаване и тези за заемане след конкурс, проведен чрез събеседване. Съветът е обявил конкурс за 6 бройки във Върховния касационен съд, една от които в Гражданска колегия. В регламентирания 14-дневен срок от датата на публикуване страните по делото са подали заявление за повишаване на вакантната длъжност.

С решение на ВСС по протокол № 32/13.10.2011 г. е определена конкурсна комисия, която е провела събеседване с допуснатите до участие в конкурса кандидати на 7.11.2011 г., съобразно Наредба № 2/27.04.2011 г. Конкурсната комисия е провела събеседване с кандидатите по практически въпроси, свързани с прилагането на законите. При определяне на резултата на всеки кандидат са взети предвид оценката от събеседването и резултатите от проведените до момента периодични атестирания, въз основа на които е направена обща оценка за притежаваните професионални качества.

Комисията, провела събеседването, е изготвила мотивирано становище, като съгласно приложения протокол, заинтересованата страна е класиран на първо място с обща оценка за притежаваните професионални качества 5.50. Резултатите от класирането с цялата конкурсна документация и протокол (стенограма) от проведеното събеседване са изпратени на ВСС.

Комисията „Професионална етика и превенция на корупцията“ (КПЕПК) на ВСС е извършила преценка за притежаваните нравствени качества от получилия най-висока оценка от кандидатите и е изготвила становище въз основа на документите, представени от кандидата и документите, съдържащи се в кадровото дело, относно резултатите от проверките на Инспектората към Висшия съдебен съвет, поощренията и наказанията, сигналите за нарушение на правилата за професионална етика на съдиите, прокурорите и следователите. Становището е прието с решение по протокол № 41/5.12.2011 г.

Резултатите от класирането на кандидатите заедно с цялата конкурсна документация и със становището на КПЕПК е предоставена на

Комисията по предложенията и атестирането на съдии, прокурори и следователи. Последната с протокол № 53/13.12.2011 г. е приела за сведения становището на КПЕПК и е внесла във ВСС мотивирано предложение за повишаване в длъжност на кандидатите по проведения конкурс.

ВСС е приел решение за повишаване на магистратите по поредността на класирането до попълване на местата. Не се спори, че при приемането на решението по чл. 193, ал. 3 ЗСВ Висшият съдебен съвет е проверил дали класираният кандидат отговаря на изискванията за стаж по чл. 164 ЗСВ, както и дали притежава необходимите професионални и нравствени качества. От представената първична документация по провеждане на събеседването и обобщаване на резултатите е видно, че липсват допуснати нарушения, водещи до неправилно определяне на оценките на страните по делото, респ. - игнорирането им от страна на ВСС, което би обусловило незаконосъобразност на проведения избор.

На 15.12.2011 г. ВСС е приел решения по т. 3.1, с което на основание чл. 160 ЗСВ, с 17 гласа „за“, 1 „против“ и 3 „въздържал се“ е повишил заинтересуваната страна на вакантната длъжност. С т. 3.2 поради попълване на местата е прекратено гласуването за останалите кандидати, участвали в конкурса за повишаване в длъжност, поради което кандидатурата на жалбоподателката не е била подложена на гласуване (Арг.: чл. 193, ал. 3 ЗСВ).

При така описаната фактическа обстановка съдът достигна до следните правни изводи: Заемането на длъжности в магистратурата според разпоредбите на ЗСВ изисква предварително провеждане на конкурс, което е задължително при първоначално назначаване, повишаване в длъжност и преместване в органите на съдебната система (Арг.: глава IX, раздел IIа ЗСВ). Кандидатите за повишаване в длъжност следва да отговарят на изискванията по чл. 191, ал. 1 ЗСВ, като след извършено класиране за всяка длъжност въз основа на обща оценка за притежаваните от кандидата професионални качества, изготвена според резултатите от събеседването и резултатите от проведените до момента периодични атестирания, се изготвя мотивирано предложение за повишаване или за преместване на кандидатите, класирани на първо място за длъжностите в съответните органи на съдебната власт (чл. 193, ал. 2, вр. с чл. 192, ал. 2 ЗСВ). ВСС съобразно критериите по чл. 193, ал. 4 ЗСВ приема решение за повишаване или преместване по поредността на класирането до попълване на местата (Арг.: чл. 191-193 ЗСВ).

Обжалваният административен акт е постановен от компетентен орган, в рамките на правомощията, предоставени му от Конституцията на Република България и ЗСВ. Спазени са изискванията за обявяването и провеждането на конкурса за свободната длъжност, установени в глава IX, раздел II "а" ЗСВ. Решението не противоречи на материалноправните изисквания за заемане на длъжността, установени в чл. 162 и чл. 164 ЗСВ, към които препращат чл. 193, ал. 4 и 5 ЗСВ. Не е налице и противоречие с целта на закона.

По отделните оплаквания, развити в жалбата, съдът намира следното:

1. Твърди се, че след постановяване на определението от 12.04.2011 г. по к.д. № 6/2011 г., с което е Конституционният съд е допуснал по разглеждане по същество искането на 58 народни представители от 41-то НС за установяване на противоконституционност и на несъответствие с общопризнатите норми на международното право и с международните договори по които България е страна на разпоредби на НПК и ЗСВ, административното производство не е спряно, в нарушение на изискването на чл. 54, ал. 1, т. 4 АПК, което опорочава постановения индивидуален административен акт.

Съдът намира, че нарушението на административно-производственото правило по чл. 54, ал. 1, т. 4 АПК ще бъде съществено и ще доведе до незаконосъобразност на постановения акт само когато при издаването му са приложени законови разпоредби, които впоследствие бъдат обявени за противоконституционни и чието неприлагане би довело до друг резултат при решаването по същество на въпроса, по който се е произнесъл административният орган. От тази гледна точка следва да се отбележи, че нито материалноправните изисквания за заемането на длъжността, нито подробно регламентирания в ЗСВ правила за провеждане на конкурса са били предмет на искането, въз основа на което е образувано к.д. № 6/2011 г., съответно – не е обявена и тяхната противоконституционност. Обявени са за противоконституционни чл. 194в и чл. 209а ЗСВ, досежно правомощието на ВСС да издава подзаконовни нормативни актове по приложението на раздел II "а" и раздел IV от гл. IX ЗСВ. Обстоятелството, че такива наредби са били издадени от ВСС, не е част от процедурата по издаване на обжалвания административен акт и в този смисъл не може да служи като мотив за отмяната му само на това основание.

Съдът не споделя и довода, че наличието на основание за спиране на административното производство било „абсолютна пречка“ за

образуването му. Напротив, касае се за временна отрицателна процесуална предпоставка, при действието на която административното производство не може да приключи с окончателен акт. Даже и да се допусне, че висящото производство за установяване на противоконституционността на чл. 194в и чл. 209а ЗСВ е съставлявало основание по чл. 54, ал. 1, т. 4 АПК за спиране на административното производство, то обжалваният административен акт е постановен след отпадането на това основание – влизане в сила на Решение № 10/15.11.2011 г. на Конституционния съд (КС).

2. Основното оплакване в жалбата и допълнително представената по делото молба от 6.02.2012 г. е, че при издаването на обжалваното решение на ВСС са приложени разпоредбите на чл. 39, ал. 4; чл. 189, ал. 4-8; чл. 192, ал. 1-3; чл. 193, ал. 4 и 5; чл. 204 и чл. 204а, ал. 1-2 ЗСВ, които били противоконституционни. Иска се спиране на производството по настоящото дело и внасяне на въпроса в Конституционния съд по реда на чл. 150, ал. 2 от Конституцията.

Правомощието си по чл. 150, ал. 2 от Конституцията съставът на Върховния административен съд може да упражни само ако споделя доводите на жалбоподателя за противоконституционност на посочените от него законови разпоредби. Според чл. 150, ал. 2 от Конституцията установяването на „несъответствие“ между закона и Конституцията е предпоставка за упражняването на това правомощие. В настоящия случай съдът не установи несъответствие между сочените разпоредби на ЗСВ и Конституцията и не споделя доводите на жалбоподателката в тази насока.

Конституцията не съдържа уредба на условията и реда за назначаване на съдии, прокурори и следователи, освен на длъжностите по чл. 129, ал. 2. Съгласно чл. 133 от Конституцията, условията и редът за назначаване и освобождаване от длъжност на съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и следователите се уреждат със закон. Изброените по-горе разпоредби от ЗСВ не излизат извън рамките на предоставената на законодателя компетентност съобразно чл. 133 от Конституцията и не нарушават други конституционни разпоредби.

В жалбата се оспорва тази част от законовата уредба, която предвижда подпомагане на ВСС от други помощни органи при провеждането на конкурсите (конкурсна комисия по събеседването, КПЕПК, комисия по предложенията и атестирането), както и разпоредбата на чл. 193, ал. 3 ЗСВ, съгласно която при постановяване на

решението си ВСС следва да се съобрази с резултатите от проведения конкурс и класирането на кандидатите.

Съдът намира, че тази законова уредба не е противоконституционна. Постановвяването на окончателния акт, с който приключва процедурата по провеждане на конкурса е от изключителна компетентност на ВСС, в съответствие с конституционно закрепените му правомощия. При постановвяването на този акт кадровият орган не е задължително обвързан с предложенията на помощните си органи, нито проверява само наличието или липсата на формалните критерии на закона (образование, стаж и т.н.), а се произнася и по съществения въпрос дали кандидатът притежава необходимите професионални и нравствени качества – чл. 193, ал. 4 ЗСВ.

За разлика от предходната уредба обаче законодателят е предвидил, че ВСС може да откаже назначаването на кандидат, само ако е установил, че този кандидат не отговаря на изискванията по чл. 162 и чл. 164 ЗСВ, включително на изискването да притежава необходимите нравствени и професионални качества – чл. 193, ал. 5 ЗСВ. Това ограничение също не е противоконституционно, т.к. цели установяването на ясни и прозрачни правила за кариерното израстване на магистратите, в съответствие с принципите за достъпност, публичност и прозрачност (чл. 12 АПК) и за последователност и предвидимост (чл. 13 АПК). Следователно кадровият орган може и да не се съобрази с резултатите от проведения конкурс, изразени в класирането на кандидатите, но това може да стане само при наличието на сериозни основания, изключващи притежаването на необходимите високи професионални и нравствени качества от съответния кандидат. Това ограничение не противоречи на Конституцията.

3. Следващото основно оплакване в жалбата е, че при провеждането на конкурса са приложени Наредба № 2 от 27.04.2011 г. на ВСС и Наредба № 3 от 30.05.2011 г. на ВСС за показателите, методиката и реда за атестиране на съдия, прокурор, следовател, административен ръководител и заместник на административния ръководител, издадени на основание обявените за противоконституционни разпоредби на чл. 194в и чл. 209а ЗСВ.

Съдът намира, че след 29.11.2011 г. – датата на влизане в сила на Решение № 10/15.11.2011 г. на КС на РБ – тези подзаконови нормативни актове не могат да се прилагат, т.к. следва да се приеме, че са издадени без наличието на законово основание за това. Това не пречи продължаването на конкурсите за назначаване и повишаване в длъжност

чрез събеседване след отмяната на наредбите, т.к. ЗСВ съдържа първична уредба на тези отношения и съгласно Конституцията тази законова уредба е достатъчна, за да бъде проведен законосъобразен и мотивиран избор, отговарящ на изискванията на основния закон. Същевременно до 28.11.2011 г. не е имало пречка цитираните наредби да се прилагат. Последниците от приложението им следва да бъдат уредени от законодателя, т.к. той е приел законовите разпоредби, чиято противоконституционност е установена. Въпросът обаче не е дали действията на административния орган и на помощните му органи, извършени до 28.11.2011 г. са били съобразени с разпоредбите на Наредба № 2 и Наредба № 3. Въпросът е дали тези действия противоречат на изискванията на някои от разпоредбите на ЗСВ, т.к. само такова противоречие би обусловило извода за материална незаконосъобразност на обжалвания акт или за съществено нарушение на административнопроизводствени правила. Това е така, защото съдът осъществява контрол за законосъобразност на административните актове, а приложимият закон в настоящия казус е единствено ЗСВ. В случая нито се сочат конкретни действия, които да са част от процедурата по провеждането на конкурса и да нарушават изрично установени законови изисквания, нито съдът при извършената служебна проверка констатира такива действия. Твърди се, че по принцип приложението на каквито и да било други правила, извън съдържащите се в ЗСВ, представлявало нарушение на закона.

Този довод не може да бъде споделен. Нарушение на административнопроизводствените правила има, когато процесуалните действия и/или бездействия на административния орган противоречат на изрични законови разпоредби, а не тогава, когато се създава практика по приложението на закона, основана на необходимостта общо и абстрактно формулираните законови разпоредби да се изпълнят посредством конкретни действия или бездействия. Това личи и при обсъждането на дадените в жалбата „примери“ за конкретни несъответствия със законовите изисквания: оценяването по шестобална система и вземането предвид на успеха от държавните изпити при формиране на общата оценка.

Съгласно чл. 192, ал. 1 и 2 ЗСВ, конкурсната комисия следва да определи резултата на всеки кандидат, като направи обща оценка на притежаваните от него професионални качества, както и да класира кандидатите. Логиката на тези разпоредби е очевидна – безсмислено е провеждането на конкурс, при който всички кандидати ще бъдат

класирани на първо място. Целта на конкурса е да се подредят кандидатите според представянето им при проведеното събеседване и резултатите от проведените до момента периодични атестирания. Законодателят не е предвидил изрично по какъв начин комисията ще оцени представянето на кандидатите на събеседването – дали чрез поставяне на цифрова оценка, на словесна оценка и по каква система. Според тезата на жалбоподателката, след като липсва изрична законова регламентация, то всеки начин на оценяване би бил противозаконен. Напротив, съдът намира, че в рамките на оперативната си самостоятелност административният орган е свободен да определи по каква система да се извърши оценяването. Прилагането на шестобална система, както впрочем и на каквато и да било друга система за цифрово оценяване, не противоречи на разпоредби на ЗСВ. Именно за да упражни правомощията си, възложени му от закона (което е и негово задължение), административният орган ще следва да създаде практика по приложението на закона чрез избор и прилагане на конкретна система за оценяване.

Същото се отнася и за съобразяването на успеха от държавните изпити. В рамките на оперативната си самостоятелност кадровият орган е свободен да формира оценката си въз основа на всякакви разумни критерии, които са относими към въпроса за професионалните качества на кандидата. Това не противоречи на изискванията на ЗСВ, който предвижда, че именно професионалните качества на кандидата следва да бъдат оценени. Изискванията на закона са изпълнени, ако всички кандидати са били поставени в еднакво положение и са оценявани по едни и същи критерии.

4. Обстоятелството, че КПЕПК при ВСС е извършила преценка за притежаваните нравствени качества и е изготвила становище само за първия кандидат, а не за първите трима, каквото е предписанието на чл. 192, ал. 4 ЗСВ, не съставлява съществено нарушение на административнопроизводствените правила. Кандидатът, за който е дадено становище е назначен на конкурсната длъжност, а гласуване за жалбоподателката не е проведено. Допуснатото нарушение би било съществено само в хипотезата на отхвърляне на нейната кандидатура поради липса на подобно становище, каквато не е налице в конкретния случай. Както беше посочено, при извършената служебна проверка съдът не констатира при провеждането на конкурса и при постановяването на обжалваното решение да са нарушени изискванията на някои от разпоредбите на ЗСВ – било относно материалноправните условия за

повишаването на назначения кандидат, било относно административнопроизводствените правила, уредени в закона. Поради изложеното оплакванията за противоречие със закона и за нарушение на съществени административнопроизводствени правила са неоснователни.

5. Неоснователно е и оплакването за противоречие с целта на Конституцията и ЗСВ. Липсват каквито и да било конкретни обстоятелства, които да обуславят извод, че проведеният конкурс и обжалваното решение противоречат на целта свободната длъжност да се заеме от кандидата с най-високи професионални и нравствени качества. По аргумент от чл. 36, ал. 1 и чл. 187, ал. 1 ЗСВ решенията на ВСС подлежат на оспорване пред Върховния административен съд само досежно тяхната законосъобразност. Безспорно е, че са налице обективните изисквания, поставени от чл. 191, ал. 1, вр. с чл. 164, ал. 7 ЗСВ за заемане на длъжността от страна на Б. Б. Ц., като субективната преценка по чл. 193, ал. 4, вр. с чл. 162, т. 3 ЗСВ за притежаване на необходимите нравствени и професионални качества, съответстващи на Кодекса за етично поведение на българските магистратие от единствената компетентност на ВСС. Резултатът от вота на ВСС е израз на свободната преценка на персоналия състав на колективния орган, в рамките на предоставената му от закона дискреционна власт и по делото липсват индиции за превратното ѝ упражняване. Неизлагането на мотиви в самия административен акт не съставлява съществено нарушение на процесуалните правила, доколкото фактическите основания за издаването му могат да бъдат изведени от асоциираните към преписката документи, което от своя страна позволява да бъде идентифицирана волята на административния орган относно упражненото субективно право, както и да бъде извършена последваща проверка за съществуването му, т.е. проверка за материалната законосъобразност на акта. Съображенията на ВСС за повишаването на кандидата се съдържат в предхождащата вота документация - становище на комисията по чл. 192, ал. 4 ЗСВ и предложение по чл. 193, ал. 2 ЗСВ. А след като административният акт е издаден при наличието на подготвителни документи, изложените в тях съображения се приемат за мотиви на самия акт - ТР 16/75 г. В същия смисъл е и предписанието на чл. 34, ал. 3, изречение второ ЗСВ.

По изложените съображения следва да се приеме, че оспореният акт на ВСС е постановен по предвидените в закона процедура, кворум и мнозинство, а при служебната проверка отменителни основания по чл. 146 АПК не се констатираат.

СЪДЕБНА ЕТИКА, БЕЗПРИСТРАСТНОСТ НА СЪДИЯТА, КОНФЛИКТ НА ИНТЕРЕСИ

ПРАКТИКА НА ВЪРХОВНИТЕ СЪДИЛИЩА ПО ДОПУСТИМОСТТА НА КОЛЕКТИВНИТЕ И МАСОВИТЕ ОТВОДИ НА СЪДИИ

Бел. на редколегиата. Често срещан проблем в съдищата е раздаването на правосъдие по дела на т.нар. vexatious litigants или квероланти – лица, злоупотребяващи с правото си на съд, чрез подаване на очевидно неоснователни искиви молби или жалби, единствено или предимно с цел тормоз на противната страна и/или на съда. В допълнение на обстоятелството, че съдът е длъжен да разгледа и неоснователните им и понякога абсурдни процесуални твърдения, често се налага и да се произнеса по искания на такива страни за отвод на съдии, членове на състава, решили дело на посочения vexatious litigant и/или кверолант не по начина, който ищецът иска. Тъй като съдът е длъжен да обърне внимание на всяка, колкото и безумна да е, молба за защита, а раздаването на правосъдие на vexatious litigant представлява явна загуба на време на съда в разглеждане на истинските дела, то и изкушението на съдията да се отведе, за да се „отърве“ от досадния кверолант е твърде голяма. Особено, както често се случва, ако последният отправя обидни квалификации към съда или съдията, или макар и неоснователни – съмнения за пристрастност на съдията. По отношение на някои от известните квероланти практиката на съдилищата е достигнала значителни размери – десетки съдии от големите съдилища отказват да разглеждат делата на такива лица, по едни или други съображения, а, както е видно от посочената по-долу практика, и без да излагат съображения. Посоченото обстоятелство повдига редица въпроси: има ли право кверолантът на съдебен процес? Как да бъде възпрян той от тормоза над съда и противната страна? Допустим ли е отвод на съдията вън от процедурата, уредена в процесуалните закони?

ОПРЕДЕЛЕНИЕ¹
по хода на делото

София, 28.04.2011

**Върховният административен съд на Република България -
Петчленен състав - I колегия, в закрито заседание в състав:**

ПРЕДСЕДАТЕЛ:МАРИЯ КОСТОВА
ЧЛЕНОВЕ:БОЯН МАГДАЛИНЧЕВ
ДИАНА ГЪРБАТОВА
ТАТЯНА ХИНОВА
МАРИО ДИМИТРОВ

при секретар
на прокурора
от председателя **МАРИЯ КОСТОВА**
по адм. дело № 3065 / 2011.

и с участието
изслуша докладваното

Производството е по молба от Иво Лазаров Кунчев и съпругата му Петя Георгиева Кунчева за отмяна на влязлото в сила в касационно производство определение № 10811 от 23.09.2010 г., постановено по адм. дело № 11438/2010 г. по описа на ВАС, първо отделение.

По делото е постъпило искане за отводи от Иво Лазаров Кунчев с дата 30.03.2011 г. В него са изброени поименно съдиите, чийто отвод се иска и са посочени делата, по които те са участвали. Говори се за безпрецедентно натрупване на съдии от първа колегия при решаване на делата на молителя и за пореден път се иска отвод персонално на заместник председателя и на всички съдии от първа колегия на Върховния административен съд.

След извършена служебна проверка по посочените от Иво Лазаров Кунчев дела се установи, че действително изброените поименно съдии са участвали в постановяване на актове по тях. Това обстоятелство само по себе си не налага отвеждането на основание чл. 22, ал. 1 и ал. 2 ГПК, но за да се избегнат каквито и да било съмнения в безпристрастността на Върховния административен съд, настоящият петчленен съдебен състав

¹ Налице са десетки подобни определения на състави на първа колегия на ВАС по дела на посочените двама жалбоподатели, с които съставите се отвеждат от делата на посочените лица. В момента делата са преразпределени на състави от втора колегия на ВАС.

намира, че е оправдано да отведе от разглеждането на настоящото дело съдиите Боян Магдалинчев, Диана Гърбатова, Татяна Хинова, Марио Димитров.

Предвид изложеното и на основание чл. 22, ал. 1, т. 6 ГПК във вр. чл. 144 АПК Върховният административен съд, петчленен състав на първа колегия

ОПРЕДЕЛИ

ОТВЕЖДА съдиите Боян Магдалинчев, Диана Гърбатова, Татяна Хинова, Марио Димитров от разглеждането на адм. дело № 3065/2011 г. по описа на ВАС, първа колегия, петчленен състав, образувано по молбата на Иво Лазаров Кунчев и Петя Георгиева Кунчева за отмяна на определение № 10811 от 23.09.2010 г. по адм. дело № 11438/2010 г. по описа на ВАС, първо отделение.

Определението е окончателно.

Особено мнение на съдия Боян Магдалинчев по адм.д.№ 3065/2011 г.

Подписвам определението от 28.04.2011 г. по адм д. № 3065/2011 г. на 5-членен състав на Върховния административен съд с особено мнение, по следните съображения:

С цитираното определение по искане с вх. № 5170/30.03.2011 г. на жалбоподателите Иво Лазаров Кунчев и Петя Георгиева Кунчева, и двамата от София, на основание чл. 22, ал. 1, т. 6 ГПК във вр. чл. 144 АПК петчленния състав постановява отвод на съдиите Мария Костова, Боян Магдалинчев, Диана Гърбатова, Татяна Хинова и Марио Димитров, всички от първа колегия на Върховния административен съд. С цитираното искане жалбоподателите Кунчеви, освен на горните съдии, са направили искане за отвод на всички съдии от първа колегия на Върховния административен съд от 36 съдии, ведно с председателя на колегията. Искането е мотивирано с „порочни процесуални похвати“, „множество други извращения“ и „необоснована бавност по повдигнати въпроси“ от някои от съдиите от колегията по цитирани пет дела.

Така направеното искане за отвод на всички съдии от първа колегия, в това число и на мен като съдия в същата колегия намирам за неоснователно. Основанията за отвод на съдията в гражданското и административното съдопроизводство са изчерпателно посочени в

разпоредбата на чл. 22 ГПК. Отводът може да бъде по самоотвод на съдията, участващ по делото, или по искане на някоя от страните в процеса. При самоотвод конкретният съдия взема решение за отвеждане от участие по конкретно дело, като неучастието си мотивира с някоя/и от предпоставките по чл. 22, ал. 1 ГПК. При отвод на съдията по искане на страна в процеса искането задължително се мотивира с някоя/и от предпоставките по чл. 22, ал. 1 ГПК. Особеното и при самоотвода и при искането за отвод е, че то има за адресат конкретен съдия, който по посочените в закона причини, не може да вземе участие при разглеждане и решаване на делото. Искането за отвод не във всички случаи води до автоматичното отвеждане на съдията. При съмнение за безпристрастието на съдията, същият може да мотивира отказа си за отвод.

Считам за недопустимо искането за отвод да бъде насочено към неопределена група съдии, без да е посочено конкретно основание за това по чл. 22, ал. 1 ГПК за всеки съдия по отделно, каквото в случая е искането по отношение на голяма част от съдиите от колегията, в това число и за мен персонално като съдия от колегията. Участието на съдията или съдиите по други дела, по които направиха искане за отвод е страна, не е основание за отвод, независимо от изхода от правния спор по другото дело за искащия отвода. Възприемането на практика за масов отвод на съдиите от Върховния административен съд би довело до невъзможност същият да упражнява конституционно установените му правомощия. По същата логика двамата жалбоподатели биха могли да поискат отвод и на всички съдии от втора колегия на Върховния административен съд. При такова искане, липсва друг равен по степен Върховен съд, който да разгледа споровете, които Конституцията определя от изключителната компетентност на Върховния административен съд.

По тези изложените съображения намирам искането за отвод за неоснователно и считам, че следва да бъде оставено без уважение.

Б. Магдалинчев:

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

№ 51

гр. София, 20.03.2012 г.

Върховният касационен съд на Република България, второ наказателно отделение, в закрито заседание на деветнадесети март две хиляди и дванадесета година, в състав

ПРЕДСЕДАТЕЛ: САВКА СТОЯНОВА

ЧЛЕНОВЕ: ТАТЯНА КЪНЧЕВА

ТЕОДОРА СТАМБОЛОВА

при участието на прокурора АНТОНИ ЛАКОВ
изслуша докладваното от съдия Кънчева н.ч.д. № 481/2012 г., и за да се произнесе, взе предвид следното:

Производството е по чл. 43 НПК.

С разпореждане № 1323 от 01.03.2012 г. председателят на Софийския градски съд е прекратил производството по в.н.ч.д. № 936/2012 г. и е изпратил делото на ВКС за промяна на местната подсъдност, тъй като съдът не може да образува състав за разглеждането му.

Прокурорът от Върховната касационна прокуратура изразява писмено становище, че делото следва да бъде изпратено на друг, еднакъв по степен съд.

Върховният касационен съд, второ наказателно отделение, като се запозна с материалите по делото, установи следното:

Делото е образувано по частна жалба на частния търговец М. Д. Д. срещу разпореждане от 13.01.2012 г. на съдията-докладчик, с което е прекратено производството по н.ч.х.д. № 15675/2011 г. на Софийския районен съд. След образуване на в.н.ч.д. № 936/12 г., делото е разпределено на съдия А. Й., която с разпореждане от 26.02.2012 г. се е отвела от разглеждането му на основание чл. 29, ал. 2 НПК. Делото не е разпределено на друг докладчик, а с разпореждане на заместник-председателя на СГС е изготвен списък на всички съдии, които са отбелязали срещу имената си с „да“, че се самоотвеждат.

Единствено съдия А. е отговорил с „не“ на зададения от зам. административния ръководител въпрос.

Върховният касационен съд намира за недопустимо отвеждането на съдии от разглеждане на конкретно дело на основание чл. 29, ал. 2 НПК да става по списък.

Основанията за самоотвод или отвод следва да бъдат посочени не само цифрово, но и словестно. Съдията следва да отрази обстоятелства, поради които се счита предубеден или заинтересован от изхода на делото и то в самостоятелен съдебен акт, който в случая е определение. Общи отводи по списък, без яснота защо всеки от съдиите се е самоотвел, не отговарят на законовите изисквания за мотивиране на съдебните актове.

Делото следва да бъде върнато на Софийския градски съд за изпълнение на процедурата по чл.31 от НПК, а производството пред ВКС- прекратено.

Водим от горното Върховният касационен съд, второ наказателно отделение

О П Р Е Д Е Л И

ОСТАВЯ БЕЗ РАЗГЛЕЖДАНЕ искането на председателя на СГС за определяне на друг, еднакъв по степен съд за разглеждане на внчд № 936/2012 г.

ВРЪЩА делото на Софийския градски съд за изпълнение на процедурата по чл. 31 НПК.

ПРЕКРАТЯВА производството по к.н.ч.д. № 481/2012 г. на ВКС, II н.о.

ПРЕДСЕДАТЕЛ :

ЧЛЕНОВЕ:

АРХИВ

НАКАЗАТЕЛНИЯТ СЪДИЯ¹

*Никола Саранов**

„Съдията рекъл:

- Всеки ме пита колко дела съм решил; никой не ме пита как съм ги решил.

И въздъхнал.”

Дикій Барин²

I.

Много пъти е било изказвано съжалението, че досегашните наказателни съдии, поради своята недостатъчна криминална подготовка, не могат да изпълняват както трябва работата си.

¹ Из труда на същия автор под заглавие: „Специализацията на наказателния съдия“, който труд наскоро излезе от печат в Годишника на Юридическия факултет за 1939-1940 год.

* **Бел. на редколегията:** Никола Иванов Саранов (1895 г.) е доктор по право на Университета в гр. Хале, Германия (1923 г.). Дългогодишен преподавател в Юридическия факултет на Софийския университет. Постъпва като асистент в същия през 1925 г., а през 1930 г. става доцент. От 1939 г. е редовен професор по наказателно съдопроизводство, като в периода 1939 – 1951 г., когато се и пенсионира, е неизменен ръководител на катедрата по наказателно право и наказателно съдопроизводство. Наред с това е двукратен декан на факултета от 1931 до 1932 г. и от 1944 до 1945 г. Автор е на първите значими публикации по наказателен процес, както и на първия български университетски курс по наказателен процес – „Понятието за вина в материалното и процесуалното наказателно право“. София, 1925 г., „Основи на наказателнопроцесуалната наука“. София, 1930-1933 г., „Българско наказателнопроцесуално право“ и много други. Преподавателската дейност на проф. Саранов е школувала поколения български юристи в периода преди идването на комунизма. Професорът е и активен член на Международната асоциация по наказателно право и на Международното дружество по криминология. Свидетелство за това са многобройните негови сведения, давани в нашия периодичен правен печат относно дейността на международните конгреси на съответните институти, както и за активното му участие от българска страна. Член е на Института за международни изследвания, резултат от което е засиленият му интерес към сравнителноправната уредба на наказателната процедура – „Наказателните съдилища и наказателно преследване в Англия“, сп. Юридическа мисъл, г. 15, кн. 1, с. 18-29, „Защитникът в днешния италиански наказателен процес“, сп. Адвокатски преглед, г. 15, кн. 12, с. 112-113, „Новото германско наказателнопроцесуално право“, Год. СУ, ЮФ, т. 30, с. 1-80, „Най-новият закон върху преследване на маловръстните в Съединените щати“, сп. Правна мисъл, г. 5, кн. 7, с. 516-518 и др. Настоящата статия препечатваме от „Съдийски вестник“, кн. 4/1940 г., с. 95-100.

² „Из нашия бележник“. Мисли и пословици. – Адвокатски преглед, г. XX, с. 54.

И това оплакване е изразяване, както в наказателната книжнина, така и пред форума на международни наказателни събори.

Силно впечатление направи пред един такъв събор³ трогателната изповед на известния главен прокурор на френския Върховен касационен съд *Матер* (сега вече покойник) за подготовката, която той добил преди около 50 години в юридическия факултет по самото наказателно право. За едно изучаване на помощните наказателноправни дисциплини не само не е могло да става дума, но и материалното наказателно право и наказателно-процесуално право са му били преподавани чисто теоретично, без практическо вдълбочаване и практически упражнения. Когато влязох в магистратурата – каза в своя доклад уважаваният прокурор – аз не знаех нито дума от наказателната практика и то дотолкова, че когато бях назначен за помощник прокурор, бях принуден да поискам съвети по криминалната материя за начина на ръководене на процедурата. Рецидивистите знаеха повече от мене. Аз бях съвсем невеж. Защо? Защото изучавах правото чисто теоретично.

Ако днес се счита практиката по криминалната материя за необходима и както лекциите в университета, така и в течение на юридическия стаж се водят практически упражнения, то това все пак е още недостатъчно, за да оформи както трябва наказателния магистрат. Нему му трябва едно по-дълбоко познаване на престъпника и престъпността, каквото могат да му дадат помощните наказателноправни науки.

Още преди години *фон Лист* писа ясно и недвусмислено⁴:

„Страхопочитанието пред съдийското решение не трябва да ни въздържа да поставим тук критическата сонда. Не би могло да бъде отречено, че в извънредно много случаи съдията съвсем не е в състояние да разреши поставената му от законодателя задача, като определи наказанието по един съответен на неговата цел начин. Той не познава престъпника, когото ще трябва да накаже, а върху хората, и не върху извършените от тях деяния, се идва в края на краищата“.

Неотдавна, на международния конгрес по наказателно право в Палермо, 1933 г., един от делегатите – Рикелм⁵ - изрази по един категоричен начин споделяното и от други мнение. „Несъмнено е, заяви той, че действащите наказателни съдии, свикнали от незапомнени времена да разглеждат всички престъпници психологически еднакво, не

³ „Actes du III Congres international de droit penal – Palerme 1933“, Roma 1935. P. 774, 775.

⁴ „Zeitschrift fuer die gesamte Strafrechtswissenschaft“, Bd. XI (съкратено: Z!), S. 491.

⁵ „Rapports preparatoires. III Congres international de droit penal – Palerme 1933“, Roma 1935. P. 485.

могат да упражняват целесъобразно новата длъжност на наказателния съдия, основана върху огромното психическо неравенство на престъпниците.”.

Самите наказателни съдии съзнават добре това и по тази причина по-бъдните от тях бързат за използват устройваните криминологични сказки и курсове за попълване на своето образование. И това се счита от някои⁶ като най-добро доказателство за необходимостта от една специална криминологична подготовка на наказателните съдии.

България, при това е считана от един криминолог⁷ за една от държавите, които са разбрали, че юристът, който встъпва в пътя на наказателноправната деятелност, не нуждае от по-дълбоко проучване на криминологичните науки. Основание за това е дало изпращането на български юристи и полицаи на специализация във Виена за бъдеща криминално-полицейска дейност.

II.

Главните задачи на *наказателния съдия* са по своето естество различни от тези на *гражданския съдия*⁸.

Ето защо, ако до известно време подготовката на двамата трябва да бъде еднаква, след това, наказателният съдия трябва да получи – по пътя на специално образование – всичко онова, което му е необходимо, за да поддържа висотата на своята мисия, която е една от най-тежките.

Затова, дори и да не отиваме до насоките на модерното наказателно право, самата работа на наказателния съдия, различна от тая на гражданския съдия, ни говори за необходимостта от една отделна и специална школовка.

Нееднаквостта на задачите на наказателния и гражданския съдия се корени в отличието на наказателния и гражданския процеси, а това отличие, по-нататък, има своята основа в разликата, съществуваща между наказателното и гражданското право⁹.

⁶ „Verhandlungen des 35 deutschen Juristentages“ Salzburg, 1928. Bd. II. 2. S. 552.

⁷ Ibid. S. 552, 553.

⁸ Още Гарофало посочи, че ако бъде разгледана внимателно мисията на наказателния съдия, тя ще се покаже свършено различна от тази на гражданския съдия. Ако има прилики, те са само външни и от тях не може да се съди за истинската природа на тези две длъжности.

Според Mortara пък (“Instiz. di ordinamento giudiziario”, Florenzia, 1890, p. 91), от повече от 40 години познанията придобивани за длъжностите на гражданския и наказателния съдия не са същите: те се различават, както по своя обем, така и по тяхната ширина.

⁹ „Двете области са, според тяхната природа, различни, тъй като гражданското право има едно силно абстрактно, наказателното право – едно по-реалистично съдържание. Там

И наистина, правилно е изтъквано, че в гражданския процес съдията е зает с извършената вреда, която той търси да обезщети и да поправи по този начин несправедливостта. Погледът на гражданския съдия, имащ пред себе си едно юридическо отношение (договора, завещание, придобиване на собственост), се топравя към миналото и настоящето. Него го интересува преимуществени чисто юридическата природа на извършеното, дефиницията на норменото съдържание, но не и физическата и морална личност на извършителя. В наказателния процес, напротив, не толкова вредата, причинена от престъпното деяние на отделния гражданин или на обществото, занимава наказателния съдия, но – защитата на обществото; не легалната дефиниция, но цялостната личност на престъпника привлича неговото внимание. Определянето на наказанието не е за него една механическа дейност, но – целесъобразно насочване, което трябва да има за резултат превъзпитанието на престъпника, направяне от него на един добър гражданин, който повече няма да смуцава обществото. Ето защо бихме могли да кажем, че погледът на наказателния съдия е отправен не толкова към настоящето и миналото, както бе при гражданския съдия, но и към бъдещето.

Сръчността на гражданския съдия, казва Щурм¹⁰, се концентрира преимуществено в правилното тълкуване, тази на наказателния съдия – в правилното доставяне на доказателствата. В това последният показва своето майсторство, своята способност за наказателен съдия... Също и в материалната присъда, фактическите обстоятелства са много повече зачитани от наказателното право, отколкото от гражданското. Преди всичко, за първото личността далеч не е така безразлична, както за второто. Представянето богинята на правосъдието с вързани очи, без оглед на личността, нещо присъщо на гражданското право, е недопустимо за наказателното право. Толкова повече, че и в самото гражданско право този символ не важи неограничено. В наказателното право богинята на правосъдието с вързани очи може да остане, само доколкото тя не сочи, че съдията не трябва да има никаква пристрастност към обвиняемия. Съдията обаче трябва и при приемане на този род превръзка да гледа точно обвиняемия. И това е толкова повече наложително, колкото повече модерното начало: „не деянието, но деецът, трябва да бъде наказан“ има валидността, колкото повече се слага

законът, тук фактите на действителността стоят в средището на разглеждането. Fr. Sturm. "Ueber Trennung der Justizgewalten", Z. Bd. 38. 1916. S. 501.

¹⁰ Op. c., S. 503.

главната тежест не върху конструкцията на деянието, но – върху характеристиката на дееца.

Изложените до тук мисли са изразени под едно своеобразно осветление, както и по един стегнат и, бихме казали даже, картинен начин от Дон Диьо Дьо Вабр¹¹. „Мисията на гражданския съдия е – казва Дон Диьо Дьо Вабр – да регулира частните интереси. Той прилага закона към елементите на спора, такива, каквито са създадени пред него от тъжащите се. Тези тъжители той няма нужда да ги познава. Неговото дело, безлично и обективно, се приключва с решението, след което той се освобождава (десезира). Съвсем различна е задачата на наказателния съдия. Той има функцията на изследователя; той е въоръжен с начинания (инициативи); той проверява фактите, които биват излагани често в един окастрен и несвършен образ във волеизявленията на тъжителите, било когато се касае до обвиняемия, който има интерес да ги укрие, било когато се касае до преследващата страна, която е безсилна да ги разкрие в тяхната съвкупност и да представи всички доказателства. Нещо повече: наказателният съдия се занимава с живия престъпник, такъв, какъвто го определят неговото минало, неговата среда, деянието, което току-що е извършил. Решението на наказателния съдия не засяга една неизменност, но – едно живо същество, чиито бъдещи безпътства той предупреждава. Съдията по наказателните дела не е десезиран със своята присъда. Отговорен за нейните последици, той може евентуално да ги поправи.”

Когато се твърди, че гражданският съдия мъчно може да стане добър наказателен съдия (в този дух Гарóфало!) или, че съществува непригодност той да бъде такъв (Ру) или, най-малко, че един добър граждански съдия може да не бъде добър наказателен съдия (Щерн), има се предвид не само различието на познанията, които придобива единия и другия, но и нещо повече: придобитият вече начин на мислене, на разглеждане на въпросите, *мисловната диспозиция*. Гражданският съдия, поради естеството на своята работа, е свикнал да се абстрахира от човека, от неговите качества, и да бъде погълнат само от приложението на правната норма, на юридическата формула. Процесът на юридическото мислене на наказателния съдия изхожда, на първо място, от личността на индивида – неговото минало, душа, мотиви – и, при една изяснена вече картина в това отношение, възлиза към целесъобразното приложение на правната санкция. Запазвайки своите навици на граждански съдия, съдията, който едновременно или след това присъжда и по наказателната материя, ще постъпва много пъти неправилно. Така, той ще установи

¹¹ Donnedieu de Vabres. “La justice pénale d’aujourd’hui”. Paris 1929. P. 96, 97.

престъпния факт, ще определи условията и вида на престъплението, и ще потърси – абстрахирайки се от личността на дееца – определеното в наказателния закон наказание. Подобна присъда, обаче, няма поначало да бъде справедлива. И затова с право посочват някои, че ако народът отдава повече доверие на съдебните заседатели, отколкото на професионалните съдии, причината е, че последните винаги имат на пръв план личността на обвиняемия. По-нататък, един свикнал с гражданскоправното мислене съдия мъчно ще се реши да произнесе едно дългосрочно наказание срещу един опасен рецидивист, когато причинената от него гражданска вреда е незначителна. В такъв случай даже той ще бъде съгласен да премахне наказанието¹².

И ако много пъти наказателни съдии решават, не както трябва, в противовес на изискванията, които разкрива наказателноправната наука, причината на това трябва да се търси в едно изтъквано вече от нас при друг повод и под друга форма обстоятелство – в преобладаващото гражданскоправно обучение, в придобиването на една гражданскоправна култура, която обуславя вече и насоката на едно едностранно юридическо мислене.

III.

Когато се прокарва разлика, обаче, между дейностите на гражданските и наказателните съдии, не трябва да се прекалява, не е от полза да се отива до преувеличаване. Защото областите на действие и на двамата все пак не са разделени с китайска стена. Между тях има много общности.

Така, единият и другият прилагат основните изисквания на правото. Както гражданското, така и наказателното решение трябва да

¹² “Reports préparatoires”. P. 487, 545.

Ср. също и доклада на френския криминолог Горф (ibid. p. 505): „От разликата в въпросите и процедуранията между гражданското и наказателното правораздаване произтичат разлики в образуването на умствени склонности и духовно разположение. Гражданският съдия е свикнал да анализира състоянието на нещата и от там да извлича юридическите отношения, наказателният – да наблюдава личността на престъпника и в връзка с това да изследва неговата мисловност. Затова правят упрек на цивилистите, че са внесли в наказателното дело навиците на юридическия формализъм”.

Райхел (“Ueber forensische Psychologie”. München. 1910. S 25) намира, че наказателните съдии, които дълго време са работили по граждански дела, разглеждат доказателствата като един къс от формалната логика...

Тард (“La philosophie pénale”. Paris. 1890. P. 442) разкрива удоволствието sui generis, което намират цивилистите да заключават по силогическата логика, за да се противопоставят на решенията в морален смисъл и докажат на невежите, че има само една гражданска неправда там, гдето същите виждат един деликт, измама, кражба или злоупотреба на доверие.

бъдат постановени под осветлението на логиката и справедливостта. Наказателният съдия при тълкуване на законодателните текстове си служи с установените от гражданскоправната наука интерпретационни принципи. Нещо повече: той съблюдава нареждането на материалния граждански закон в известни случаи – при гражданските иски в наказателния процес. От друга страна пък, и гражданският съдия не е освободен напълно от проучване личността на правонарушителя: и за него е от значение, макар и не на пръв план, намерението на последния; добросъвестността или злата воля са също от решаващо значение понякога за гражданските правоотношения; за преценката на свидетелските показания и експертните заключения са от полза изводите на психологията на показанието. И една от насоките на модерното гражданско процесуално право мигар не отива към освобождаване от стария формализъм и усвояване на една все по-широка система на свободно съдийско убеждение!?

IV.

Също, ако е от полза да се премахне преобладаването на гражданското право по отношение на наказателното и да се осуети, щото юридическата култура на завършващите университета да бъде образувана само от гражданското право, нека при това не се отива до там, че да се отрича значението на гражданското право за криминалистите - една достатъчна подготовка по материята на гражданското право е наложителна за наказателния съдия.

Обяснението на това изискване е много просто: наказателното право е една егида, щит за гражданското и публично право. Наказателната санкция осигурява спокойното изпълнение на редица граждански правоотношения и предпазва от злоупотреби гражданския живот. И понеже наказателното право в своята специална част, както това е често пъти изтъквано, засяга много сфери на гражданския живот, на гражданскоправните отношения, то познаването добре на последните, е една предпоставка за правилното приложение на наказателноправните норми.

На второ място, дори и криминологът е и трябва да бъде все пак юрист. Ако познанието на криминологичните помощни науки му е необходимо, то това не трябва да става за сметка на нужните нему основни познания по двата главни юридически клона: гражданското и наказателното право. „Съдията – изтъкна някога италианският

криминолог Карневале¹³ – трябва да остане техник на правото. Но неговата юридическа техника не трябва да се ограничава във формалното приложение на законите, т.е., в най-точното разбиране на обективната воля, която те съдържат по отношение на разглеждания случай. Тя трябва, напротив, да притежава видението за човешкото и социално съдържание, което представя случая, видението за психологичната и морална личност на престъпника. Съдията е призван днес, не да излиза от своята собствена област, но работейки в тясно сътрудничество с доктрината, да отнесе към правилото и методата на правото, да преобразува в юридически принципи данните, с които антропологичните науки го снабдяват”.

Ако, обаче, достатъчната школовка по гражданско право е полезна за наказателния магистрат, тя не трябва да бъде налагана, както много пъти е посочвано, през течение на цялата му кариера, за да не страда чисто криминологичното му образование и чисто криминологичната му практика. Наказателният съдия – както е посочвано вече – има нужда от познания, които няма да бъдат дадени на гражданския съдия.

Казаното важи, съответно и в обратен смисъл, също за гражданския съдия: и той има нужда от една сполучлива подготовка по наказателната материя, тъй като и в гражданския процес се идва понякога до преценка на личността (процеси за пълна или ограничена гражданска неспособност), и там също реалиите, веществените доказателства, върху които криминалистиката хвърля толкова светлина, имат в известни случаи решаващо значение¹⁴.

V.

Желанието да бъдат попълнени кадрите на магистратурата със специалисти-криминолози, колкото се може по скоро, двамата докладчици на тридесет и петия немски юридически събор в Залцбург,

¹³ “Actes du III congrès de Palerme”. P. 525, 526.

¹⁴ Ср. J. Simon в: “Rapports préparatoires Palerme”, P. 480:

Гражданският съдия трябва да познава наказателното право от гледище на просрочения наказателен иск, който може да му е отдаден за разрешаване.

Наказателният съдия от своя страна, трябва да притежава едно вдълбочено познание върху гражданското право. Защото съществуването на едно нарушение може да зависи от разрешаването на един гражданскоправен въпрос, повдигнат случайно пред него, на който той трябва да даде отговор по силата на правилото, че съдията по иска е съдия и по възражението. Освен това, искът за вреди и загуби от престъпното деяние може да бъде предявен пред наказателния съдия едновременно с публичния иск.

Искът за вреди и загуби, по-нататък, може да разкрие извънредно тънки въпроси из областта на публичното и частното право.

1928 г.; професорите-криминолози Граф Глайспах и Фройдентал, предложиха да бъдат привлечени като съдии както *университетски професори по наказателно право, така и видни защитници по наказателните дела*¹⁵.

Собствено мисълта за използване силите на университетските професори по наказателно право в дейността по наказателно-правосъдното дело бе изказана от Глайспах, а Фройдентал изтъкна, че е желателно приемането на видни наказателни защитници по същото ведомство, като заяви допълнително, че няма нищо против предложението на Глайспах.

Бе препоръчано, при това, такива защитници по наказателни дела да бъдат назначавани първоначално за прокурори¹⁶.

По този начин можеха да бъдат назначени веднага на съдийски и прокурорски места специализирани вече криминолози, вместо тепърва да бяха назначавани, специално по криминологичната материя млади юристи, за което се иска време¹⁷.

Конграсът в Залцбург одобри поставения на гласуване въпрос за желателността, университетските професори и видни защитници да бъдат приемани, при известни условия, като наказателни съдии.

При една от реформите на „Закона за устройство на съдилищата“ чл. 100 – чл. 101 от 1934 г. нашият законодател има щастливото хрумване да се присъедини към пожеланието на конгреса в Залцбург и да усвои неговото решение по този въпрос.

При всичко, че един от участниците в поменатия конгрес – съдията д-р Ваймар – изказа опасението, че положението за приемане на видни защитници в попрището на наказателните съдии ще остане утопия¹⁸, ние сме свидетели на факта, че – поне за България – тази препоръка много пъти е била осъществявана, и че редица, иначе добри наказателни съдии, са били в миналото добри адвокати.

VI.

1. Проблемата за специализацията на наказателния съдия се свежда, безспорно, в края на краищата, до една *проблема за годния, способния наказателен съдия*.

Последната по-обща проблема има две страни:

1) избор на наказателния съдия;

¹⁵ „Verhandlungen Salcburg“, II, 2. S. 473, 556.

¹⁶ Ibid. S. 549.

¹⁷ Ibid. S. 560.

¹⁸ Ibid. S. 535.

2) развиване добрите качества и способности на наказателния съдия.

Докато втората страна е свързана с специализацията, първата е, за мнозина, преюдициална. Защото за тях, най първо, трябва да бъде разрешено: кой е истинският, подходящият за наказателен съдия юрист, и чак след това, да говорим за неговото по-специално криминологично образование. От това гледище целият въпрос за годния наказателен съдия се явява по-малко въпрос за образованието, а повече въпросъ за избора на наказателния съдия¹⁹.

Явно е, обаче, че последното схващане ще бъде правилно или не, в зависимост от гледището, на което заставаме. — Ако считаме, че проблемата за специализацията засяга засилване образованието на назначения наказателен съдия, тогава това схващане ще бъде вярно. Ако, обаче, смятаме, че проблемата за специализацията обгръща и предварителната подготовка на този, който се стреми къмъ съдийския стол по наказателни дела — нещо, което е и по-правилно — и че, следователно, самата специална подготовка се явява до известна степен условие за избора на наказателния съдия, — в такъв случай не може да се каже, че специализацията е един въпрос отделен от избора, назначаването, на наказателния съдия или идващ след разрешаването на този въпрос.

Всеки случай, трябва да отбележим, че цялата проблема за избора на наказателния съдия излиза извън предмета на нашата работа и по тази причина ние я засягаме само мимоходом.

2. При разрешаване *въпроса за избора, на наказателния съдия* не е достатъчно, кандидатът да познава облика на престъпността: престъплението, съ неговите причини, средства за извършване и за предвръдане; *престъпникът*, съ неговата сложна психика, мотиви за действие, изхождащи от социалната среда и неговата индивидуалност, възможности за поправка и т.н.

Нужни са още редица други условия, без които и най добрата криминологична подготовка няма да даде желаните резултати. Също както, обратно изразено, и най-доброто и най-подбрано растение няма да се хване и няма да даде плод, ако го посееш на суха и неподходяща нему почва.

Преди всичко, никой против неговата воля не трябва да бъде назначаван за наказателен магистрат²⁰. Защото службата в наказателната

¹⁹ „Verhandlungen Salzburg“, II, 2. S. 549.

²⁰ Ibid, S, 517, 555.

магистратура е тежка, пълна с отговорности и иска преданост, постоянство, добро желание и даже увлечение, за да бъде изпълнявана както трябва.

Но и не всеки, който би желал да бъде назначен за наказателен съдия, ще бъде добър такъв. За да бъде един юристъ годенъ наказателен съдия, се изискват не само познание, но и предразположени²¹. Наказателното право, според думите на един криминолог, е не само наука, но и изкуство²². А за доброто упражнение на едно изкуство не са достатъчни само усилията и теоритичната подготовка, но е нужна и дарба.

Това предразположение, тази дарба се изразяват във наблюдателност, психологична тънкост, интелигентност свързана с находчивост, търпение и човечност.

При дейността на съдията-следовател изобщо, при разпита на свидетелите на предварителното следствие и главното производство, се очертава голямото значение на тези модерни качества за добрия изход на едно наказателно дело.

Човечността е едно особено качество, което е било много пъти подчертавано.

А човечността е дълбокото познание на човешката душа и свързаната с това снизходителност; разбирането на нормалното и ненормално действие у човека²³. „*Tout comprendre c'est tout pardonner*” (всичко да се разбере, значи всичко да бъде простено!) е една максима, която украсява божествения връх на човечността.

„Ако държанието на наказателния съдия — казва проф. Симон²⁴ — издава сухотата на неговото сърце, неговото безразличие или досада, тогава осъденият ще вярва, че той е бил наказан от един съдия, който е бил враждебно настроен към него”.

Безспорно, редица от тези качества, ако не всички, са нуждни и за гражданския съдия. Наказателният съдия, обаче, трябва да ги притежава в по-висока степен. Ето защо и някои твърдят, че един добър граждански съдия може да не бъде добър наказателен съдия, докато други намират изобщо за изключено, един добър граждански съдия да бъде добър наказателен съдия²⁵.

²¹ Ibid, S, 556.

²² Donnedieu de Vabres, op. c, p. 11.

²³ „Rapport général Rome”, p. 9.

²⁴ Rapports Palerme, p. 479.

²⁵ Rou. „Specialisation de la magistrature criminelle”, „Revue penitentiaire”, p. 793.

Всичко това ни показва, че наказателният съдия трябва да бъде една много по-оформена личност в морално отношение, отколкото гражданския съдия. Ако гражданският съдия действа повече като юридическа глава, наказателният съдия действа повече като личност²⁶.

Изводът от което е, че наказателният съдия, по висотата на своето призвание и заради трудността на своята задача, изискваща концентрирани морални качества и напъгане на повече енергия, трябва да бъде избран измежду числото на най-достойните и най-способните кандидати за съдии²⁷.

3. Естествено е, че, най-сетне, за да могат добре подбраните и специализирани наказателни магистрати да действуват добре и успешно, тем трябва да са осигурени условия за спокойна работа.

На първо място, съдиите трябва да бъдат независими.

Независими, преди всичко, от правителството. А за да се считат те като чиновници на обществото, не на правителството, Фери предлага, наказателните магистрати да бъдат назначавани от тези, които

Stern, Op. c., p. 65: „Ние можем, прочее, да установим началото: „един добър граждански съдия не може да бъде добър наказателен съдия“. И това утвърждение, тъй кратко, тъй категорично, не е дело на най-напредналите криминалисти, на тези за които някои мислят, че са загубили всеки допир с позитивната почва, но напротив, това е резултат от интелектуалната работа на един френски криминолог, твърде привързан към нео-класическата школа и — както той сам утвърждава — към спасителните начала на индивидуалната свобода в „Code d'instruction criminelle“.

²⁶ Sturm, Z, Bd, 33 (1911), S. 384.

²⁷ Ср. Gieispach въ „Verhandlungen Salzburg“ II, 2. S. 491 :

„С разширяване на задачите, които нашите проекти за наказателен закон и за закон за наказателното изпълнение възлагат на органите на наказателното правосъдие, трябва също да бъде издигнато тяхното положение, техният престиж. Трябва длъжността на наказателния съдия и прокурор, която изобщо и особено днес съвсем не е лека, да бъде направена привлекателна. Ако красивите мисли на нашите реформни проекти трябва да добият някога живот, тогава трябва и най-добрите и най-дейтелните сили да бъдат спечелени за тези служби“.

Ibid. S. 582: „След всичко това, струва ми се, че за избора на наказателния съдия подхожда най-добрият съдия“, (Мамрот отъ Бреспау).

„Успехът на наказателната реформа (от 1930 г.) — писа тогавашният италиански министър на правосъдието Роко — е тясно свързан с избора на магистратите, натоварени с нейното прилагане, като последните трябва да бъдат най-добрите от гледище на интелигентност и научна подготовка“. „Actes Palerme“, p. 609.

Според проф. Фройденгал за наказателни съдии трябва да бъдат назначавани „избрани личности“. „Verhandlungen Salzburg“ II. 2 S. 510.

Казаното важи в частности и за *съдиите за маловръстни*.

Не напразно германският Райхстаг при приемане „законът за съдилищата за маловръстни“ е решил: „Желателно е за длъжността на младежкия съдия ... да бъдат привлечени най-способните съдии“. Ср. „Verhandlungen Salzburg“. Bd. II, 2, S. 514,

образуват обществото – гражданите, т.е., да бъдат избираеми²⁸. Такава система има, както ни е известно, в Съединените щати (изборни прокурори) и в Швейцария (изборни асесори и публични защитници).

В европейските държави, обаче, това е прокарване несменяемостта на наказателните магистрати. У нас несменяемостта на наказателните съдии, на съдиите изобщо, бе въведена много по-рано, отколкото несменяемостта на прокурорите. След една дълга борба в българската юридическа литература и след редица резолюции на съюзите на българските съдии и адвокати, несменяемостта бе прокарана и за по-голяма част от прокурорите на областните съдилища и техните заместници (чл. 137 от „Наредбата-закон за устройство на съдилищата“). Считаме, че тази неправда по отношение прокуратурата при областните съдилища, продиктувана само от политически съображения, но не и от такива от съдопроизводствен и криминало-политичен характер, трябва час по-скоро да бъде поправена.

Изискването за независимост на съдиите би могло да се счита само тогава за осъществено, когато магистратите са независими и въ материално отношение, т.е., когато са обезпечени добре материално.

Наказателните съдии, изтъкна един германски магистрат, са възнаградени по начин, който съвсем не съответствува на тяхната дейност²⁹.

Подценяването на наказателната магистратура, в сравнение с гражданската, имаше за последица въ някои страни по-слабото възнаграждение на наказателните магистрати. Затова и в „Тридесет и петия немски юридически събор“ (Залцбург, 1928 год.) главният докладчик Фройдентал издигна изискването: „Всички наказателни съдии трябва, без изключение, да бъдат приравнени по заплата с гражданските съдии³⁰. Ако това е било така, обаче, в стара Германия, днес не е вече, доколкото ни е известно, същото. А в Франция и България наказателните съдии са били, по отношение на възнаграждението, еднакво разглеждани както гражданските. В по-ново време се издига глас за по-добро възнаграждаване или за по-скорошно повишение на председателите на наказателните отделения, на които естеството на техната работа налага едно по-голямо напрежение на духа, по-голям такт и даже по-значителни физически усилия, отколкото при останалите наказателни съдии³¹.

²⁸ Ferri. „La justice penale“. Bruxelles. 1898. P. 29.

²⁹ „Verhandlungen Salzburg“. Bd. II. 2. S. 535.

³⁰ Ibid, S. 513.

³¹ Ibid. S, 535.

Поставени при условия, които осигуряват тяхната независимост и материална обезпеченост, наказателните магистрати само тогава ще дадат една постоянна качествена работа, когато бъде осъществено още едно изискване: те да не бъдат претоварени³². За избягване на това зло, което често пъти може да даде много нежелателни последствия, най-добрата мярка е назначаването на повече магистрати в претрупаните с работа съдебни места, както и в освобождаване на наказателния магистрат от механическата работа (повече стенографи-секретари и машинописки!).

Лошото финансово положение на България след световната война през 1915–1918 год. наложи и на нашето съдийство да мине една опасна и тежка за него фаза на развитие, когато върху плещите на малко по брой магистрати легна една непосилна работа³³. За добра чест на нашите държавници, които съзнаха всичката застрашителност от това положение за правния ред, въпросната криза в персонално отношение на нашето правосъдно дело е вече почти отстранена.

³² Това специално образование на наказателния съдия е безспорно най-важното в изискваната реформа на личния съдийски въпрос, но то не е всичко.

Така безусловно трябва да бъде държана сметка, изобщо (малки изключения не могат да бъдат избегнати!) съдията да не бъде толкова претоварен, че не само да няма време за почивка и за своята фамилия, но и да не занемари своето здраве и да няма свободни минути за продължаване на образованието си в собствено юридическите материи, както и в многобройните помощни дисциплини, Alb. Hellwig. „Strafrichter und Strafrechtspflege“, Z. Bd. 33. S. 15.

³³ Ср. В. Митаков, „Една опасност.“ „Съдийски вестник“, Год. XI (1929 – 1930), стр. 65, 66.

ПРЕДСТАВЯМЕ

ПРОФЕСИОНАЛНИЯТ ПРАВЕН САЙТ WWW.CHALLENGINGTHELAW.COM

„Когато един охлюв реши да изкачи Фуджи, той ще го направи!“

Сайтът www.challengingthelaw.com е създаден като професионален правен блог на 24 Декември 2010 г. Негов основател и основен автор е д-р Стоян Ставру, като към настоящия момент в сайта са публикували свои статии още 6 автора: Румен Неков, Иван Георгиев, Васил Петров, Делян Недев, Христо Кутиев и Димитър Топузов.

Сайтът е замислен като *он лайн платформа за юридическо съдържание* и има за цел да покрие една сериозна празнина в интернет пространството – липсата на актуална, качествена и общодостъпна правна литература. Той обединява общност от юристи и ангажирани с правото професионалисти, които вярват в силата на знанието и разглеждат дискусиата като мощно средство за себеразвитие и опознаване на по-малко известните страни на правото.

В ChallengingTheLaw се публикуват *два основни вида материали*:

- *дискусионни юридически въпроси от ежедневната практика* – въпроси, които предизвикват правото на "микрониво". Сред тях могат да бъдат посочени вече публикувани теми, като например: „ВКС потвърди съществуването на квазилични сервитути“, публикувана на 16 януари 2011 (автор: Стоян Ставру); „Как възниква жилищният комплекс от затворен тип?“, публикувана на 25 януари 2011 (автор: Стоян Ставру); „Изваждане на етажен собственик по чл. 45, ал. 1, б. "а" ЗС, който допуска неправомерно поведение в притежавания от него самостоятелен обект“, публикувана на 16 октомври 2011 (автор: Румен Неков); „Ефектът на арбитражния процес след започнало заповедно производство“, публикувана на 18 декември 2011 (автор: Иван Георгиев); „За уголемяването на дяловете при наследяването по завещание“, публикувана на 29 януари 2012 (автор: Васил Петров); „Уредба на брачния договор в българската и други правни системи“, публикувана на 17 май 2012 (автор: Димитър Топузов) и много други;

- *по-екзотични юридически теми, свързани с развитието на основни принципи в правото* – въпроси, които изискват генерирането на нови законодателни разрешения на "макрониво". Тук могат да бъдат посочени

статии: „Критерий за правосубектност?“, публикувана на 20 януари 2011 (автор: Стоян Ставру); „Юридическото начало на човешкия живот“, публикувана на 13 февруари 2011 (автор: Стоян Ставру); „Наследяване в облака?“, публикувана на 29 май 2011 (автор: Стоян Ставру); „Въпросът за правната регулация на смяната на пола“, публикувана на 1 декември 2011 (автор: Стоян Ставру); „Наказателна отговорност за противоправно прекъсване на бременността (криминален аборт)“, публикувана на 16 февруари 2012 (автор: Иван Георгиев); „ЕПИгенно модифициран спорт“, публикувана на 8 март 2012 (автор: Христо Кутиев); „Предсмъртно“ донорство“, публикувана на 18 март 2012 (автор: Стоян Ставру) и още много други.

Акцентът в публикациите в [ChallengingTheLaw](#) е върху спорни и дискуссионни теми в областта, както на някои *класически правни отрасли*, каквито са например вещното, семейното, наследственото право и гражданският процес, така и в областта на все по-често поставящите практически проблеми *модерни и комплексни правни отрасли* като медицинското право, спортното право, биоправото. Представянето на всяка една от темите е съобразено с формата и особеностите на он лайн комуникацията и предлага достъпен и заинтригуващ стил на писане, съчетан с дълбочина и научен подход при анализа на конкретните въпроси.

Така например представянето на Спортното право – *„Спортното право като правен отрасъл!“* (публикувано на 8 януари 2012 с автор Румен Неков), е направено по един нестандартен, увлекателен и разбираем начин, който същевременно посочва важните юридически характеристики на този нов комплексен отрасъл. Направено е и представяне на дисциплината *„Биоправо“* - *„Биоправо – за пръв път в България!“* (публикувано на 30 юни 2011 с автор Стоян Ставру), която за пръв път стартира като задължителен учебен предмет в магистърска програма *„Интегративна биоетика“* към Философския факултет на Софийски университет *„Св. Климент Охридски“*.

Дискуссионно са представени и редица въпроси, създаващи важни проблеми и *противоречия в практиката*. Тук могат да бъдат посочени въпросите относно възможността за прехвърляне на собствеността върху *недвижим имот под отлагателно условие* и евентуалните пречки пред вписването на подобен нотариален акт; *квазиличните сервитути* по ЗЕ и ЗЕС; ефектът на 10 годишния срок на вписването на ипотеката и особеностите при нейното подновяване; възможните законодателни

разрешения при допускането на сделки с *паркоместа*; особеностите и начинът на възникване на *жилищните комплекси от затворен тип*...

Най-четена е статията „*Прекъсва ли отрицателният установителен иск придобивната давност*“ (публикувана на 5 юни 2011 с автор Стоян Ставру), която представя особеностите при съответното приложение на чл. 116, б. „б“ ЗЗ при придобивната давност. Основният въпрос в статията е доколко предявяването на отрицателен установителен иск разрушава намерението за владение на ответника, след като не установява със сила на присъдено нещо кой е собственикът на вещта:

„Аргумент в полза на твърдението, че отрицателният установителен иск не води до спиране, респективно – до прекъсване, на придобивната давност, може да се открие и в решение № 715/24.Ш.1975г., I г.о., ВС. В него ВС приема, че не всяко възражение на ответника срещу предявен иск прекъсва давността за неговите вземания срещу ищеца, а само това, чрез което може да се осъществи едно субективно гражданско право. Тъй като възражението се разглежда като основание за прекъсване на давността заедно с иска в чл. 116, б. „б“ ЗЗД, посоченото изискване спрямо възраженията, които прекъсват давността, следва да се приложи и по отношение на исковете. Предявяването само на тези искове, чрез които може да се осъществи (установи) претендирано от ищеца право (ревандикационен или положителен установителен иск), следва да води до прекъсване на придобивната давност, течаща в полза на ответника.

Уважаването на предявения отрицателен установителен иск ще установи със сила на присъдено нещо единствено обстоятелството, че той все още не е станал собственик на процесната вещ. Тъй като подобно съдебно решение не посочва друго лице (ищеца) за собственик на вещта, то не може да служи като основание за несъвместимост на субективния елемент на владението – намерението за своене. Последното продължава и след приключването на делото, въпреки уважаването на предявения отрицателен установителен иск, който установява единствено, че ответникът не е собственик на вещта, но не и че не е неин владелец.“

Представена с ясното съзнание, че не е безспорна, тезата цели да инициира дискусия и да представи по-малко изследвани и анализирани особености на съответното приложение на правилата за погасителната при придобивната давност. Постигането на тази цел е улеснена от особеностите на он лайн публикациите, даващи възможност за оставяне на споделяне в различни социални медии, оценка на статиите, коментари на въпросите.

[ChallengingTheLaw](#) има свой *ритъм*, като в сайта се публикува статия минимум веднъж седмично – *всяка неделя* (с изключение на летните месеци, когато авторите на [ChallengingTheLaw](#) излизат в заслужена почивка). Освен на предварително обявените статии читателите могат да се радват и на „извънредни“ публикации, които допълват съдържанието на сайта.

[ChallengingTheLaw](#) е *пространство*, отворено за всеки, който желае да споделя своето професионално мнение като участник в дискусиата към определена статия или като автор на отделна публикация. Към настоящия момент в сайта са публикувани над 90 статии с общ обем от около 1000 стандартни страници. Увеличаващата се посещаемост и засиленият интерес към публикациите и към авторите в [ChallengingTheLaw](#) свидетелстват за потенциала на всяка професионална общност, която съвестно и упорито гради своя авторитет в он лайн пространството.

ДИСКУСИИ

Бел. на редколегията. През последните години практиката на съдилищата по различни видове престъпления претърпя сериозна промяна, което доведе до противоречиво разрешаване на идентични казуси. В тази връзка, редколегията на сп. „Съдийски вестник“ ще инициира редица дискусии по проблемите на съдебната практика. Фокусът ще бъде поставен върху утвърдената и актуална практика по дела за хулиганство, закана с престъпление, клеветата и др.

Внимание ще бъде обърнато и на противоречивата практика по граждански и търговски дела – относно тежестта на доказване при оставане без работа, съдебният контрол върху извършвания подбор от страна на работодателя, приемането на нови доказателства след първото по делото съдебно заседание и др.

В редакцията се приемат както материали, посветени на противоречивата съдебна практика, така и съдебни актове, постановени по интересни дела.

ФОНДАЦИЯ „АМЕРИКА ЗА БЪЛГАРИЯ“

Фондация „Америка за България“ подпомага израстването и укрепването на динамична пазарна икономика и демократично общество в България и подкрепя страната в постигане на пълния ѝ потенциал на успешна и модерна европейска нация. Основана през 2008 година, фондацията е наследник на Българо-американския инвестиционен фонд, създаден от правителството на САЩ чрез Американската агенция за международно развитие. Грантовете, които фондация „Америка за България“ предоставя, продължават отношенията на доброжелателство и приятелство между народите на САЩ и България.

The America for Bulgaria Foundation assists in growing and strengthening a vibrant market economy and democratic society in Bulgaria, helping the country to realize its full potential as a successful, modern European nation. Founded in 2008, the ABF is a successor to the Bulgarian American Enterprise Fund, an investment fund created by the U.S. government acting through the U.S. Agency for International Development. The grants provided by ABF build on the legacy of goodwill and friendship that exists between the American people and the citizens of Bulgaria.

<http://www.americaforbulgaria.org>

СЪЮЗ НА СЪДИИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Съюзът на съдиите в България е независима, доброволна, професионална организация, обединяваща съдиите в България и съдействаща за защита на техните професионални, интелектуални, социални и материални интереси, за укрепване на престижа на съдилищата в България. Дейността си, Съюзът осъществява съобразно нормите на Конституцията на Република България, действащото в страната законодателство и своите цели, без да разпределя печалба.

Целите на Съюза са: да обединява съдиите в България в общо цяло за спомагане защитата на техните професионални, интелектуални, социални и материални интереси; да работи за укрепване на професионалния и обществен престиж на съдилищата в България; да работи за повишаване на квалификацията на съдиите и да подпомага професионалната им реализация; да подпомага създаването и приемането на законопроекти, касаещи ефективната дейност на съдебната система.

<http://www.judgesbg.org>

СЪЮЗ
НА СЪДИИТЕ
В БЪЛГАРИЯ

AMERICA FOR BULGARIA
FOUNDATION
Фондация Америка за България

РАЗПРОСТРАНЯВА СЕ БЕЗПЛАТНО